

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EV YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ANNESİ ÇALIŞAN 6 YAŞ ÇOCUKLARIN
AYRILIK KAYGISININ
BAĞLANMA STİLLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Saniye TEZE

DOKTORA TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Emel ARSLAN

KONYA-2016

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı SANIYE TEZE
	Numarası 104138032001
	Ana Bilim / Bilim Dalı ÇOCUK GELİŞİMİ VE EV YÖNETİMİ EĞİTİMİ/ ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ
	Programı Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tezin Adı Annesi Çalışan 6 Yaş Çocukların Ayrılık Kaygısının Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Adı Soyadı SANİYE TEZE
 Numarası 104138032001
 Ana Bilim / Bilim Dalı ÇOCUK GELİŞİMİ VE EV YÖNETİMİ EĞİTİMİ/
 ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ
 Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora
 Tez Danışmanı Doç. Dr. Emel ARSLAN

Öğrencinin

Tezin Adı Annesi
 Çalışan 6 Yaş
 Çocukların Ayrılık
 Kaygısının
 Bağlanma Stilleri
 Açısından
 İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ..... başlıklı
 bu çalışma ...../...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile
 başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Ramazan ARI		
Doç. Dr. Emel Arslan		
Doç. Dr. Didem Şay Daim		
Yrd. Doç. Dr. Aykule Akbaşoğlu Pirpir		
Doç. Dr. Neslihan SACTAĞI		

ÖNSÖZ

Sevgi bağı kurma, bir türe ait her bireyin sosyal davranışının bir sonucudur. Şu bir gerçek ki duygusal bir varlık olan insanoğlunun en yoğun duyguları ve bu duygu yoğunluğunun çoğu, sevgi bağlarının kurulması, korunması, bozulması ve yenilenmesi sırasında ortaya çıkar. Sevgi bağı kurmanın en önemli özelliği yakın kalma eğiliminde olan iki kişinin varlığıdır. Çocuğun doğası anneye bağlıdır ve bu bağın tehdit altında kalmadan korunması önemlidir. Çocuğun anneyi kaybetme korkusu yaşamasıyla kaygıyı harekete geçirir. Yirmi birinci yüzyılı, kaygı çağı olarak adlandıran bilim adamları, insanın ilk kaygılarından birinin de ayrılma kaygısı olduğunu belirtmektedir.

Araştırmalarda geleneksel düşünceye göre, ailenin mutluluk ve beraberliğini sağlamada, çocuk bakımında temel sorumluluk ve görevlerin kadına ait olduğu görüşündedir. Günümüzde kadınlar, gerek ekonomik zorunluluklardan dolayı aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla, gerekse yaşam standartlarını yükseltmek, meslek sevgisi, toplumda itibar kazanmak, çevre edinmek, hayatını anlamlı kılmak, yeni insanlar tanımak ve eşinin yanında konumunu yükseltmek gibi bir dizi psikolojik nedenlerle çalışma hayatında yerlerini almışlardır. Bu durumda aklımıza şöyle bir soru gelebilir: "Annenin çalışması çocuğu nasıl etkilemektedir?" Bu araştırmada 6 yaş çocukların cinsiyet, annelerinin çalışma durumu ve bağlanma stillerinin ayrılık kaygısını etkileyebileceği düşünülmüştür. 6 yaş çocukta bağlanma stilleri, cinsiyet ve annenin çalışma durumu ile ayrılık kaygısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Bu tezin başlangıcından ortaya çıkmasına kadar benden samimi desteğini esirgemeyen ve tüm doktora eğitimim boyunca bana hem hocalık hem de yol göstericilik yapan, araştırmamın her aşamasında sabırla beni dinleyen, düşüncelerimi; yapıcı eleştiri ve deneyimleri ile zenginleştiren, bana her zaman destek olan tez danışmanım, sayın hocam Doç. Dr. Emel Arslan'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tez izleme komitesindeki sayın hocalarım Prof. Dr. Ramazan Arı, Doç. Dr. Keziban Tepeli ve Doç. Dr. Didem Önay Derin'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezde kullandığım 6 yaş çocuklar için bağlanma ölçeğini bana sabırla anlatan, ölçeğin uygulanması ve yorumlanması aşamalarında da desteğini devam ettiren, değerli zamanını ayıran çok değerli hocam Doç. Dr. Serdal Seven'e teşekkür ederim.

Tezimle ilgili çalışmalarımı yapabilmem hususunda ders programlarımı düzenleyerek bana her türlü kolaylığı gösteren yüksekokul müdürüm sayın Prof. Dr. Ali Şahin'e, bölüm başkanım Doç. Dr. Nejla Canbulat Şahiner'e teşekkür ederim. Ayrıca çok değerli hocalarım Doç. Dr. Metin Sezer, Yrd. Doç. Dr. Ayşe Sonay Kurt, Öğr. Gör. Hacer Sönmezer, Öğr. Gör. Fatma Ayhan'a ve arkadaşım Dr. Gülhan Şahin'e destek ve yardımları için çok teşekkür ederim.

Beni yetiştirebilmek için hayatları boyunca birçok sıkıntıya katlanmak zorunda kalan, her zaman yanımda olarak bana destek veren ve emeklerini hiçbir şekilde ödeyemeyeceğim, anneme, babama ve kardeşlerime yaptıkları her şey için çok teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında yaşadığım zorlukları asma konusunda yanımda olarak bana yardımcı olan, çalışmamı bitirebilmem için her türlü desteği sağlayan ve sabır gösteren sevgili eşim Ferhat Teze'ye her şey için çok teşekkür ederim. Ayrıca oğullarım Sinan ve Tarık'a; kızım Ezgi'ye varlığıyla, gülümsemeleri ve oyunlarıyla yaşadığım stresi azalttığı için, çocuksu sabırları için teşekkür ediyorum. Ben ders çalışırken oğlum ve kızımın bakımında destek ve eğlenmelerinde oyun arkadaşı olan kayınvalidem ve kayınbabama gösterdikleri destek için teşekkür ederim.

Ölçeklerin uygulanma aşamasında bana her türlü kolaylığı sağlayan okul müdürleri ve öğretmenlerine ayrıca araştırmaya katılan öğrencilere teşekkür ederim.

Saniye TEZE

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Mezuniyet Dilekçe Formu

Adı Soyadı	Saniye Teze	
Numarası	104138032001	
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi/ Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Emel ARSLAN
Tezin Adı	Annesi Çalışan 6 Yaş Çocukların Ayrılık Kaygısının Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi	

ÖZET

Bu çalışmada 6 yaş çocukların bağlanma stillerine (güvenli, kaçınma, negatif), annelerinin çalışma durumu ve cinsiyete göre ayrılık kaygısının (yalnız kalma korkusu ve terk edilme korkusu) farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu araştırmanın bağımsız değişkenleri cinsiyet, annenin çalışma durumu ve bağlanma stilleridir. Bağımlı değişkeni ise; ayrılık kaygısıdır.

Tam aile yapısına sahip ve 6 yaş ilk çocuklar çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın araştırma grubu 80 kız, 103 erkek olmak üzere toplam 183 çocuktan oluşmaktadır.

Araştırma grubu çocukların ayrılık kaygısı ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puanı ile bağlanma puanı arasında negatif yönde, düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. ‘Terk edilme korkusu’ alt boyutu puanı ile bağlanma puanı arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki olmadığı bulunmuştur. Bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu bağımsız değişkenlerinin araştırma grubu çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur. Negatif bağlanma stiline sahip çocukların güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan daha yüksek ‘yalnız kalma korkusu’ puanlarına sahip olduğu

VII

bulunmuştur. Anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları incelendiğinde; annesi çalışmayan çocukların daha yüksek ‘terk edilme korkusu’ puanlarına sahip olduğu; negatif bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme korkusu puan ortalamalarında, güvenli ve kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklardan anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu bulunmuştur. Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyetin ortak etkisi incelendiğinde; ‘yalnız kalma korkusu’ ve ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur. Annesi çalışmayan negatif bağlanma stiline sahip çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamalarının ve ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamalarının, kaçınma ve güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Mezuniyet Dilekçe Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Saniye Teze	
	Numarası	104138032001	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi/ Çocuk Gelişimi ve Eğitimi	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Emel ARSLAN	
	Tezin Adı	Examination on separation anxiety of six year old children with working mothers in terms of attachment types.	

SUMMARY

In this study it was examined that whether separation anxiety of 6 year old children differentiates or not considering attachment patterns (secure, avoidant, negative), working condition of their mothers and gender. Independent variables are gender, working condition of mother and attachment patterns. Dependent variable is separation anxiety.

6 year old children having full family structures were included in the study. Research group of the study consisted of 183 children in total (80 girls, 103 boys).

Working group discovered a negative, low-level relationship between sub-dimension point of children's separation anxiety, 'fear of being alone' and attachment point. There was no negative relation on meaningful level. Joint effect of attachment patterns and mother's working condition on point averages of the children's 'fear of being alone' didn't differentiate on meaningful level. Children with negative attachment pattern had more 'fear of being alone' than children with secure attachment patterns. Point averages of 'fear of being abandoned' was examined relating with mother's working condition and children with unemployed mothers had higher 'fear of being abandoned' points; there was differentiation on meaningful level between fear of being alone point averages of children having

negative attachment pattern and children with secure, avoidant attachment patterns. Attachment patterns of children with employed mothers and joint effect of gender were examined and 'fear of being alone' and 'fear of being abandoned' point averages didn't differentiate on meaningful level. 'Fear of being alone' and 'fear of being abandoned' point averages of children with unemployed mothers and negative attachment patterns differentiate from children with avoidant, secure attachment patterns on meaningful level.

KISALTMALAR

TOBAH : Tamamlanmamış Bebek Ailesi Hikayeleri

SAAS-C : Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Çocuk Formu

SAAS-P : Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Ebeveyn Formu

ÇADI : Çocuklarda Anksiyete Duyarlılığı İndeksi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Ebeveyn Formu ve Alt Boyutları ile Spence Çocuklar için Kaygı Ölçeği- (Ebeveyn Formu) Korelasyonu.....	72
Tablo 2. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Ebeveyn Formu Bileşen Dağılımı.....	73
Tablo 3. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Çocuk Formu ve Alt Boyutları ile Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi (ÇADİ) Korelasyonu.....	74
Tablo 4. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Çocuk Formu Bileşen Dağılımı.....	74
Tablo 5. TOBAH, Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Çocuk Formu (SAAS-C) Toplam Puan, SAAS-C Yalnız Kalma Korkusu ve SAAS-C Terk Edilme Korkusu Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler.....	77
Tablo 6. Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri.....	78
Tablo 7. TOBAH Bağlanma Ölçeği Puanları İle ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanları Arasındaki Korelasyonlar.....	80
Tablo 8. TOBAH Bağlanma Ölçeği Puanları İle Ayrılık Kaygısı ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanları Arasındaki Korelasyonlar.....	80
Tablo 9. Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına Ait n, $\bar{X}$, Ss Değerleri.....	81
Tablo 10. Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	82
Tablo 11. Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stillere Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	82
Tablo 12. Araştırma Grubu Çocukların Anne Çalışma Durumuna Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları.....	83
Tablo 13. Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına Ait n, $\bar{X}$, Ss Değerleri	84
Tablo 14. Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	84
Tablo 15. Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stillere Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	85
Tablo 16. Araştırma Grubu Çocukların Anne Çalışma Durumuna Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları.....	86

Tablo 17. Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına Ait n , $\bar{X}$, Ss Değerleri	87
Tablo 18. Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	87
Tablo 19. Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Cinsiyetine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları.....	88
Tablo 20. Annesi Çalışan Araştırma Grubu Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına Ait n , $\bar{X}$, Ss Değerleri.....	89
Tablo 21. Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	89
Tablo 22. Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Cinsiyetine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları.....	90
Tablo 23. Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına Ait n , $\bar{X}$, Ss Değerleri.....	91
Tablo 24. Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	91
Tablo 25. Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	92
Tablo 26. Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Cinsiyetine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları.....	93
Tablo 27. Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına Ait n , $\bar{X}$, Ss Değerleri.....	93
Tablo 28. Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	94
Tablo 29. Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları.....	95

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
SUMMARY	VIII
KISALTMALAR	X
TABLolar DİZİNİ	XI
İÇİNDEKİLER	XIII

BÖLÜM I GİRİŞ

1.1.Problem	1
1.2.Amaç	7
1.2.1.Alt Amaçlar	8
1.3.Denenceler	9
1.4.Sınırlılıklar	10
1.5.Tanımlar	10
1.6.Araştırmanın Önemi	11

BÖLÜM II

PROBLEMİN KURAMSAL, KAVRAMSAL TEMELİ

2.1. Bağlanma Kuramı	15
2.1.1.İçsel Çalışma Modeli	18
2.1.2.Bağlanmanın Sınıflandırılması	21
2.1.3.Güvenli Bir Dayanak	24
2.2.Ayrılık Kaygısı	29
2.2.1.Korkuya Duyarlılığı Azaltan Yaşantılar ve Süreçler	42
2.2.2.Korkuya Duyarlılığı Arttıran Yaşantılar ve Süreçler	43
2.3.Anne Çalışma Durumu-Bağlanma- Ayrılık Kaygısı	47
2.4. Konu ile İlgili Araştırmalar	53
2.4.1.Bağlanma İle İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar	53
2.4.2.Kaygı İle İlgili Yapılmış Yurt İçi ve Yurt Dışı Çalışmalar	55
2.4.3.Bağlanma – Kaygı İle İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar	63

BÖLÜM III YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Modeli	66
3.2.Araştırma Evreni ve Araştırma Grubu	66
3.3.Araştırmada Veri toplama araçları	66
3.3.1.Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri (TOBAH) Ölçeği	66

3.3.2.Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Çocuk / Ebeveyn Formu (Yalnız Kalma Korkusu ve Terk Edilme Korkusu Alt Boyutu)	68
3.3.2.1.Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Çocuk / Ebeveyn Formu (Yalnız Kalma Korkusu Ve Terk Edilme Korkusu Alt Boyutu) Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması	70
3.4.Verilerin Toplanması ve Analizi	78
3.4.1.Verilerin toplanması	78
3.4.2.Verilerin Analizi	79
BÖLÜM IV	
4.1.BULGULAR	80
BÖLÜM V	
5.1.TARTIŞMA VE YORUM	96
BÖLÜM VI	
SONUÇ VE ÖNERİLER	
6.1.SONUÇ VE ÖNERİLER	117
KAYNAKÇA	119

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1.Problem

İnsanoğlu, toplumsal bir varlık olarak, gruplar halinde yaşayan, hayata tutunan canlılardır (Ruppert, 2011; Hasta ve Güler, 2013). İnsanların hayata tutunmasını sağlayan bağlar vardır. Her insan için tüm bağların ilk örneği anne ile olan bağdır ve bu durum bağlanma olarak adlandırılır. Bağlanma doğanın evrensel bir ilkesidir. Birlikte yaşamını sürdürmek zorunda olan canlılar, bağlanmanın itici gücüyle birbirine yakınlaşır (Ruppert, 2011; Bowlby, 1969; 2012).

Bađlanma terimi literatürde birçok kavramla tanımlanmaktadır. Genel olarak “güvenli üs” olarak adlandırılan bağlanmayı Harlow “güvenli liman” olarak tanımlamıştır. Bağlanmanın bir başka tanımı olan “güvende hissetmek” kaygıdan, tedirginlikten uzak anlamına gelmektedir. Buna göre bağlanma figürü (genellikle anne), bağlanan kişiye (genellikle çocuk) güvenlik hissi vermelidir. O halde bağlanma figürünü, güvende hissettiren kiři ya da güvenli üs sunan kiři olarak nitelendirmek doğru tanımlamadır (Bowlby, 1973; 2014; Cozolino, 2014). Bu ilk ve en önemli ilişkide yaşananlar, kişinin tüm ilişkilerini etkiler. Anneyle bađ, hem kişinin ruhsal donanımının altındaki yapıyı, hem de ilerideki bağlanma ve ilişi örüntülerini belirler. Bu dönemde bağlanma süreci istek ve niyetten bağımsız olarak gelişir ve anne ile çocuk içgüdüsel olarak birbirleriyle duygusal bir temas kurma arayışına girer (Zeanah, Benoit, Barton, Regan, Hirshberg, Lipsitt, 1993; Ruppert, 2011). Örneđin, anne çocuğun hislerine duyduğu empatiyi ifade eder ve çocuğun öfke patlamasına yol ačan koşulları daha derinlemesine anlamasına yardımcı olursa, anne-çocuk diyaloğuna dayalı bu tür bir psikolojik keşifte anne, çocuk için güvenli bir liman oluşturmaktadır (Thompson, 2006).

Bowlby'nin teorilerinin ötesinde şu anda anne ve çocuk arasındaki bağlanmanın doğum öncesinde geliştiği düşünölmektedir. Çocuk annesinin hareketlerine, temaslarına, ruhsal durumuna, kalp sesine ve konuşmasının melodisine duyarlı şekilde tepki verir. Annesinin sevinç ve üzüntüsünü fark eder. Doğumdan hemen sonra çocuk ve anne arasındaki bağlanma süreci dışsal duyu iletişimi ile bütünlenir ve pekiştirilir. Çocuk annesinin özgün kokusunu tanır ve tenini hisseder.

Annesinin yüzünü gördüğünde ve annesi tarafından görüldüğünü hissettiğinde mutlu olur. Bu şekilde gelişen anne-çocuk bağı, ona özgün niteliğini veren fiziksel dokunuşlar ve sözlü ya da sözsüz etkileşimin çeşitli biçimleri ile sağlamlaşır. Bu özgünlük içinde anne, çocuk için yeri doldurulamayan, çocuk da anne için yeri doldurulamayandır (Ruppert, 2011).

Ruppert'e (2011) göre, bağlanmanın farklı gerçekleşme yolları vardır:

- Anlık temasla; örneğin ten ya da beden teması
- Duyusal algılamayla; örneğin koklama, tatma, görme ve duyma
- Duyularla, örneğin sevgi ve korku
- Düşünce ve anılarla
- Konuşmayla

Bağlanma, çocuğun gelecekteki zihinsel, duygusal ve sosyal yeteneklerini oluşturacak zemini sağlar (Masterson, 2013). Bununla birlikte karşılıklı bir adaptasyon sürecidir ve bağlanma sürecinin her bir üyesinin diğeri üzerinde sürekliliği olan bir iz bırakması ile gelişir (Ruppert, 2011). Bağlanma davranışının en kolay aktive olduğu 6 aydan 5 yaşına kadar uzanan dönem, bağlanma figürlerinin ulaşılabilir olmasına yönelik beklentilerin gelişimi açısından en hassas dönemdir. Bu hassasiyet 5 yaşından sonraki 10 yılda da (çocukluk yılları geride kaldıkça azalsa da) devam eder (Bowlby, 2014).

Bowlby'nin temel teorilerinden biri, yaşamın ilk yıllarındaki anne ve baba ile kurduğu ilişkinin hayatın geri kalan kısmında da kritik öneme sahip olduğudur. Bowlby'e (2012b) göre, çocuk anne babasıyla olan deneyimlerine dayanarak "ilişkiler için içsel bir çalışma modeli" geliştirir. Sonraki yaşamında da bu deneyimlerini başka insanlara aktarır. Bretherton'a göre (2002) olumlu deneyimler olumlu beklentilere ve ilişkilerde buna denk düşen davranışlara yol açar. Olumsuz deneyimler ise, başka insanlarla ilgili olumsuz beklentilere yol açar (Aktaran: Ruppert, 2011). Bu durum zihinsel temsillerle ifade edilir. Zihinsel temsiller, ebeveynlerle kurulan iletişimin kalitesinin yanı sıra çocuğun duyarlı bakıma ilişkin yaşantılarına da dayanmaktadır. Bu yönleriyle çocukluğun erken dönemlerindeki bağlanmanın güvenliği, bebeklik dönemine oranla psikolojik olarak çok daha farklı ve zengin bir fenomen olma özelliğini taşımaktadır. Bunun yanı sıra ileri çocukluk ve ergenlik döneminde de psikolojik anlayış gelişmeye devam ettiği için,

güvenli bağlanmanın anlamı da gelişmeye ve derinleşmeye devam eder (Thompson, 2006). Çocuk gelişimi ile ilgili araştırmalar da, çocuğun ebeveynleri dışındaki insanlarla ilişkisinde ebeveyn-çocuk bağlanma biçiminin uzun süreli etkisi fikrini desteklemektedir (Zeanah ve diğ., 1993; Sroufe, Duggal, Weinfield, Carlson; 2000; Ceyhan, 2006; Türköz, 2007; Brumariu ve Kerns, 2008; Ruppert, 2011; Akyüz 2011; Kaplan ve Aksel, 2013).

Çocukluğun ilk yılları, güvenli bağlanma açısından önemli değişimlerin yaşandığı bir dönem olma özelliği taşımaktadır (Thompson, 2006). Anne ve çocuk başlangıçtan itibaren karşılıklı olarak sürekli bir duygusal alışveriş süreci yaşarlar (Ruppert, 2011). Annenin tam olarak çocukla olmaya hazır olması ve çocuğun anneye karşı adanmışlığı ve koşulsuz sevgisi önemlidir. Çocuk anneyi sürekli gözlemlediğinden dolayı gözler, çocuk için annenin ruhuna açılan penceredir. Çocuk sürekli annesinin ölü ve boş bakışlı gözlerine bakarsa sıkıntılı bir şekilde davranır. Mesela anne, duygularını yaşayamıyorsa, gerçekten istese bile çocuğunu tam olarak kabul edemiyor, sevemiyorsa bu durumda çocuk, sürekli stres altında kalır ve annesini kendisini sevmeye, yanında kalmaya ikna etmek zorunda hisseder. Çocuk reddedilme tehlikesini ne kadar çok hissederse anneye o kadar çok yapışır (Ruppert, 2011; Bowlby, 2014). Bu durumda, bu tepkilerin nedeninin belirlenmesi gerekir (Furedi, 2014).

Gelişim bilimciler, anne baba ile çocuk arasında erken dönemde görülen ilişkileri anlamak için eşitliğin iki yönüne de bakılmasını gerektiğini savunmaktadırlar. Yani hem anne babanın çocukla kurduğu gelişimin yönüne, hem de çocuğun anne babaya bağlanmasına bakılmalıdır (Bee ve Boyd, 2009). Annenin çocuğuna bağlanabilmesi ancak kaygıdan arınmasıyla mümkündür (Güneş, 2014). Anne stres altındaysa ya da çocukla bağ kurmada ulaşılabilir konumdaysa (annenin çalışması gibi nedenlerle), çocuk ikame bağlanmalara (çocuğun bağlanma davranışını geçici olarak yönlendirmek istediği kişi) yönelir. Bazen büyükanne, teyze, hala gibi akrabalar, bazen de bakıcılar gerektiğinde çocuğun bağlanmasında ikame rol alabilir. Fakat anne bağlanması açısından hiç kimse annenin yerini tutamaz (Ruppert, 2011; Bowlby, 2014). Çocuğun anne dışındaki kişilere bağlanmaya ikna olması zaman alır. Çünkü bu durum ilk etapta hem bebek tarafından hoş

karşılanmadığında, hem çaba gerektirir, hem de acı verir, belki de korkutur (Bowlby, 2015).

Bağlanma fenomeninin gerçekten varlığı en net şekilde bağlanma süreci kesintiye uğradığında veya durgunlaştığında görülür. Dahil olma ve bütünleşmeyi hissetme, bağlanma sürecinin doğal bir akışıdır. Bu bağ kaybedildiğinde, kimin ve neyin kaybedildiği fark edilir ve saniyeler içerisinde kaygı hissedilir. Küçük çocuklarda ayrılma, stresli bir durum ve terk edilme korkusu oluşturur. Anneden ayrılan çocuklardaki duygusal süreçler Bowlby tarafından gözlemlenmiştir. Bowlby'ye göre ayrılmaya ve anneye olan bağı yakın gelecekte kaybedilmesi tehlikesine karşı çocuğun ilk tepkisi korkudur. Yalnız bırakılan bir çocuk büyük bir korku yaşar (Hazan ve Shaver, 1994; Ruppert, 2011; Bowlby, 2012a; 2012b; 2014). Çocukların kaygı ve korku gibi, kendine göre bir nedenden dolayı ağlayan çocuğa, “ne var bunda korkacak, zırlayıp durma, kes sesini yoksa tokadı yersin” diyen anne baba, yaşama küskün, karamsar, neşesiz kişiliğin temellerini atmaktadır. Korku duygusunun ifadesine izin verilmezse çocuk içten içe o korkuyu tutar. İçte tutulan korku büyür ve zamanla kuvvetli kaygıya dehşete dönüşür (Yavuzer, 2015).

Kişinin bağlanma yeteneği ve bağlanma ile ilgili temel ihtiyacı, karşılıklı bir bağlanmayı besleyip sağlamlaştırarak belirli bir bağlanma davranışına yol açar. Eğer ayrılma durumlarına dikkat edilirse ya da birinin diğerini kaybetme tehlikesi varsa, birbirine bağlı kişilerin aralarındaki uzaklık arttığında bağlanma davranışı aktive edilir (Ruppert, 2011). İhmale uğrayan çocuklar bağlanamaz ve çocuk suistimal edildiğini fark ettiği an bağlarını koparır. Ebeveyn çocuklarının anlattıklarını, önemsediklerini dikkate almıyorsa, bu şiddettir. Annenin kendini çocuğundan esirgemesi ve çocuklar arasında kıyas yapması, birbirlerini kıskandırması da şiddet olarak tanımlanmaktadır (Güneş, 2014).

Çocuğun, evinin çevresinden ayrılmasını engelleyen kaygı, aslında annesine hissettiği özlemle ilgilidir (Eisen ve Scheffer, 2005; Bowlby, 2014). Erken yaşta (2 yaşından önce) anne yatağından ayrılmış çocuklarda kaygı, korku ve ilerleyen yaşlarda anne yatağına tekrar geri gelme çabası ile güvensiz benlik yapısı görülür. Çocuğun erkenden anneden ayrılması kendi bütünlüğünü kaybetmesi anlamına gelir. Anne ile bebeğin ayrı yatması yaklaşımı özellikle anneyi bir “işgücü” olarak gören sanayi toplumlarında bilimsel temelleri araştırılmadan hızlıca yaygınlık kazanmıştır.

Annenin daha çabuk iş hayatına dönmesini sağlayan bu görüş bebeğin anne ile bağlanmadan ayrılmasını öngörmektedir (Güneş, 2014).

İlk 2 yıl çocuğun duygusal gelişimi anneyledir. Duygusal yoksunluk yaşayan çocuklar kaygılıdır, kaygılı çocuklar ise annelerinden ayrılamazlar. Batı kültüründe ise, insanlar yalnız kaldığında korktuğunu söylemekten utanır. Dolayısıyla korku uyandıran durumların en önemli bileşenlerinin gözden kaçırılması oldukça yaygındır. Bunun yanında aile ortamına ilişkin bilgilerin atlanması, gizlenmesi ve çarpıtılması korku uyandıran durumları yanlış değerlendirmede etkilidir (Güneş, 2014; Bowlby, 2014).

Çocuk 5 yaşından itibaren genellikle daha önce korktuğu şeyler konusunda daha ayrımcı, önceden korkmuş olduğu durumlar karşısında kendine daha güvenli ve bu durumlarla başa çıkmada daha beceriklidir. Genel duyarlılık eğiliminin azalmasını engelleyen ve korkulan durumların sayısını arttıran etkiler (yaşanılan olaylar, sosyal ilişkiler, ebeveyn tutumu, örnek alma, stres, duyulan hikayeler, tehditler gibi) bulunmaktadır (Bowlby, 2014; Rapee, Spence, Cobham ve Wignall, 2014; Yavuzer, 2014a; 2014b). Bowlby (2012b) “Başarılı bir ebeveyn olmak çok sıkı çalışmak demektir” diyerek çocuğu anlama ile ilgili sorunlardan biri olan korkunun nedenini anlamak kadar çocukla aynı frekansta olabilmeyi de kasteder (Paktuna Keskin, 2014). Ruppert (2011)’e göre, annenin kendi annesiyle yaşamının ilk 5 yılında bağlanma sorunu yaşamış olmasının, kendi çocukları ile istese de sağlıklı anne çocuk bağı oluşturamıyor olması, anne çocuk ilişkisinin etkilerinin yaşam boyu sürebileceğini göstermektedir. Soysal, Bodur, İşeri ve Şenol’a (2005) göre ise, bebeklikte biçimlenen bağlanma stilleri yaşam süresince değişmez nitelikte değildir. Bilişler ve davranışlar değiştirilebildiğine göre bağlanmayı harekete geçiren yapıda da esneklik sağlanabilir. Thompson (2006) ise bu durumu güvenli bağlanmanın çocukluk ve sonraki yıllarda da devam edip etmediğini araştırmalarını inceleyerek ‘bağlanmalar, bazen tutarlı biçimde devam ediyor, bazen de değişiyor. Bağlanmadaki güvende ortaya çıkan tutarlık ve değişimin nedenlerine yöneliyor’ şeklinde yorumlamıştır. Yani ebeveyn duyarlılığının azaldığı zamanlarda, örneğin anne babanın boşanması gibi stres yaratan olaylarda, bağlanmanın güvenliği de azalma eğilimi göstermekte; duyarlılık arttığında ise güven de artmaktadır. Bu bulgular, bebeklikteki

duyarlı bakımın, anne baba tarafından çocuk büyürken de sürdürülebilir olmasının, güvenli bağlanmanın zaman içindeki tutarlılığını garanti ettiğini göstermektedir.

Hayatın ilk yılında bebeğin psiko-sosyal görevi, güvenmeyi öğrenmektir. Bebekle annesi arasındaki ilişkiden doğan güven duygusu, insanın ileride kuracağı kişilerarası ilişkilerin temelini oluşturur (Yavuzer, 2014a). Çocuklarına süt verirken sevgi ve sevecenlik ortamı içinde gerçekleştiren annelerle çocukları arasında duygusal etkileşim doğumla birlikte başlar. Karşılaştırmalı araştırmalar, süt verme sırasında sert ve haşın davranan, sevgi göstermeyen annelerin çocuklarının nörotik, saldırgan ve uyumsuz olduğunu kanıtlamıştır (Yavuzer, 2014a; 2014b). Okul öncesi dönemde özellikle 2-5 yaşları arasında çocukların korkularında farklılaşma ve artmalar görülür. Bu dönemde en sık rastlanılan korkular arasında hırsız, karanlık, hayali yaratıklar, yalnız kalma korkuları sayılabilir. 6 yaşından itibaren bu korkuların giderek azaldığı görülür (Yavuzer, 2014a). 6 yaş döneminde ise çocuklarda mantıklı düşünme becerileri henüz tam olarak gelişmemiştir. Duygularını tanımlama ve sözlü olarak ifade etmede yardıma ihtiyaçları vardır. Bu yaştaki çocuklar ebeveynleri hoşnut etmek isterler, erken okul çağı çocuklarının kendilerine bakılacağı ve ihtiyaçlarının karşılanacağı konusunda güvenceye ihtiyaçları vardır (Taşdelen, Turhan, Erikçi, Özkan ve Güdücü, 2013). 6-7 yaşta çocuk ihtiyaçlarının giderilmesi için durup beklemesi gerektiğini de kavrarlar (Paktuna Keskin, 2012). Bu yaştaki çocuklar fiziksel yakınlığa ihtiyaç duyarlar (Taşdelen ve diğ., 2013). Oluşan fiziksel yakınlıkla birlikte kendi cinsinden olan ebeveynini taklit ederek davranış geliştirmeye başlarlar. Çocuklar (özellikle 4-7 yaş arasındaki çocuklar), anne ve babanın model olma yetersizliğinden etkilenir (Paktuna Keskin, 2012). Anneden yoksunluk, bunalım ya da ölüm gibi kötü sonuçlar doğurabilir. Çocuk bakım yurdunda Anna Freud ve Dorothy Burlingham gibi dünyaca tanınmış uzmanların eğitim ve denetiminde bile, çocuklar anne babadan yoksun kalma nedeniyle aynı gelişim zorluklarını göstermiştir (Yavuzer, 2014a).

Kadınların çalışma yaşamına her geçen gün artan katılımı, toplumsal yaşam içinde birçok role sahip olmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu roller; annelik, ev hanımlığı, çalışan, birey ve eş rolleri olarak sıralanabilir. Çalışan kadın annelikle ilgili olarak beklenen rolleri yerine getirmesinin yanı sıra ev hanımlarından farklı olarak çalışan olmanın gerektirdiği rolleri de yerine getirmek durumundadır.

Annenin çalışması bazı sorunları da beraberinde getirebilir (Bayraktaroğlu, 2010). Bunların başında, annenin olmadığı saatlerde çocuğun bakımı, işinden yorgun ve gergin gelen annenin çocukla kuracağı sağlıklı iletişim, annenin çocuğa az zaman ayırması nedeniyle duyulan suçluluk duygusu gelir (Güneş, 2013). Ülkemizde, ekonomik nedenlere bağlı olarak, çalışan annenin doğum izninin bitmesinin ardından bebeğe, yakın akrabalar ya da bir bakıcı bakmaktadır. Eğer akrabalar farklı bir şehirde yaşıyorlarsa anne, baba ve çocuk birbirlerinden ayrılmakta ve uzun bir süre birbirlerini görememekte dirler (Soysal ve diğ., 2005). Aynı evde olsalar bile, anne işe gitmek üzere çocuğundan her ayrılışında onun tehlikede olduğunu, bu tehlikeyi fark edemediği için bertaraf edemeyeceğini, dolayısı ile çocuğunu koruyamayacağı ve onu kaybedeceği endişesi yaşayabilir. Annenin çocuğunun yanında fiziksel olarak bulunmasına karşın ruhen var olmaması çocukta “kaygılı bağlanma” oluşturur (Güneş, 2013). Burada önemli olan çocukla birlikte geçirilen zamanın uzunluğundan çok bu zamanın nasıl kullanıldığı, çocuklarıyla az vakit geçirmesinden öte çocuğun gereksinimlerine karşı ne kadar duyarlı, ne kadar doyurucu olduğudur. Ayrıca, annenin çalışması onun üretken olmasını sağlayan ve ruh sağlığı açısından önemli bir faaliyettir (Soysal ve diğ., 2005; Paktuna Keskin, 2014).

Literatür incelendiğinde, ebeveynlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda çocukların yaşadıkları ayrılık kaygısı (Akman, 1988; Feigon, Waldman, Levy ve Hay, 2001; Erermiş, Bellibaş, Özbaran, Demiral Büküşoğlu, Altıntoprak, Bildik, Korkmaz Çetin, 2009) ve bağlanma stillerine (Horvath, 2007; Uluç ve Öktem, 2009; Seven ve Aytar, 2010; Collins ve Feeney, 2013) yönelik ayrı çalışmalar bulunmasına rağmen 6 yaş çocuklarının kendi ifadeleri, doğrultusunda belirlenen ayrılık kaygısı ve bağlanma stillerini inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışma, annesi çalışan ve çalışmayan, 6 yaş çocuklarının ayrılık kaygılarını bağlanma stilleri açısından incelemek amacı ile yapılmıştır.

1.2.Amaç

Annesi çalışan ve ilk çocuk olan 6 yaş çocukların ayrılık kaygısı bağlanma stillerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır? sorusuna cevap aranacaktır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri cinsiyet, annenin çalışma durumu ve bağlanma stilleridir. Araştırmada 6 yaş çocukların bağlanma stilleri olarak; güvenli, kaçınma ve

negatif olarak ele alınmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri olan cinsiyet, annenin çalışma durumu ve diğer bağımsız değişken olan bağlanma stilleri ile birlikte ele alınmıştır.

Bağımlı değişkeni ise; ayrılık kaygısıdır.

1.2.1.Alt Amaçlar

Genel amaca bağlı olarak aşağıdaki alt amaçlara cevap aranacaktır;

- 1.0.** 6 yaş ilk çocukların ayrılık kaygı puanı ile bağlanma puanı arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
  - 1.1.** 6 yaş ilk çocukların yalnız kalma korkusu puanları ile bağlanma puanları arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
  - 1.2.** 6 yaş ilk çocukların terk edilme korkusu puanları ile bağlanma puanları arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
- 2.0.** 6 yaş ilk çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
  - 2.1.** Araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre 'yalnız kalma korkusu' alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
  - 2.2.** Araştırma grubu çocukların çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre 'terk edilme korkusu' alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- 3.0.** Annesi çalışan araştırma grubu çocukların çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
  - 3.1.** Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre 'yalnız kalma korkusu' alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
  - 3.2.** Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre 'terk edilme korkusu' alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

4.0. Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

4.1. Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

4.2. Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

1.3.Denenceler

1.0. 6 yaş ilk çocukların ayrılık kaygı puanı ile bağlanma puanı arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki vardır.

1.1. 6 yaş ilk çocukların yalnız kalma korkusu puanları ile bağlanma puanları arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki vardır.

1.2. 6 yaş ilk çocukların terk edilme korkusu puanları ile bağlanma puanları arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki vardır.

2.0. 6 yaş ilk çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

2.1. Araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

2.2. Araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

3.0. Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır

3.1. Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

- 3.2.** Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- 4.0.** Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- 4.1.** Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- 4.2.** Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

1.4.Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- Tam aile yapısına sahip, ailenin ilk çocuğu olup, normal gelişim gösteren ve öz anne-babasıyla yaşayan çocuklarla;
- 60-72 aylık çocuklar ve ebeveynlerinden elde edilen verilerle sınırlıdır.
- Bağlanma stilleri olarak güvenli, kaçınma ve negatif bağlanma kategorileriyle,
- Ayrılık Anksiyetesi Değerlendirme Ölçeği – Çocuk/Ebeveyn formu (Separation Anxiety Assessment Scale – Child/Parent Version – SAAS-C/P) ve Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri (TOBAH) ölçekleri ile sınırlıdır.

1.5.Tanımlar

Duygulanımsal Bağ: Yerine bir başkası konamayan ve eşsiz bir birey olarak önemli olan partnerle kurulan görece uzun süreli bağıdır (Bee ve Boyd, 2009).

Bağlanma: Belli bir figüre karşı özellikle stresli durumlarda yakınlık arama ve sürdürme eğilimi tarafından nitelendirilmiş sürekli duygusal bağıdır (Bowlby, 2012).

Bağlanma Figürü: Güvenlik arayışı içinde olan çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak bağlandığı kişidir (Bowlby, 2012; 2012b; Güneş, 2014).

Bağlanma Davranışları: Kişinin bir başkasına sergilediği yakınlık ve bakıcılık sağlayan ya da bunları sürdüren içgüdüsel davranışlar olup dünya ile daha iyi başa çıkabildiği düşünülen, iyi tanınan başka bir bireye yakınlığı elde etmek veya o yakınlığı korumak şeklinde sonuçlanan herhangi bir davranış biçimidir (Bowlby, 2012b; Bee ve Boyd, 2009).

Güvenli Bağlanma: Çocuğun anne babayı güvenli üs olarak kullandığı, ayrılmadan sonra, korktuğunda ya da başka bir stresli durumda kolayca yatıştırılabildiği bir ilişki içsel çalışma modelidir (Bee ve Boyd, 2009).

Kaygı: ‘Tetikte olunması’ için gelen bir uyarı olup başka koşullara bağlı olmaksızın çocuğun anneye bağının kesilmesinden doğan birincil bir tepkidir (Bowlby, 2014).

Ayrılık Kaygısı: çocuğun kendisini koruyup kollayan, bakımını yapan kişinin yokluğunda özvarlığının tehlikede olduğunu hissetmesidir (Bowlby, 2012b; Rapee ve diğ., 2014; Paktuna Keskin, 2014).

1.6.Araştırmanın Önemi

Güvenilir ve destekleyici duygusal bağlar geliştirmek temel bir insani ihtiyaçtır. Bir çocuk için ebeveynleriyle olan bağı, yaşamın sürdürülmesi için olmazsa olmaz niteliktedir. Bu da, çocuğun güvenilir ve sarsılmaz bir bağ kurma ihtiyacını yönelttiği kişilerin (ebeveynlerin) bunu karşılamamasının, çocuğun ruhunda ne kadar ciddi ve yıkıcı bir etki oluşturduğunu açıklar (Ruppert, 2011). Anneye güvenli bağlanma, diğerlerine güven duygusunun kazanılmasında, çocuğun kendine ve çevresine karşı farkındalık kazanmasında ve özgüven duygusu geliştirmesinde ön adımdır. Kısaca, “bağlanmadan bağımsız olunmaz” denilebilir (Paktuna Keskin, 2014).

Çocukla anne arasındaki bağlantı anahtar ile kilit arasındaki bağlantıya benzer. Bir çocukla annesi arasında derin bağlantının olmaması, tıpkı bir anahtarın kilide uymaması gibi anne ve çocuk birbirlerine karşı olumlu duygu hissedemez. Başka bir metaforla ifade etmek gerekirse, çocuğun kendi duygusal ipini bağlayabileceği duvarın üzerinde hiç bir kanca yoktur. Bu duvar dümdüz ve kaygandır. Çocuğun sevgi, sıcaklık ve duygusal güvenlik ihtiyacı açıkta kalır. Öte yandan çocuk

kaçınılmaz olarak annesine bağlıdır. Onu sevme ve onun tarafından sevilme ihtiyacı devam eder (Ruppert, 2011).

Yavuzer'e (2004) göre dünün geleneksel, ataerkil aile düzeninin baskılı ve kısıtlayıcı olduğu ve bu düzen içerisinde, çocuğa düşüncelerini serbestçe ifade etme olanağı tanınmadığı bilinen bir gerçektir. Nitekim bu gerçek "itaat"i en çok değer verilen, "bağımsızlık ve kendine güven"i en az değer verilen özelliktir. Kendine söz hakkı verilmeyen çocuğun değersiz olduğu duygusuna kapılacağı ve etrafına karşı ilgi duymayacağı gerçeğinden hareketle geçmişte çocuk; pasif, girişimden ve sorumluluk almaktan çekinen bir birey olarak yetiştirilmiştir. Oysa çocuklar, duyguları açısından ne kadar yetişkinlere benzeseler de, düşünceleri açısından hiç de onlara benzemezler. Küçük çocukların duyguları yalındır ve çocuklar sözcükleriyle ve davranışlarıyla kendilerini ifade ederler. Küçük çocuklar korku, kızgınlık, sevgi ve mutluluk gibi temel duyguların etkisi altındadır. Aynı zamanda çocuklar duygularını anlatacak sözcüklere sahip değildirler ve duygularını doğrudan hareketle anlatırlar. Mutlu çocuklar, mutluluklarını tüm davranışlarıyla, gülmeleriyle ve hareketlerindeki neşeyle, sergilerler. Çocuklar sevgi ve seveceliklerini de aynı şekilde açıkça kucaklama, okşama ve öpücüklerle fiziksel olarak gösterirler. Kızgın çocuklar diğer çocuklara ya da yetişkinlere saldırırlar. Korkmuş çocuklar anababalarına sokulurlar (Elkind, 2003).

İnsanların çağlar boyu tartışmasız anlaştığı, belki de en eski konu, çocukların toplumun geleceği olduğu gerçeğidir (Yavuzer, 2014a). Bir çocuğun sağlıklı duygusal gelişimi için anneyle olan güvenli bağlanmanın son derece büyük önemini dikkate alarak toplum, anneler ve yeni doğan çocuklar için kaygı ve stresten uzak ortamlar oluşturmak için akla gelebilecek her şeyi yapmalıdır. (zihinsel ve duygusal bozuklukları, şiddeti önlemenin temel önleyici ölçütü budur.) Bir çocuk için güvenli bağın temin edilmesi öğretmenlerin, doktorların, polislerin ve hâkimlerin yetişmesinden çok daha önemlidir (Ruppert, 2011). Bağlanma bir sonuç, başlangıç ise güven duygusudur. Çocuğun kendini emniyette hissetmesi, kaygılardan, korkulardan arınması önemlidir ve özellikle annesi tarafında sevilmediğini, reddedildiğini hisseden çocuk için kaygı oluşturur (Ruppert, 2011; Güneş, 2014).

Bowlby'nin anlatımıyla, "annelerin çocuklarıyla beş çayında sadece bir saat birlikte olduğu aristokratik dönemlerde, kimlikler dadıların sevgi kapasiteleriyle

sınırlı kalmıştır” kadının iş hayatına girmesiyle birlikte, anneliğin ‘kadın-erkek eşitliği’ne aykırı haksızlık olarak değerlendirildiği komünist ve feminist akımların etkisindeki dönemlerde de anne çocuk ilişkisinin içgüdüsel mecraası değişmiştir. Örneğin komünist toplumlarda anneleri işe giden süt bebekleri gruplar halinde enstitülerde büyütülmüştür. Çavuşesku’nun 1989’da ölümü ile birlikte Romanya’daki enstitülerde büyütülmüş bebeklerin topluca otistik belirtiler gösterdiği anlaşılmıştır. Sonuç olarak anne ve çocuğun birbirinden ayrıldığı bu gibi kitlesel durumlarla karşılaşmadığı için insanoğlu daha önce farkında olmadığı bağlanma sorunları ile tanışmak durumunda kalmıştır. Anneyi bebeğinden ayırarak doğaya karşı durmanın bedeli, insanın kendi nesline verdiği hasar ile ağır ödenmiştir (Paktuna Keskin, 2012).

Annenin çocuğa davranışları arasında, çocuğa küsmek, çocuğun yaklaşma girişimlerini geri çevirmek ve çocuğu evi terk etmekle tehdit etmek ya da onu uzaklara yollayacağını söylemek gibi yaptırımlar çocuklara da ruhsal açıdan büyük hasara yol açar. Bunlar tekrar tekrar ve yoğun biçimde uygulandığında, özellikle bağlanma figürünün ihtiyaç anında ulaşılabilir olup olmayacağı ile ilgili ciddi bir şüphe ve güvensizlik oluşturduğu için kişinin terk edilme korkusunu ve başka durumlara da korkuyla tepki verme yatkınlığını artırır (Bowlby, 2012).

Son 40 yıldır çocuğun gelişimini inceleyen araştırmalarda önemli gelişmeler yaşanmıştır ve araştırmacılar içinde bağlanma kuramı çok büyük ilgi çekmiştir. Bağlanma kuramı temel alınarak yapılan çalışmaların iki farklı odak konusu olduğu görülmektedir. İlki bağlanma çalışmasının yapıldığı gelişimsel döneme odaklanan, ikincisi ise bağlanma figürünün önemine odaklanan çalışmalardır (Cox ve Bialoskurski, 2001; Morsümbül ve Çok, 2011).

Gelişimsel döneme odaklanan çalışmalarda çocuklara ve ergen-yetişkinlere odaklanan çalışmalara rastlanmaktadır. Çocuklarla yapılan çalışmalar bağlanmanın davranışsal yönüne odaklanılırken, ergenlik ve yetişkinlik dönemine odaklanan çalışmalar bağlanmanın duygusal-bilişsel yönüne odaklanılmıştır. Bağlanma figürünün önemine odaklanan çalışmalarda ise bağlanma figürü ve çocuk arasındaki ilişkiye bakılarak bağlanmanın niteliğine odaklanılmıştır (Morsümbül ve Çok, 2011).

İnsan tıpkı diğerleriyle olduğu gibi insan kimliğiyle iletişim içerisindedir. Diğerleriyle iletişim kuran da bu soyut bendir. Soyut varlığını (çeşitli nedenlerle)

sessizce sürdüren benliğin kaybı, somutlaşmışçasına, gürültülü bir şekilde yokluğunu hissettirir. İnsan adeta ruhun çıkmasına benzer bir ölüm algısı hissederek ben algısını, yani benliğini, yani kendini kaybeder. Bu şekilde kimliğini yitirmiş ve bitmek tükenmek bilmez bir şekilde yaşam sürmeye mahkum insanların oranı her yüz kişide 4 iken, günümüzde yüzde 14'lere yükselmiştir. Bu yükselişten sorumlu nedenler arasında çocukluk travmaları sonucu anne çocuk bağının kopması sayılabilir. İnsanın kendi farkındalığını kazanabilmesi, anneye güvenle bağlanması ile mümkündür (Paktuna Keskin, 2012).

Bağlanma figürünün önemi ile ilgili çalışmalar son yıllarda artmaya başlamıştır. Türkiye'de bağlanma ile ilgili yapılan çalışmalar yurtdışındaki çalışmalara göre oldukça sınırlıdır. Türkiye'deki çalışmaların büyük çoğunluğu çocuğun gelişimsel döneme odaklanılarak sağlık ve eğitim konulu çalışmaların öncelikli olduğu görülmektedir (Bertan, Haznedaroğlu, Koln, Yurdakök, Güçiz, 2009). Bağlanmanın gelişim içerisindeki önemi göz önüne alındığında, bağlanma ile ilgili değişkenlerin incelenmesi önemli görünmektedir (Morsümbül ve Çok, 2011).

Bağlanma konusu ülkemizde ve dünyada popüler bir araştırma konusu olmasına rağmen ayrılık kaygısı ile bağlanma arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda yetersizlikler görülmüştür. Dünya çapında bu konuda araştırmalar bulunmakla birlikte ülkemizde ele alınmamış bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatür incelendiğinde, annesi çalışan 6 yaş ilk çocukların ayrılık kaygısının bağlanma stilleri açısından inceleyen çalışmaların olmadığı görülmüştür ve bu araştırmanın yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM II

PROBLEMİN KURAMSAL, KAVRAMSAL TEMELİ VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde, araştırma probleminin bağımsız ve bağımlı değişkenleri ile ilgili kavramlar ve bu konu hakkında yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu çerçevede önce bağlanma kuramı ve bağlanma stilleri, daha sonra ayrılık kaygısı, bağlanma, ve annenin çalışma durumu ve en son olarak bağlanma ve kaygı ile ilgili araştırmalar incelenmiştir.

2.1.BAĞLANMA KURAMI

Bağlanma kuramı, insanların yakın duygusal bağlar kurma ihtiyacının varlığına ve bu ihtiyacın evrenselliğine dayanan bir kuramdır (Bowlby, 2012; 2014). Aynı zamanda bu kuram, duygusal gelişim ve kişilik gelişimi süreçlerini ve bunlara dayalı bireysel farklılıkları anlamak bakımından zengin bir kuramsal çerçeveye sahiptir (Sümer, 2006). İnsanların kendileri için önemli olan başka kişilerle güçlü duygusal bağlar kurma eğiliminin nedenlerini açıklayan bir yaklaşımdır. Bağlanma, belli bir figüre karşı özellikle stresli durumlarda yakınlık arama ve sürdürme eğilimi olarak tanımlanır, sürekli duygusal bağlıdır (Bowlby, 2012). Bağlanma kuramı çocukların bakıcılarına karşı göstermiş oldukları duygusal bağın nasıl oluştuğunu ve kişilik ve kişilerarası ilişkilerin çocukluk dönemindeki bağlanma ilişkisinden nasıl etkilendiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bağlanma kuramını ortaya koyan Bowlby, ebeveynlerin fazla ilgisinin çocukları şımarttığını düşünen annesini günde sadece bir kaç saat görerek büyümüştür. Bowlby dört yaşındayken bakıcısının evden ayrılışını; daha sonra, bağlanma figürünün kaybı biçiminde bir travma olarak tanımlayacaktır ve bağlanmanın konusunda ömür boyu devam eden çalışmaya yönelen motivasyonun büyük kısmı olduğunu belirtmektedir (Bowlby, 2012a). Özellikle bağlanma sorunlarının bir nesilden diğerine nasıl taşındığı konusunda ilgilidir. Harlow'un maymunlar üzerinde yaptığı deney ise bu düşünceleri desteklemektedir (Bowlby, 2012). Kuramın adına, niçin “sevgi teorisi” demediği Bowlby'e sorulduğunda bağlanmanın, sevginin spesifik biyolojik korunma mekanizmasından çok daha karmaşık olduğunu belirtmiştir (Bowlby, 2012a).

Kuramın temel noktası ise, annenin bebeğine dış dünyayı inceleyebileceği ve gerektiğinde emniyet duyguları içinde geri dönüşler yapabileceği güvenilir bir ortam oluşturmasıdır (Tüzün ve Sayar, 2006).

Lamp (1982)'a göre, bağlanma iki yollu bir caddedir. Niteliği iki taraftan da etkilenir (Aktaran: Linzdey, Thampson ve Spring, 1989). Ebeveyn de gelişir, değişir ve onların çocuğun mizacına nasıl uyum sağladıkları çocuğun bağlanma niteliğini etkiler ve bağlanma ilişkisinin niteliğini şekillendirenlerden biri de bağlanma figürü ile bebek arasındaki ilişki tarzıdır. Ayrıca ebeveynin kendi yaşamındaki bazı koşullar daha iyi ya da daha kötü olarak değiştiğinde anababa ve çocuklar arasındaki bağlanmanın güvenliği de değişebilir. Bağlanmanın niteliği, çocuklar giderek toplumsallaştıkça, diğer insanlardan (arkadaşlar, öğretmenler, kardeşler... vb) etkilendikçe değişebilir (Linzdey ve diğ., 1989; Zeanah ve diğ., 1993).

Wilcox'un (2003) belirttiğine göre, Ainsworth Uganda ve Maryland'de, evde anne-çocuk etkileşimine dair naturalist gözlemler yapmıştır. Erken yaştaki çocukları, annelerinden ayrılma ve yeniden birleşme durumlarındaki duygusal tepkilerine göre farklı bağlanma stilleri içinde sınıflandırdığı araştırmaları ile başlamıştır. "Yabancı Ortam" yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalarda, Ainsworth ve arkadaşları anne ve çocuk arasındaki bağlanmayı; güvenli, kaygılı ve kaçınan olmak üzere üç temel kategoride sınıflandırmıştır. Zamanla bu kategoriler yetişkin bağlanma stillerini incelemek için temel kavramlar olarak kullanılmıştır (Bowlby, 2012; Masterson, 2013; Sümer, 2006). Bağlanma sistemi çevrede bir tehdit algılandığında aktive olur. Aktivasyon düzeyi bağlanma stilli farklılıkları ile ilişkilidir. Kaygılı bağlanan bireyler bağlanma ile ilgili tehditlere karşı aşırı tetikte iken, kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler stresli koşullar altında bağlanma ile ilgili düşüncelerini bastırabilirler (Sakman, 2011).

Bowlby, psikanalitik ve biyolojik yaklaşımların ilginç bir sentezini öne sürmüştür. Freud gibi o da insan kişiliğinin köklerinin en erken çocuk ilişkilerinde yattığını savunur. Bu ilişkilerde yaşanan ciddi bir başarısızlık ya da travma, çocuğun gelişimini kalıcı olarak şekillendirecektir. Bowlby çocuğun anne ile olan ilk bağlanmasına odaklanmıştır. Çünkü bu en erken ve büyük olasılıkla en önemli bağlanmadır. Bowlby'e göre çocuklar, başkalarında bakıcılık davranışlarını tetikleyen ağlama, gülümseme ve göz teması kurma gibi doğuştan gelen, içgüdüsel

bir davranış dağarcığıyla doğarlar. Benzer şekilde anne (ya da bir yetişkin), bebek ağladığında onu kucaklama ya da onunla tiz bir şekilde konuşma gibi çeşitli içgüdüsel davranışlarla cevap verir. Bu içgüdüsel davranışlar da anne ile bebeği girift bir uyarıcı ya da tepkiler zinciri içerisinde bir araya getirerek çocukta bir yetişkine karşı bağlanma oluşmasına yol açar (Bee ve Boyd, 2009).

Bütün bebekler başka bir insanla duygusal bağlanma gereksinimindedir. Genellikle bu kişiler anababadır ancak bu durum her zaman bu şekilde olmayabilir. Bebek bir bakımevinde kendisiyle düzenli etkileşen ve fiziksel gereksinimlerini sürekli karşılayan bir bakıcıya bağlanabilir. Bebeklerin çoğunluğunda bağlanma güvenli ve sürekli (Linzdey ve diğ., 1989). Bowlby (2012a; 2014) bağlanma ve güven hissinin iki faktöre bağlı olduğunu savunur:

- Bağlanma figürünün, destek ve koruma çağrılarına cevap verip vermemesi;
- Kendiliğin; diğer insanların ve özellikle de bağlanma figürünün, yardımcı bir tavırla tepki vereceği bir insan olarak görülüp görülmediği.

Bowlby'nin kuramı; anne baba bebeğe sıcak, güvenli bir çevre sağladığı sürece evlat edinilen çocuğun evlat edinen ebeveyne bağlanmakta pek güçlükle çekmeyeceğini öngörür (Bee ve Boyd, 2009). Bowlby'nin modeli, Freud ve Erikson'un kuramlarının aksine tam anlamıyla evrensel bir gelişim kuramı olmamakla beraber temelde birçok psikanalitik varsayıma dayanır. Aynı zamanda günümüzde bağlanma üzerine yürütülen çok sayıda araştırmayı büyük oranda etkilemiştir (Bee ve Boyd, 2009).

Bowlby (2012b) bağlanmanın altı durumu olduğunu savunmaktadır:

- 1) Yakınlığı koruma davranışı: Birincil bağlanma figürünün yakınlarında olma isteği.
- 2) Annenin bir keşif kaynağı üssü olarak kullanımı: Bir çocuğun annesine her yakınlık arzuladığında annesinin ona baktığını ve karşılık vermeye hazır olduğunu gözlemlediğinde mutlu olması olasıdır ve uzak mesafelere keşfe çıkabilir.
- 3) Hissetme: Birincil bağlanma figürünün tartışmasız bir şekilde yanındaysa ya da kolaylıkla ulaşım alanındaysa güven hisseder.
- 4) Yaklaşma davranışı: Anneye yaklaşma ve onu izleme.

- 5) Keşif davranışı: Özellikle anne figürüyle ilgili yönelmesi ve ortamdaki eşyalara dikkatini verme yoğunluğu ve devamlılığı;
- 6) Geri çekilme (korku) davranışı; özellikle anne figürüne ilişkin olarak nasıl yöneldiği.

Ayna duygu hücreleri insan zihin okuma ve empati yeteneğinin biyolojik mekanizmalarının aralanması olarak kabul edilir (Paktuna Keskin, 2012) ve yaşamın ilk 7 yılı boyunca aktiftir. Bu ayna duygu hücreleri sayesinde çocuk sürekli annenin duygu durumunu gözetler ve annenin ruhundaki hiçbir şey çocuğun alıcılarından gizlenemez (Ruppert, 2011).

Bağlanma kuramcılarına göre, yaşamın erken dönemlerinde bakım verenle olan ilişkiyi yansıtan ve kendiliğinin ve diğerlerinin tasarımlarını ruhsal yapıda barındıran bağlanma biçimi genellikle aynı kalmaktadır. “Kişinin başka bir kişi ile ilişki kurup kurmadığı ve bu ilişkinin destekleyici ve koruyucu özellikler taşıyıp taşımadığı, hayatın her döneminde ve yakın ilişkilerde gözlemlenebilir” denmektedir (Kesebir, Özdoğan Kavzoğlu ve Üstündağ, 2011). Birbirlerine bağlı iki kişinin, hem diğerine yakın olma hem de diğerine yakınlığı koruyucu davranışları gösterme eğilimindeyken birbirlerine bağlı olmayan bireylerin bu tür eğilimleri yoktur. Aslında her iki birey bağlı olmadıklarında, çoğunlukla biri diğerinin göstereceği herhangi bir girişime karşı direnç gösterecektir (Bowlby, 2012a).

2.1.1.İçsel Çalışma Modeli

Bowlby (2012) bağlanma kitabında, bağlanma davranışı dokusunu açıklayarak, temel özellikleriyle ilk modelini, “özellikle annenin gidişi ya da korkutucu herhangi bir şeyle kolaylıkla aktive olan biyolojik fonksiyonlu içgüdüsel bir sosyal davranıştır ve sistemleri en etkili şekilde sonlandıran uyarıcılar annenin sesi, görünmesi veya dokunuşudur” şeklinde açıklar. Bağlanmanın “öngörülebilir bir sonuç olarak anneye yakınlık gerektiren çok sayıdaki davranışsal sistemin aktivitesinin bir ürünü” olduğunu ekler. Ayrılma kitabında ise Bowlby (2014) bağlanma sisteminin amacını sadece bir yakınlık olarak değil duygusal olarak uygun ve duyarlı bir bağlanma figürüne erişim olarak yeniden tanımlar. Her bireyin olayları algılayış tarzına göre geleceğe yönelik öngörülerde bulunarak ve buna göre plan yaparak dünyaya ve kendisinin dünyadaki yerine dair içsel çalışan modelleri oluşturur. Kişinin dünyaya

dair oluşturduğu içsel çalışan modellerdeki temel özellik bağlanma figürlerini nerede bulacağına ve bu figürlerin kendisine nasıl yanıt vereceğine ilişkin tasarımıdır. Benzer şekilde, kişi kendine dair oluşturduğu içsel çalışan modellerde, bağlanma figürünün gözünde ne kadar kabul edilebilir ya da kabul edilemez olduğuna ilişkin çıkarımlar yapar (Bowlby, 2014).

Bowlby, içsel alana yoğunlaşır, bunun yanında “fiziksel dünyanın, annenin ve diğer önemli kişilerin, kendisinin ve her bir etkileşimin davranış göstermesi beklenen” içsel çalışma modellerinin çocukta gelişen oluşumu üzerine yorumda bulunur. Bağlanma davranışı öncelikle birey ilgi, destek ya da desteklenme gereksinimi duyduğunda ortaya çıkar (Bowlby, 2012). Bir bebek bakıma muhtaç durumda olduğundan çoğu zaman; daha büyük yaştaki çocuk ise yalnızca yorulduğunda, korktuğunda ya da başka türlü bir stres altında olduğunda bağlanma davranışları sergileme eğilimindedir. Bu davranışları sıklığına değil, davranış örüntülerine bakılarak bağlanma ya da duygulanımsal bağın derecesi ya da niteliği üzerine birşeyler söylenilebilir (Bee ve Boyd, 2009).

Güneş’e (2014) göre bağlanma, çocuğun güven içinde kendini bir duygusal yakına bırakabilmesidir. Bağlanma kişisine yakınlık bebek herhangi bir nedenle sıkıntıda olduğunda ya da korktuğunda özellikle aranmak eğilimindedir. Bakıcı böyle zamanlarda bebeğin rahatlamak ve kendisini yeniden güvende hissetmek için geriye dönebildiği bir güvence üssü işlevi görür. Dahası, bakıcı bebeğin keşif gibi bağlanma dışı davranışlara girebilmek için zaman zaman ayrılıp geri döndüğü bir güvenli sığınak işlevi görür (Hazan ve Shaver, 1994).

Bağlanmanın içsel çalışma modeli; çocuğun bağlanma figürünün varlığından ya da güvenilirliğinden emin olması (ya da olmaması), çocuğun beslenme ya da şefkat beklentisi ve çocuğun keşif yaparken bağlanma figürünün gerçekten güvenli bir üs olduğuna dair duyduğu güven gibi öğeleri kapsar. İçsel model çocuğun hayattaki ilk yılının sonlarına doğru oluşmaya başlar ve ilk 4 ya da 5 yıl içerisinde gittikçe daha kapsamlı ve yerleşmiş bir hale gelir. 5 yaşındaki çoğu çocuk anneye ya da bakıcısına dair belirgin bir içsel modele bir benlik modeline ve ilişkilerin modeline sahiptir. Bu modeller oluştuktan sonra deneyimleri şekillendirmeye ya da açıklamaya, bellek ve dikkati etkilemeye başlarlar. Çocuklar kendi modellerine uyan deneyimlerini fark edip hatırlarken bu modele uymayan deneyimleri kaçırmaya ya da unuturlar. Daha da

önemlisi bu model çocuğun davranışlarını etkileyerek bir çocuğun reddedilme olarak gördüğü şey, diğerine sevecen bir davranış gibi gelebilir. Diğer çocuk için şefkat ifade eden bir davranış bir başkasına göre karmaşık ya da belirsiz gelebilir (Bee ve Boyd, 2009).

Bağlanma kişisi modeli ile kendilik modeli, birbirlerini tamamlayıcı ve birbirlerini doğrulayıcı biçimde karşılıklı gelişme eğilimindedirler (Hazan ve Shaver, 1994). Ebeveyn ile çocukları arasında süregelen etkileşimin önemli bir sonucu olarak çocuklar kendilerini ve dünyayı tanırlar (Both ve Jernberg, 2014).

Çocukluğun erken döneminde güvenli bağlanma açısından gözlenen anlamlı değişimlerin bazı nedenleri bulunmaktadır. Birincisi, yaşadığı bilişsel değişimlerden dolayı insanların davranışlarının altında yatan zihinsel durumları anlamaya ve bundan büyülenmeye başlayan çocuk, bağlanma figürlerini yeni bir yönden anlamaya başlar. Bu paylaşımlar sırasında çocuk, bakıcının tepkilerini, değerlendirmelerini, yargılarını, gözardı ettiği durumları ve aynı zamanda da psikolojik destek ya da duyarsızlığı anlamaya başlar. Ayrıca, çocukluğun erken dönemlerinde güvenli bağlanmanın anlamının farklı olması, küçük çocuğun güven duygusunun daha çok, bakımın ne kadar duyarlı olduğuna ilişkin zihinsel temsillere dayanmasıdır (Thompson, 2006). Zihindeki temsiller ise, kendiliğin dış dünyayla yinelenen, çocuğun zihninde şekillenen ve iz bırakan deneyimlerinden kaynaklandığı düşünülebilir (Masterson, 2013). Ebeveyn ile çocuk arasındaki keyif dolu etkileşimler ile mutlu ve duyarlı çevrede yaşamak çocukta olumlu benlik algısını güçlendirerek dayanıklılık kapasitesini sağlamlaştırır (Both ve Jernberg, 2014).

Yaşam süresince karşılaşılan her nesne beyne kaydedilirken, nesneliliğini kaybeder ve bireyden bireye değişen bir duygu ile kodlanmış, zihinsel, soyut bir algı olur. Başka bir deyişle çevredeki her bir nesne gerçek haliyle bire bir olmayıp, bireye özgü kayıtlarıyla algılanır. Çevresel gerçeklik gibi bireyin diğerleriyle olan ilişkileri de duygularla eşleşerek kaydedilir. Böylece çevre ve çevredeki diğerleri gerçeği bireyin bunlarla olan kendi sanal algılarıyla ilişkilendirilmiş subjektif bir karakter kazanır. Çevrenin bireye özgün biçimde kodlanarak kaydedilmesinin esas nedeni; yaşadıkça daha önceki benzer kayıtlarla karşılaşıldığında bireyin çıkarlarına en uygun şekilde ve hızlı davranabilmektir. Yeni bir nesne ile karşılaşıldığında eski kayıtlarla benzerlik ve farklılık açısından karşılaştırılır ve eski tecrübelerle dayanarak

karşılaşılmış olan bu nesneye karşı, bireyin yararına olacak en uygun davranış stratejileri hızla belirlenir. Davranışları önceki kayıtlar belirliyorsa, birey kendine özgü davranır. Doğumla birlikte başlayan nesne ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkarak işlerlik kazanan içsel modeller kişiye özgü davranışların temelidir. Buradan kişilik üzerine kalıtım kadar çevrenin kişilik üzerindeki etkisi açıkça anlaşılır (Paktuna Keskin, 2014). Korkuyu oluşturan durumlarda ise, bütün uyarımlarda ortak özellik, ani ve birden bire oluş ve bunun sonucunda da çocuğun yeni duruma uyum gösterememesidir. Korkunun oluşumu, çevredeki koşullara, uyarımın veriliş biçimine, geçmiş yaşantılarla o andaki fizyolojik ve psikolojik duruma bağlıdır. 3 yaşından sonra heyecanlar giderek kontrol altına alınır (Yavuzer, 2014a).

Doğumla birlikte başlayan benliğe ait içsel model kazanımı, bebeğin dış dünyaya verdiği sinyallere karşılık verenin varlığında gerçekleşir. Şöyle ki, bebek acıkır ve bir ses çıkarır. Bu sese karşılık bulur ve üstelik karnı doyarsa kendi farkındalığına ait bir kayıt tutulmuş olur. Tıpkı nesne kayıtlarında çevresel bir nesne olmadan içsel model gelişmeyeceği gibi ona yanıt veren olmadan bireyin kendi, yani benlik algısına ait içsel model gelişmez. Çocuk 3 yaşında cismen, 5 yaşında ise zihnen anneden farklı olduğunu farkeder. Böylece anneye özdeşleşme tamamlanır ve birey olmanın ilk adımı kazanılır (Paktuna Keskin, 2014). Kısacası, çocuğa hangi hisler yüklendiyse ileride “o kişi” olur (Güneş, 2014; Ruppert, 2011).

2.1.2.Bağlanmanın Sınıflandırılması

Bağlanma davranışı birçok çocuk tarafından neredeyse üçüncü yılın sonuna dek çok güçlü ve düzenli bir şekilde sergilenir. Çocuklar üçüncü doğum günlerine ulaştıktan sonra annelerinin geçici bir süre olmayışını çok daha iyi kabul edebilirler ve diğer çocuklarla birlikte oyunla meşgul olabilirler. Pek çok çocukta değişimin neredeyse aniden meydana geldiği görülmekte ve bu yaşta bazı olgunluk eşiklerinin geçildiği ileri sürülmektedir. Temel değişim, üçüncü doğum gününden sonra birçok çocuğun bir akraba ya da okul öğretmeni gibi ikinci derecedeki bağlanma figürleriyle güven hissedecek yabancı bir yerde bulunabilmesidir. Böyle olsa da güvenlik duygusu koşulludur. Öncelikle ikincil figür tanıdık kişilerden tercihen annesiyle birlikteyken tanıdıklarından olmalıdır. İkinci olarak çocuk sağlıklı olmalıdır ve tehlike algılamamalıdır. Üçüncüsü, annesinin nerede olduğunun farkında ve onunla

kısa sürede yeniden temas kurabileceğinden emin olmalıdır. Genellikle yapışma davranışına düşkün olmayan bir çocuğun bunu göstermesi için yaygın nedenler, rahatsız ve küçük kardeşini kıskanıyor olmasıdır. Başkalarıyla oynarlarken herhangi bir şey kötü giderse önce ebeveynlerine ya da ikincil ebeveynlerine dönerler. Eğer hafif bir korkudan fazlaysa hemen temas ararlar. Pek çok toplumda kız çocuğun anneye bağlanması, erkek çocuğun anneye bağlanmasından daha açıktır (Bowlby, 2012).

Bağlanma Örüntüleri: İnsan varoluşunun temel yönü bağlanmış ilişkilerin oluşturulduğu süreçtir. İnsanlar arasındaki bağlanma duygusal deneyimler aracılığı ile olur ki bağın kalıcılığını garantileyen, bu deneyimin uzun süreli ve dayanıklı olmasıdır (Ruppert, 2011). Çocukta ise bu durum, çocuğun bağlanma figüründen ayrılma ya da onu kaybetme tepkisinin anlamı, onu bu figüre bağlayan ilişkinin anlamında yatar (Bowlby, 2012). Ainsworth on iki aylık bebeklerin güvenli dayanak olarak annelerini kullanarak yabancı birisiyle kaldıklarında nasıl tepki verdikleri ve bağlanma gelişimlerini araştırmış ve anne ve bebek bağlanmasıyla ilgili olarak üç farklı bağlanma stili tanımlamıştır. Ainsworth (1978) tarafından B, A, C olarak isimlendirilen bağlanma örüntüleri şöyledir (Aktaran: Bowlby, 2012):

Örüntü B: Çoğunlukla anneye güvenli bağlanmış olarak sınıflandırılan bebeklerin temel karakteristiği, onların oyun esnasında aktif olmaları ve kısa bir ayrılıktan sonra üzülüklerinde temas aramalarıdır. Kolaylıkla rahatlatılırlar ve kısa sürede oynadıkları oyuna dönerler (Bowlby, 2012). Ainsworth ve ark. 1978, Park ve ark. 2004, Waters ve ark. 2002'e göre, güvenli bağlanma geliştiren bebekler, birincil bağlanma objeleri yanlarında olmadığı koşullarda, çevreyi araştırıp, yakınlığı koruyabilen ve bakıcısının güvence üssü olarak kullanabilme becerisine sahiptirler. Ebeveynin gidişine tepki gösterirler. Ancak, protesto davranışı anne-babanın geri dönüşüyle birlikte yerini rahatlama ve araştırmacı davranışlara bırakmaktadır (Aktaran: Soysal ve diğ., 2005).

Örüntü A: Annesine kaygı ile bağlanma ve kaçınma olarak sınıflandırılan bebekler örneklerde yaklaşık %20'dir. Özellikle ikinci kısa ayrılıktan sonra yeniden birleşme sırasında kaçınırlar. Bir yabancıya kendi annelerine davrandıklarından daha dostça bir tavır içerisinde davranırlar (Bowlby, 2012). Ainsworth ve ark., 1978; Park ve ark., 2004; Waters ve ark., 2002'e göre, gerilimli kaçınan bağlanma (anxious-

avoidant attachment) geliştiren bebekler, bakıcıları ile birlikteyken araştırıcı davranışlara devam edip duygularını bu kişi ile paylaşmamaktadırlar. Ancak, bakıcıları herhangi bir şekilde ortamdan ayrılıp geri döndüğünde, hiçbir değişiklik olmamiş gibi meşgul oldukları işe dikkatlerini yöneltirler (Aktaran: Soysal ve diğ., 2005).

Örüntü C: Anneye kaygılı bağlanma ve dirençli olarak sınıflandırılan bebekler yaklaşık % 10'dur. Yakınlık ve temas kurma ile onunla etkileşim ve temasa direnme arasında kararsızdırlar. Bazıları diğer bebeklere göre belirgin şekilde öfkelidirler; bir kaçı daha pasiftir. (Bowlby, 2012). Ainsworth ve ark., 1978; Park ve ark., 2004; Waters ve ark., 2002'e göre, gerilimli direnç gösteren bağlanma (anxious-resistant attachment) geliştiren bebekler, bakıcıları yanlarındayken diğer kişilerle ve çevreleriyle ilgilenirler. Ancak, herhangi bir ayrılık durumunun hemen ardından hem bakıcıları ile bir arada olmak hem de ondan uzaklaşmak istemektedirler (Aktaran: Soysal ve diğ., 2005).

Ainsworth (1973), anne ile çocuk arasındaki bağın temelinde emin bir çevre arayışı olduğunu söyler. Çevre emin değilse kaygı davranışlarının ortaya çıkacağına dikkat çeker. Ainsworth'a göre anneye bağlanma biçimleri ile çocuğun anneden ayrılma ve anneye kavuşma halindeki davranış özellikleri şöyledir (Aktaran: Ruppert, 2011):

Güvenli: Ayrılma durumunda huzursuz, yabancı varlığında sakinleştirilebilir, ayrılma kavuşma sonrası çok sevinir, koşar, sarılır. Diğer durumlarda huzurlu, mutlu, uyumludur. Görölme oranı %70. (Ruppert, 2011; Paktuna Keskin, 2012). Güvenli bağlanmış çocuklar, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla yakın ilişkiler kurma ve sürdürmede daha başarılıdırlar. Güvenli bağlanma, psikolojik iyilik ve duygusal sağlık, kendine güven ve sağlamlık (resiliency) gibi ruh sağlığı göstergeleriyle olumlu yönde ilişkilidir. Dışsallaştırma ve içselleştirme bozukluğu açısından en az risk altında olan çocuklar, güvenli bağlanma geçmişi olan çocuklardır. Güvenli bağlanma duyguları anlama, sosyal problem çözüme becerileri, vicdan gelişimi ve olumlu kendilik kavramıyla pozitif ilişkiler gösterir (Thompson, 2006).

Güvensiz: Ayrılma durumunda aşırı huzursuz, yabancı varlığında sakinleştirilemez, ayrılma kavuşma sonrası yaklaşır fakat bağlanma figürünü uzak

tutar, hatta iter. Diğer durumlarda çok ağlar, az araştırır. Görülme oranı % 15. (Ruppert, 2011; Paktuna Keskin, 2012).

Güvensiz-ret: Ayrılma durumunda fark etmez, yabancı varlığında fark etmez, ayrılma kavuşma sonrası ilgisizdir. Diğer durumlarda anne ve yabancı fark etmez. Görülme oranı % 15 (Ruppert, 2011; Paktuna Keskin, 2012).

Değişken: Ayrılma durumunda fark etmez, yabancı varlığında kararsız şaşkın, ayrılma kavuşma sonrası donar, ileri geri sallanır. Diğer durumlarda ne yapacağı kestirilemez (Ruppert, 2011; Paktuna Keskin, 2012).

2.1.3.Güvenli Bir Dayanak

Tüm ebeveynler, çocuklarının sağlıklı, mutlu ve kendine güvenen insanlar olarak yetişmesini istemiştir. Oysa bu istenen özellikteki çocuklar genellikle, her iki ebeveynin de çocuklara çok zaman harcadığı ve ilgi gösterdiği istikrarlı evlerde yetişmişlerdir. Bu yüzden ebeveynlik ile meşgul olmak, büyük oynamaktır. Ayrıca ebeveynlik gelecek neslin ruh sağlığı için anahtar öneme sahip olup başarılı ebeveynlik çok sıkı çalışmak demektir (Bowlby, 2012b).

Bowlby'e göre, yakınlığı koruma (yakınlık kurma çabasını ve ayrılık protestosunu da içerecek biçimde), güvenli üs ve güvence üssü bağlanmanın üç tanımlayıcı özelliği ve bağlanma ilişkisinin üç temel işlevidir (Hazan ve Shaver, 1994). Bağlanma davranışının en büyük önemi, ona eşlik eden duygunun yoğunluğudur. Bu duygunun türü, bağlanan birey ve bağlanma figürünün arasındaki ilişkinin nasıl gittiğine göre değişir. Eğer iyi gidiyorsa neşe ve güven duygusu vardır. Eğer tehdit altındaysa kaygı, kıskançlık ve öfke olur. Çocuk, üssünün güvende olduğuna ne kadar emin olursa ve dahası yardım istediği zaman üssün cevap vermeye hazır olduğuna ne kadar emin olursa stresli olayları o kadar doğal karşılar (Bowlby, 2012b).

Bununla birlikte bağlanma kişinin ulaşılabilirliği bebek tarafından zaman zaman yoklanır ve olumsuzluk durumunda, istenen ulaşılabilirlik adına ağlama ve ayrılama gibi bağlanma davranışları görülür (Hazan ve Shaver, 1994; Brown ve Wright, 2001). Bağlanma davranışını insan doğasının özünde olan ve onun değerli bir parçası olarak görmeyen, çocuğun bağlanma davranışına sezgisel anlayışı

olmayan ve bağlanma davranışına saygısı olmayan, hiç bir ebeveyn büyüyen çocuğu için güvenli bir dayanak sağlayamaz (Bowlby, 2012b).

Yaşamın ilk yıllarında güvenli bağlanmanın en önemli yararlarından biri, diğer insanlarla olumlu bağların oluşmasına yaptığı katkıdır. İlişkideki güven, çocuğun diğer insanlara olumlu ve yapıcı biçimde yaklaşmasına, insan ilişkilerini değerli bulmasına ve diğer insanların duygularına ve ihtiyaçlarına önem vermesine katkı sağlar. Güvenli çocuğun insanlarla kurduğu bu pozitif bağ, daha yapıcı sosyal davranışlarına bir temel oluşturuyor olabilir. Güvenli bağlanan çocuklar, başkalarını kendilerine çekiyor olabilirler ve yakın ilişkilerinde, güvenli bir ilişkiden elde etmiş oldukları psikolojik anlayışlarının güçlü olması sonucu daha yeterli biçimde fonksiyon gösteriyor olabilirler. Ayrıca, ilişkideki güvenin, ebeveyn çocuk konuşmalarındaki anlayış ve destekle sağlanmasında olduğu gibi bu konuşmaların kendisinin de özellikle güvenli bağlanmalarda, küçük çocuğun psikolojik kavrayışının gelişimi için bir zemin oluşturmaktadır (Thompson, 2006).

Bağlanmayı sağlayan bazı belirli davranış biçimleri iki temel sınıfta gruplandırılabilir:

- Sinyalleme davranışı; anneyi çocuğa getiren etki.
- Yaklaşma davranışı; çocuğu anneye getiren etki (Bowlby, 2014).

Bağlanma davranışını aktive ettiği, aldığı biçimlere ve yoğunluğa etki ettiği bilinen diğer koşullar, üç temel başlık altında sergilenmektedir:

- Çocuğun durumu: Yorgunluk, acı, kötü sağlık, açlık ve üşüme.
- Annenin nerede olduğu ve davranışı: Annenin yokluğu, annenin ayrılması, annenin yakınlıktan vazgeçmesi.
- Diğer ortamsal koşullar: Korkutucu olayların meydana gelmesi. Diğer erişkin ve çocuklar tarafından reddedilme (Bowlby, 2014).

Başkasına güven en zor kazanılan ve en çabuk kaybedilen bir duygudur (Paktuna Keskin, 2014). Güven duygusu emniyet hissini oluşturur. Emniyet hissi ile var olan biri, kişiliğine zarar verilmeyecek olmasının keyfini yaşar. Bağlanma ne korkunun sığıntısıdır ne de sevgisizliğin çaresizliğidir. Sadece dengeli

doyumlarının bir sonucudur. Bağlanma derin, duygusal bir beceridir ve çocukluk yıllarında edinilir. Aksi takdirde çocuk, oldukça kasılır, kendini tehlikelerden koruma çabası içerisinde girer, gerginleşir (Güneş, 2014). Bağlanma, ilk 3 yaşta çözümlenemezse eksikliği hep hissedilir (Paktuna Keskin, 2014). Yaşama sevinci olmayan kişiler bağlanamayan kişiler olduğundan dolayı bağlanamamak bir sorun olduğu gibi kime ne kadar bağlanacağını bilememek de ayrı bir sorundur. Kimi zaman sevdiği kadar sevilmemekten şikayet, kimi zaman istemediği kişinin sevgisinin bunaltısı, kimi zaman dostların terk etmesi, bağların kopması ve sonuçta kişinin kendini boşluğa düşmüş gibi hissetmesi, huzursuzlukların, mutsuzlukların, depresyonların altında yatan neden genellikle bağlanma problemleridir (Güneş, 2014).

Pek çok türü olan diğer bağlanma davranışı bozuklukları annelik örüntüsündeki bozukluklardan kaynaklandığında görülmektedir. Anne figürüne yakından bağlandığı söylenen pek çok çocuk fark edilmeyecek derecede dostçadır. Bağlanmanın niteliği konu içerisinde önemli konumdadır. Yani “temas rahatlığı” bağlanma davranışına yol açmaktadır. Yapışma ve izleme davranışı bağlanma meydana getirmez; onlar bebeğin memnun eden, koruyan ve ihtiyacını karşılayan anne figürüne güven ifadesidir. Bu durumda bunların hiçbirini yapmayan küçük çocuklara ya da erişkinlere yönelik bağlanma çok zor gelişecektir (Bowlby, 2014).

Duygusal iletişim ve duyguları anlama güvenli ilişkilerin temelini oluşturur. Güvenli bağlanma ilişkisi olan anne ve çocuklar duygular hakkında daha çok konuşur. Bu, durum duyguları anlama ile bağlanmadaki güven arasındaki ilişkinin nedeni olabilir. Ayrıca, anneler ve çocuklarının birlikte ne sıklıkta duygulardan söz ettikleri, güvenli bağlanmada aracı (mediator) rol oynamaktadır. Güvenli ilişkinin yararlarından biri, sağladığı kabul ve destek sayesinde küçük çocukları zor, karmaşık ve tehdit edici olumsuz duygusal yaşantılar hakkında konuşmaya cesaretlendirmesidir. Güvenli bağlanmış çocukların duyguları, özellikle de olumsuz duyguları anlamada daha ileri düzeydedir. Yetişkin, sorular sorarak, bilgi vererek, çocukta yeni bir anlayışı uyararak konuşması önemlidir çünkü duygunun nedenlerine yapılan göndermelerin, duygusal olayların sonuçlarının tartışılmasıyla, annenin duygu sözcüklerini açıklama ve tanımlama çabalarıyla, çocuğun olayda yaşadıklarını

duygu kavramlarıyla bağlantılandırılmayla ve cocuktan daha fazla bilgi almak için yapılan ricalarla anlamlı olarak ilişkilidir (Thompson, 2006).

Bowlby'e göre (2014); bağlanmanın gelişmesi için bazen ilk adımı atan anne olur -çocuğun nerede olduğunu görmek için seslenir ya da gider- bazen de çocuk ya anneye geri koşarak ya da ağlayarak girişimde bulunabilir. Böylelikle anne-çocuk çifti arasında dinamik bir denge vardır. Her ikisinden de gelen pek çok ilgisiz ve biraz rekabetçi biraz da uyumsuz ya da karşıt davranışa rağmen aralarındaki mesafe bir kural olarak belirli stabil sınırlar içerisinde sürdürülür. Bunun nasıl ortaya çıktığını anlamak için aşağıdaki dört tür davranışın sonucu olarak ikisi arasındaki uzamsal ilişkiyi dikkate almak faydalıdır:

- a) Çocuğun bağlanma davranışı
- b) Çocuğun bağlanmaya karşıt davranışı, özellikle keşfetme davranışı ve oyun
- c) Annenin ilgi davranışı
- d) Annenin ebeveynsel ilgiye karşıt davranışı

(a) ya da (c)'de sınıflandırılan davranış biçimleri fonksiyon hususunda homojendirler; (b) ya da (d)'de sınıflandırılanlar heterojendirler. Bu dört sınıfın her birinin davranış yoğunluğunda an be an büyük değişimler olur ve herhangi bir sınıftaki davranış bir süreliğine bütünüyle yok olabilir (Bowlby, 2014).

Bowlby (2012) anababalarından ayrı büyüyen çocukların gelişimleri üzerinde çalışmıştır. Bebeklerin içgüdüsel davranışları çevreye olağanüstü uyumludur. Ağlamaları, gülmeleri, gözleriyle izleyerek bakmaları ve emmeleri hepsi bağlanmalarına ve kendilerine bakana bağlanma duyguları geliştirmelerine yardım eder. Bebeklerin içgüdüleri, anabalarının kendilerine yakın olmalarını sağlayarak, onların yaşama şansını artırır (Linzdey ve diğ., 1989; Bowlby, 2012). Yaşamın ikinci yılı boyunca bebeklerin büyük çoğunluğu, ayırt edilen bir figürden fazlasına genelde bir kaçına bağlanma davranışı yöneltir. Bazı bebekler farklılık göstermeye başlar başlamaz bir bağlanma figüründen fazlasını seçerler, fakat sonradan böyle davranmamaya başlarlar (Bowlby, 2014).

Belirli figürlere yönelen bebeğin bağlanma davranışı gelişiminin, bebekte faaliyet halindeki en azından dört işlemin ürünü olduğu varsayılmaktadır. Bu işlemlerin ilk üçü, bir bebek sıradan bir ailede büyürken kaçınılmaz şekilde neden olduğu sonuçlarıyla birlikte aşağıda sıralanmıştır:

- Başkaları yerine belirli bir uyarıcı sınıfını dinleme, bakma ve ona yönelme yerleşik eğilimi, çok küçük bir bebeğin onunla ilgilenen insanlara özel bir dikkat göstermeye başlamasına sebep olur;
- Maruz kalma öğrenimi, bebeğin ona kimin baktığının kavramsal niteliğini öğrenmesi ve bu kişiyi diğer tüm kişi ve şeylerden ayırması sonucu doğurur;
- Tanıdık olana yakınlaşma yerleşik eğilimi, bir bebek ayırt etmeyi öğrenirken motor donanımların uygun olmasıyla bu tür tanıdık figür(ler)e yönelmesine yol açar. Faaliyetteki dördüncü evre, bir kısım davranışın belirli sonuçlarının geribildiriminin bir sonucu olarak davranışın çoğalmış (pekişmiş) olması sayesinde iyi bilinen öğrenme biçimidir. Bir annenin bebeğinin ağlamasına karşılık verme hazırlığı ve bebeği ile sosyal etkileşimegirdiği boyuttur; bebeğin ağlamasına annenin verdiği karşılık kolaylaştıkça ve kurduğu etkileşim arttıkça on sekiz aylık bebeğin annesine bağlanma eğilimi güçlenecektir (Bowlby, 2012; 2014).

İçsel çalışan modeller, bağlanma ilişkisinin yalnızca duygu boyutunu değil, bilişsel boyutunu da temsil etmektedir (Schore, 2000). Bakımın geleneksel biçimlerde olduğu yuva ya da hastane servislerinde sınırlı bir süre kalmış yaşamlarının ikinci ve üçüncü yıllarındaki çocukların davranış gözlemlenmiştir. Çocuğun anne figürü, tüm ikincil figürlerin ilgisinden ve ayrıca tanıdık ortamdaki çıktığı ve bunun yerine bir sürü tanınmadık insanla yabancı bir ortamda bakılmıştır. İlave veriler, döndükten sonraki aylarda evindeki davranışının gözlemlerinden ve ebeveynlerden alınan raporlardan sağlanmıştır. Belirlenmiş bir ortamda annesiyle makul bir güven ilişkisi kurmuş ve ondan önceden ayrılmamış on beş ile otuz ay arasındaki bir çocuk genellikle öngörülebilir bir davranış zinciri gösterecektir (Bowlby, 2012). Ayrıca ailedeki ilişki örüntüleri, çevrenin verdiği bilgiler ve tüm bunların çocuğun ne şekilde değerlendirip yorumladığı önemlidir (Soysal ve diğ., 2005).

Bağlanma teorisinin ortaya atılması, kadın-erkek eşitliğinin ve kadının çalışma hak ve özgürlüklerinin tartışıldığı döneme rastlar. O nedenle teori özellikle feministler tarafından eleştirilirken, çalışma hayatına atılan anneler tarafından kaygı oluşturmuştur. Tam bu tartışma duruldu derken komünist rejimin etkisindeki

Romanya’da, annelerin işe gitmesi sonucu inşa edilen çocuk bakım evlerinde, anne şefkatinden uzakta büyüyen çocuklarda ortaya çıkan otistik belirtilere benzer yaygın gelişme geriliğinin fark edilmesi şaşkınlık oluşturmuştur (Paktuna Keskin, 2012).

Temel bağlanma boyutlarının bağlanmaya ilişkin kaygı ve bağlanmaya ilişkin kaçınma olarak iki temel alt boyutu temsil ettiği saptanmıştır. Bağlanmaya ilişkin kaygı boyutu, aşırı yakınlık isteği, sürekli bir sosyal destek arayışı, reddedilmekten ve terk edilmekten korkma ve bu tehditlere karşı sürekli tetikte olmayı içerirken; bağlanmaya ilişkin kaçınma boyutu yakın olmaktan ve samimiyetten kaçınma, yakınlıktan rahatsızlık hissetme ve başkasından sosyal destek istememek için kendine aşırı güven ile ifade edilir. Kategori düzeyinde bağlanma kaygı ve kaçınma boyutlarının düşük düzeyleri güvenli, yüksek düzeyleri korkulu bağlanmaya karşılık gelir. Bu nedenle anneye bağlanmanın kaygı ve kaçınma boyutlarının ikisi ile de ters yönlü ilişkilidir (Sümer, 2006).

2.2.AYRILIK KAYGISI

Kaygı ‘tetikte olunması’ için gelen bir uyarıdır. Yaklaşan tehlikeler için uyarmakta ve kişinin tehdit ögesi ile baş etmek üzere önlem almasını sağlamaktadır. Kişiyi geleceğin belirsizliği karşısındatedirgin yapan kaygı, kişiyi eyleme geçirmeye hazırlar. Yani yapacağı seçimlere yön verir. Ancak bir şeye karar vermek mevcut durumun terk edilmesi bir başkadeyişle feda edilmesi anlamına geldiği için alınacak kararların belirsiz sonuçlarıinsanı kaygı içinde bırakır. Bu bakımdan kaygı hem olumsuzdur çünkü akıl dışıdırve rahatsız edicidir, hem de olumludur çünkü kişiyi herhangi bir duruma hazırlar ve kişilik gelişimine yardımcı olur. Bunun temel dayanağı ise alınan kararlarave eylemde bulunulan davranışlara kaygının yön vermesine ilişkin görüştür. Kaygıya neden olan şey aslında kişisel anlamlardır. Korkulan şey herkes için aynı tehdidi oluşturabilir fakat kaygıyı insanların kişisel düşünceleri ortaya çıkarır (Manav, 2011). Örneğin, kendisine daima yalancı olduğu söylenen, anne ve babası tarafından sevildiğini hissetmeyen, diğer çocuklar tarafından sık sık kıyaslanarak alay edilen ve dayakla cezalandırılan bir çocukta kısa ya da uzun süreli kaygı halleri görülebilir. Aynı şekilde aşırı düşkünlük ve taşkın sevgi gösterileri de, çocukta kaygıyı tetikleme adına, zararlıdır (Yavuzer, 2014a).

Korku, bu bakımdan nesnel iken kaygı öznelidir. Kaygının insanın kişilik gelişimi sürecinde kurucu bir rol üstlendiğinde söylenebilir. Çünkü kişiyi harekete geçiren güç olarak kaygı, insanın davranışlarını yönlendirerek, kişiliğini oluşturmaya yardım eder. Kaygı bu anlamıyla olumlu bir nitelik taşır. Kaygının asıl önemi burada ortaya çıkar. İnsanın kişiliğini kurması ve hayatına anlam katmasında onu yönlendirmesiyle kaygı, hem insanı diğer canlılardan ayırır hem de diğer duyu türlerinden ayrılır ve insanın davranışlarına yön vererek, yaşamına anlam katmasını sağlar, kişilik oluşumuna öncülük eder (Manav, 2011).

Genellikle bebekler annelerine, babalarına ya da düzenli bakım veren bir başkasına bağlanırlar. Bu bağlanmanın bir işareti, bağlandığı kişiden ayrılma durumunda gösterilen rahatsızlıktır. Bir yaşındakiler anababalarından ayrıldıklarında rahatsızlıklarını açık biçimde gösterme eğilimindedir ve 18 aylıklar daha gürültülü protesto edebilir. Genellikle 2 yaşında ayrılık kaygısı azalmaya başlar. 2 yaşındakilerin yarısı anababalarından kısa süreli ayrılmayı protesto ederlerken anaokulu yaşındaki çocukların çoğu anababalarından bir kaç saat ayrılmayı hoşgörebilirler (Linzdey ve diğ., 1989).

Anne sadece çocuğun ihtiyaçları için yaklaşan biri değildir. Bu ilişkinin içinde sevgi, ilgi ve dokunmanın sıcaklığı aranır. Bebeğin annesi ile olan bu ilk iletişimi onun daha sonra diğerleriyle kuracağı ilişkilerin temelini oluşturur. Bebeğin, diğerlerinin de bir kimliği olabileceğini fark ederek davranmasının, yani sosyalleşmesinin, temelini annesiyle olan bu ilk ilişki oluşturur. Aksi halde sinyal gönderme işlemi söner ve bir süre sonra bebek sinyal üretmeyi keserek kendini dış dünyaya kapatır. Bu durumda kimlik gelişimi başta olmak üzere sosyal farkındalık da örselenmiş olur (Paktuna Keskin, 2012).

Gelişim içinde kritik dönemler vardır (Soysal ve diğ., 2005). İki insan arasında ancak ve ancak duygusal bir bağ oluştuğunda, kişiler bir arada kalır ve birbirini kollar (Ruppert, 2011). Bu istikrarlı ilişki sonrası oluşan güvenli bağlanma yalnızca stresli durum sonrası güven hissinin oluşması değil, aynı zamanda olumlu duygulanımların karşılıklı olarak yükseltilmesidir (Schore, 2012).

0-18 aylar arası olan oral dönemdeki eğitim biçimi, çocuğu yetiştirme şekli ve onunla kurulan duygusal iletişim çocukta güven ya da güvensizlik duygularının oluşmasına neden olur. Bu evrede anne tarafından verilen duygusal besin ve

etkileşim büyük önem taşır (Yavuzer, 2014a). Oysa çocuğun yaşı ne kadar küçükse yaşadığı travmalardan etkilenme riski o kadar artmaktadır. Bu durum duyarlı dönem olduğundan dolayı erken dönemdeki bağlanmayı ne kadar iyi anlaşılabilirse yaşamın diğer dönemlerindeki sosyal ilişkileri de o kadar iyi anlaşılabilir. Ancak bağlanma ilişkisini de analiz etmek çok zordur (Soysal ve diğ., 2005).

Bowlby, anneye bağlanma için “bebeğin yanında olmasa da duygusal anlamda annenin erişilebilir olmasının, anneye bağlanmada esas ve yeterli olan bir faktör olduğunu” söylerken, annenin bebek zihninde devamlılığının kazanılmış olmasını kasteder. Aynı zamanda bu cümle, anne olmadan anneye bağlanmanın gelişebileceği anlamına gelmez. Annenin varlığı içselleştirilmişse, anne yokluğunda da varlığını sürdürebilir. Annenin yokluğunda annenin devam edebileceği algısı kazanıldıktan sonra, anne ortamda olmasada da anne-çocuk ilişkisi zedelenmez. Çocuk annenin uzaklaşmasını bu kazanımdan sonra huzur içinde kabullenir. Aksi halde anne bebekten her ayrıldığında bebekte “anneyi kaybetme kaygısı” oluşması kaçınılmazdır (Paktuna Keskin, 2012). Bebeğin anne uzaklaştığında paniğe kapılmaması için onun anneye kurduğu ilişkiye güvenmesi gerekir. Güvenen kişi kendisinin ve başkalarının gözünde bir değer taşıdığını bilir dolayısıyla başkalarıyla rahattır sever ve sevilir. Bu ilişki içinde çocuk, ya ihtiyaçlarının çoğunun karşılanacağı inancıyla bir güven duygusu geliştirir ya da isteklerinin çoğunu elde edemeyeceği duygusundan kaynaklanan bir güvensizliği yaşamaya başlar (Yavuzer, 2014a).

Anne-bebek iletişiminin en önemli aracının ses, göz kontağı ve dokunmak olduğu bilinen bir gerçektir. Annenin bakış ve dokunuşlarındaki soğukluk, bebek tarafından korku olarak algılanmakta ve öfke duygusuyla eşleşerek onun kişilik gelişimi üzerinde kalıcı hasar bırakabilmektedir. Anne-bebek ilişkisinin emin bir zeminden uzaklaşması sonucu bebekte ortaya çıkan kaygı, beraberinde seçici beslenme ve kabızlık gibi mide-bağırsak sorunları; uykuya geçememe ve tedirgin uyuma gibi uyku bozuklukları, büyüme-gelişme duraklaması ya da gerilemesi, alerji ve sık enfeksiyona yakalanma gibi bağışıklık sistemi sorunlarına neden olabilmektedir. Örneğin, son 50 (elli) yılda aile-çocuk ilişkisi üzerine farklı kültürlerde yapılmış 2000’in üzerindeki çalışma incelendiğinde; aileleri tarafından kabul edilmedikleri kanaati gelişen çocukların kendilerine güvenmedikleri, kaygılı ve karamsar oldukları, uyuşturucu ve alkole yönelmeye yatkınlık ya da başka davranış

sorunları gösterdikleri belirlenmiştir. Anne-çocuk bağının örülenmesi halinde, çocukta iç organlara yansıyacak boyutta kaygı, yani anneyi kaybetme korkusu ortaya çıkmaktadır (Paktuna Keskin, 2012). Ayrıca bağımlı kişiler terk edilme korkusu yaşarlar ki ayrılmaya karşı direnç, ayrılmayı becerememe, bağlandığı kişiye bağımlılık gibi davranışlar çocukluk yıllarında edinilmiş kaygıların sonucudur (Güneş, 2014).

Benliği inşa eden annelik davranışlarının, bebeğin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olması halinde, bebeğin kendine ait kayıtları yetersiz kalır ve bu durumda bebeğin kaygı duygusu ortaya çıkar. Bebekler, annenin yokluğunda hissettiği gerginliği azaltmak için, anne yerine battaniye, oyuncak, biberon ya da emzik gibi rahatlatıcı bir ara geçiş nesnesine başvurur. Çevredeki nesnellik olumlu ya da olumsuz temel duygularla eşlenerek kaydedilir (Paktuna Keskin, 2012). Sorunun ne olduğunu bilmeksizin duyulan belirsiz bir korku olarak tanımlanan kaygıya, özellikle okul öncesi dönemde sık rastlanır. Çoğunlukla olumsuz ortam ve beklentiler sonucu oluşur. Terk edilerek yalnız bırakılacağını düşünmek gibi, annesinin kendisini anaokulunda unutacağı düşüncesiyle anaokulunda uyumak istemeyen çocukla, istemediği sınıf içi faaliyetlerde mide bulantısı gibi psikosomatik belirtiler gösteren çocuğun sorunu birer kaygı ürünüdür (Yavuzer, 2014a).

Çevresel uyaranların bebek beyninde işlem görebilmesi için ön koşul; bebeğin ihtiyaçlarının sürekli, anında ve kararlılıkla tekrarlayan bir düzen içinde karşılanmasıdır. Anneden ayrılamayan çocukların anneden koparılması gerektiği şeklindeki öneriler telafisi imkansız sonuçlar doğurur. Yani anneden ayrılamama davranışının nedeni irdelenmeden çocuğu anneden koparmak yanlıştır. Davranışı durdurmak için davranışın tersini talep etmek davranışı söndürmediği gibi, bilakis güçlendirir. İhtiyaç devam ederken bu davranış baskı ile yok edilmişse talep daha da güçlü olarak ortaya çıkar (Paktuna Keskin, 2012).

Ayrılan çocuklarda sevgiye dayalı davranışlarda iki bozulma şekli görülür. Bir şekli duygusal kopma, diğer şekli de bunun tam aksi anneye yakın olma yönündeki dizginlenemez istektir (Ruppert, 2011). Ayrılık ya da ayrılık tehditleri, çocuk ve yetişkinlerde kaygı ve öfkeyi ortaya çıkartmaktadır. Ayrılık yaşantıları ya da tehditlerin ardından, kişinin bağlanma figürüne karşı kaygı ve sahiplenici bağlanma davranışı sık rastlanılan bir durumdur (Bowlby, 2014). Mofrad, Abdullah ve

Samah'a (2009a) göre; çocukların bağımsızlığı ve sosyal gelişimini sınırlayan aşırı ebeveyn koruması ayrılık kaygısı gelişimine etki edebilmektedir. Ebeveynin yetiştirmeyi reddetmesi de çocukların sosyal durumlarda zorlanması ile sonuçlanabilecek ebeveyn çocuk ilişkilerinde bozulmaya neden olabilir. Çocukların anne yoksunluğuna tepkilerinde, kısa süreli ayrılıkların bile uzun süreli etkileri olabilmektedir. Anne yoksunluğu, doğuştan getirilen bir gereksinimin doyumunu engellediği için gelişimsel olarak zararlıdır (Hazan ve Shaver, 1994). Yine yaşamın ilk aylarında başlayan ve hayat boyu devam eden ikinci temel değişken, kişinin bağlanma figürünün, ihtiyaç anında yanında bulunmasa bile, ulaşılabilir oluşuna duyduğu güven ya da güvensizliktir. Yani bağlanma figürünün kolayca bulunabilir, duyarlı ve yanıt veren bir pozisyonda olmasının yanında ve çocuğun bunu anlaması önemlidir. (Hazan ve Shaver, 1994; Bowlby, 2014). Çocuğun içsel dinamikleri bilindiğinde onunla iletişim kolaylaşır. Bunun için süreye değil, doğru yaklaşıma gereksinim vardır. Yani tüm gün beraber olan değil, onu anlayan etkili olur. Anne, çocuğunun gerçek duygularını öğrenirse sorununa çözüm de üretebilir. Üretemesi bile çocuk annesi tarafından anlaşılmakta olduğunu hisseder (Güneş, 2014).

Korku uyandıran bir durumda kişinin yanında güvendiği bir kişinin bulunması son derece önemli bir değişkendir. Korku uyandıran bazı durumlar, kişi güvendiği biriyle birlikteyken daha az hissedilirken; buna karşılık kişi yalnızken her türden korku uyandıran durum çok daha yoğun biçimde yaşanır (Bowlby, 2012a; 2014). Bağlanma figürünün varlığından bahsederken o anda orada bulunmasından ziyade çocuğun onu kolayca bulabileceği bir yerde olması anlaşılmalıdır. Çünkü bu tek başına yeterli değildir. Bağlanma figürü çocuğun onu kolayca bulabileceği bir yerde olmasının yanı sıra korkan çocuğa uygun şekilde tepki verme eğiliminde de olmalıdır. Yani onu teskin eden, koruyan bir rol üstlenmelidir. Ancak bu şartlar altında gerçek anlamda ulaşılabilir olduğu söylenebilir. Bağlanma figürünün ulaşılabilir olmasına duyduğu güven ya da bağlanma figürünün ulaşılabilir olmamasının yarattığı korku yine içsel modellerin yapısına bağlıdır. Kişinin bağlanma figürünün ulaşılabilirliğine ilişkin öngörüsü, hayatının sıradan akışı içerisinde potansiyel olarak tedirgin edici durumlarda korkuyla tepki verme eğilimiyle de yakından ilişkilidir (Bowlby, 2014).

Bowlby' göre, (2014) bağlanma figürünün duyarlı, yanıt verebilir olmasına duyulan güven en az iki değişkene;

- Bağlanma figürünün genellikle yardım çağrılarına yanıt veren, koruyucu bir insan olarak düşünülüp düşünülmemesine;
- Kişinin kendilik algısına, kendini herhangi birinin özellikle de bağlanma figürünün yardım etmek üzere yanıt vereceği türden bir kişi olarak değerlendirip değerlendirmemesine bağlıdır.

Dolayısıyla istenmeyen bir çocuk, ebeveyni tarafından istenmediğini hissetmekle birlikte temelde, istenilmeyen bir kişi olduğuna da inanır. Buna karşılık, sevilen bir çocuk ebeveyninin sevgisine güven duyar ve diğer herkesi de kendisi gibi sevebilir hisseder. Bir insan olarak göreceğinden emindir (Bowlby, 2014). Kayahan'a göre (2002); artan anne red algısı ile birlikte çocukların uyumsuzluk durumları da artmaktadır. Çocuğa küsmek, çocuğun yaklaşma girişimlerini geri çevirmek ve çocuğu evi terk etmekle tehdit etmek ya da onu uzaklara yollayacağını söylemek gibi yaptırımlar, çocuklarda ruhsal açıdan büyük hasara yol açar. Bunlar tekrar tekrar ve yoğun biçimde uygulandığında çocuğun gelişen kişiliği üzerinde vahim etkiler yaratır. Bu tip tehditler, özellikle de bağlanma figürünün ihtiyaç anında ulaşılabilir olup olmayacağı ile ilgili ciddi bir şüphe ve güvensizlik yarattığı için kişinin terk edilme korkusunu ve başka durumlara da korkuyla tepki verme yatkınlığını artırır. Ebeveynin çocuğu terk etmekle tehdit etmesi diğer değişkenler içinde en etkili olanıdır. Bu tehditlerin muazzam gücü, ayrılığın çocuk için zaten başlı başına korkutucu ve kaygılandırıcı bir yaşantı ya da olasılık olmasından kaynaklanmaktadır. Annesinden ayrılmak istemeyen çocuklar, incelenmiş ve çocukların ebeveynlerinin gerçeği çocuklardan ne ölçüde gizlediklerini araştırmıştır. Bu çalışmalardan birinde çocukların biri bu durum için şunları söylemiştir: “ailemde kime inanacağımı bilmiyorum. Herkes yalan söylüyor. Gerçeği öğrenmek için konuştuklarını gizlice dinlemem gerekiyor.” Çocuğun annesinin başına bir şey geleceğine ilişkin kaygısını arttıran bir diğer etken de, annenin çocuk yaramazlık yaparsa hasta olacağını ya da öleceğini söyleyerek onu tehdit etmesidir (Yavuzer, 2014a; 2014b; Bowlby, 2014). Böyle bir durumda annenin hastalanması, çocukta annenin hep söylediği şeylerin gerçek olabileceği izlenimini doğurur. Disiplin

sağlamaya çalıştığında çocuğuna evi terk etmekle tehdit eden ya da yaramazlık yaptığı takdirde ebeveynin hastalığına ya da ölümüne yol açacağını söyleyen anne-babalar yer almaktadır. Aile içinde yetişen küçük çocukların ayrılık sürecinden sonra, özellikle de bu süreç yabancılarla geçirilmişse, daha kaygılı ve öncekinden daha bağımlı olmaları olağandır (Güneş, 2014; Bowlby, 2014; Yavuzer, 2014a).

Çocuklarda yalnız kalma korkusu oluştuğunda ebeveynini gölge gibi takip eder. Odalarda tek başına kalmak istemez. Özellikle geceleri yalnız uyuyamaz ve banyoya bile kendi başına gitmeyi redderek dikkati başka tarafa çekme yöntemleri de bu çocuklarda fayda sağlamaz (Eisen ve Schaefer, 2005). Geçmişte küçük çocukların kısa süreliğine de olsa yabancı insanlarla, yabancı bir ortamda yalnız bırakıldıklarında gösterdikleri davranış biçimlerine ilişkin yanlış kanılar çok yaygındır hatta bazı araştırmacılar tekrar tekrar, sağlıklı ve normal bir çocuğun annesi gittiğinde kaygılanmayacağını ileri sürmüştür. Çocuk kaygı duyuyorsa bunun, ya annenin çocuğu şımartmasından ya da çocuğun patolojik bir kaygıdan muzdarip olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir (Bowlby, 2014). Çocuğun gösterdiği bu tepkiler bağlanma konusu anlaşıldıkça normal kabul edilecektir ve 4-5 yaşlarında ayrılık kaygısının oldukça azalması beklenir. Terk edilme korkusu yaşayan çocuklar ise, bağlanma figürü teminat vermedikçe belirli yerlere (okula, aktivitelere, oyuna, bakıcına) gitmekten kaçınır. Hatta derin uyku uyuyamaz. Terk edilme korkusu yaşayan çocuk, arkadaşının evinde kalma konusunda, yanında büyük kardeşi olsa bile, kaygısını bastırmasını sağlayamaz (Eisen ve Schaefer, 2005). Ayrılık kaygısı adı verilen bu tür korkunun, güvenli bağlanma geliştiren çocuklarda 2 yaşından itibaren azalması, 4 yaşında ise tümüyle kaybolması beklenir (Yavuzer, 2014a).

Kaygılı bağlanmanın çocuğun fazla tatmin olmasıyla değil ihtiyaç duyduğu zaman ulaşılamayan ve/veya duyarsız olan bir bağlanma figürü modeli kurduğu için ortaya çıkması muhtemeldir. Düzen ne kadar istikrarlı ve tahmin edilebilir olursa çocuğun bağlanması o kadar güvenli olur, düzende istikrarsızlık varsa çocuk kaygılı bağlanma eğilimi gösterir. Bu sonuca temel bir madde daha eklemek gerekmektedir. İstikrarsız bir düzen içinde yetişen çocukların bazıları umutsuzluğa kapılır ve bazen kaygılı bağlanma yerine kopma ortaya çıkar ki insanlara güvenmedikleri ve onları umursamadıkları görülür (Bowlby, 2014). Kaygıları devam eden çocuklar saldırgan ve kural tanımaz davranışlar sergilerler ve misilleme yaparlar (Yavuzer, 2014a;

Bowlby, 2014). Bu davranış gelişimi kızlardan çok, erkek çocuklarda görülürken; kaygılı bağlanma ise erkeklerden ziyade kızlarda daha yaygındır. Ayrılık ve anne bakımdaki istikrarsızlıklar birbirine zıt iki bağlanma tipini ortaya çıkarmakta olup kaygılı bağlanma ve saldırgan kopma ve bazen de bunların karışımı görülür. Bu tepkilerin cinsiyetlere göre farklılık göstermesi de durumu karmaşıklaştıran bir diğer bulgudur. Bu tehditlerin yanlış olduğunu bilmelerine rağmen kızdıkları zaman bu yöntemle başvuran annelerle de karşılaşılır. Ebeveynler, bu mahcubiyet dolu itiraflarında zaman zaman çocuklarını korkunç şekillerde tehdit ettiklerini anlatırlar. Fakat içlerinden çok azı öfkeyle ya da bıkkınlıkla söyledikleri bu korkunç şeylerden sonradan pişmanlık duymaktadır. Nadiren görülse de evi terk etmek ve/veya intihar etmek gibi tehditlerin çocuk üzerindeki etkileri oldukça vahimdir. Ayrıca bu tehditlerin etkileri, ebeveyn böyle bir tehdit savurmaktan çekinmezse ya da söylediğinin çocuk için ne kadar korkutucu olabileceğini kabul etmezse sorun daha da büyür (Bowlby, 2014). Bu tip ailelerde çocuk gerçek riskler karşısındaki korkusunu kontrol etme şansından yoksun kalır. Dolayısıyla ayrılık geçici olduğunda veya ayrılığın geçici olduğuna inanıldığı durumlarda, kişinin ayrıldığı figüre öfke duyduğu görülür. Öfke işlevsel olduğunda sitemkâr ve cezalandırıcı davranışlarla ifade edilir. Bu davranışların amacı yeniden bir araya gelmeyi, ayrılığın bir daha yaşanmamasını sağlamaya çalışmaktır. Bu yüzden, öfke davranışları bağlanma figürüne karşı yöneltilmesine rağmen, bağı kopartmaz, aksine güçlendirir. Öfke uyanır, diğer yanda sevgi azalır. Dolayısıyla öfkeli davranışlar hem bağlanma figürünün yabancılaşmasına hem de bağlanan kişinin duygu dengesinde değişime yol açar. Tıpkı sevgi dolu ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklarda görüldüğü gibi bazen, “ateşli bir öfkeye” bağlı güçlü ve köklü sevgi yerine, kaygı dolu, belirsiz bir duygulanımla kısmen kontrol altında tutulabilen derin bir kırgınlık gelişir. Tehditlerin kaçınılmaz olarak uyandırdığı yoğun kaygı ve çatışmaya dönüşür. Çünkü bir yandan çocuk ebeveyninin kendisini terk etme tehdidi yüzünden şiddetli bir öfke duyarken diğer yandan bunu ifade ederse anne ya da babasının onu gerçekten terk edeceğinden korkar. Bu tepkiler, stabil ailelerden gelen çocukların sadece küçük bir kısmında görülürken, uzun ve tekrarlayan ayrılıklar yaşamış, mutsuz ailelerden gelen çocuklarda son derece belirgindir (Rapee ve diğ., 2014; Bowlby, 2014).

Çocuklardaki korku ve kaygılar pek çok şekle bürünebilir. Tüm çocukların yaşamlarının belirli aşamalarında bazı korku ve fobileri vardır. Bu durum büyümenin olağan bir parçasıdır. Örneğin küçük çocukların yabancılardan korkmaya başlamasıyla birlikte annelerinden ayrılma korkusu gelişir. Bu korkular genellikle geçici ve anlıktır. Bazı çocuklar yaşlılarından daha fazla korku ve kaygı yaşadığı gibi; bu durum öyle sıkıntı verir ki, yaşlıları bu kaygılarını attıktan sonra bile, bu tür korkuları yaşamaya devam edebilir. Bu korkular son derece anlaşılabilir olup açık nedenlere dayanır. Örneğin, annesi tarafından terk edilmekle tehdit edilen, yalnız kaldığında korkutucu olaylar yaşanıldığı hikayeleri dinleyen çocuk annesinden ayrı kalmaktan kaçınır. Bazı durumlarda ise, çocukların yaşadığı korku ve kaygıları ebeveynin anlayamayacağı kadar karmaşık olabilir (Rapee ve diğ., 2014).

Stabil ve güvenli bir ortamda büyüyen çocuklar, ihtiyaç duyduklarında ailenin tam desteğini alacağından emindir ve aile, otonominin gelişmesi için çocuğu istikrarlı ve makul bir şekilde cesaretlendirir. Ebeveynlerin kendilerine, başkalarına ve çocuğa ilişkin içsel çalışan modelleri, ailenin açık iletişimi vasıtasıyla doğru fakat sorgulanmaya ve değiştirilmeye açık şekilde aktarılır. Çocuklar bütün bu yönlerden ebeveynleriyle farkında olmadan özdeşleştikleri için ve ebeveyn olduklarında çocuklarına, kendi çocukluklarında görmüş oldukları davranış örüntüleriyle yaklaştıkları için ilişki örüntüleri bir nesilden diğerine aktarılır. Böylece akıl sağlığı ve ruhsal rahatsızlıkların aile mikro kültürü içinde miras olarak aktarılması, en az genler yoluyla aktarılması kadar ve hatta belki ondan daha fazla önem taşımaktadır (Bowlby, 2014; Cozolino, 2014).

Bebek için tehlike, yalnızlıkla mücadelesinde savunmasız olmasıdır. Bunun yanında anne bu tehlikeyi sonlandırabilir. Dolayısıyla annenin gecikmeden tüm ihtiyaçları tatmin ettiği deneyimini bildiğinden bebek, annenin varlığını algılamak ister. Çünkü anne sadece beslenme ve diğer bedensel ihtiyaçları karşılamaz, aynı zamanda belirli ego fonksiyonlarının gelişimini de destekler (Bowlby, 2012).

Büyük çocuk annesinin ona yakın kalmasında ya da kucağına almasında ısrar eder ve genelde bir bebekmiş gibi davranırsa, bu iyi bilinen davranışın sadece annesinin ilgi eksikliği ve tepki yetersizliğine karşılık veren bir çocuk olması muhtemeldir. Bununla birlikte büyük çocuğun annesi ilgili ve tepkisel olmaya özen gösterdiğinde bile genelde bu şekilde tepki vermesi, daha annesinin gösterdiğinden

daha fazlasının gerektiğini akla getirir. Bir çocuk büyürken ve özellikle üçüncü doğum gününü geçirmişse talepleri kolaylaşma eğilimindedir. Diğer ilgileri ve aktiviteleri onu çeker ve zamanını meşgul eder. Onu korkutan şeyler azalır (Bowlby, 2014). Küçük çocukların ebeveynlerinin uygulamalarını nasıl anlamlandırdıklarının ve ne şekilde tepki verdikleri önemlidir. Yetişkin bebeği sürekli kucakta tutar ve yakın fiziksel temas içinde olabilir ya da bebeğin sinyallerine uzaktan karşılık verebilir. Her iki durumda da bebek, ebeveyninden duyarlı bakım algıladığı sürece güvenli bağlanma açığa çıkar. Bebeklik döneminde kurulan bağlanmanın güvenliği büyük oranda bağlanılan kişinin sağladığı korumaya dayalı bakımla özdeşdir. Fakat çocukluğun orta dönemlerinde çocuk ebeveynlerine fiziksel bakımdan çok psikolojik destek için gereksinim duymaktadır. Bu dönemde çocuk için ebeveynleri ile önemli konularda ne rahatlıkla iletişim kurabildiği, onlar tarafından ne derece anlaşıldığını düşündüğü ve evde onlarla kurduğu psikolojik yakınlık önem taşımaktadır (Thompson, 2006).

Pek çok ebeveyn çocukluk çağının bir aldırılmazlık ve sorumsuzluk çağı olduğuna inanır. Aslında kaygı, çocukların tüm yaşlarda yaşadığı en yaygın sorundur. Hatta tanı konulabilen kaygı bozuklukları her on çocuktan birinde bulunur. Göz ardı edilen durum ise, bu durumun daha az dile getirilmesidir (Rapee ve diğ., 2014).

Uygun koşullar sağlandığında büyük çocukta daha önce yüksek yoğunlukta bağlanma davranışının ortaya çıkmasına neden olan koşullar artık bunu daha az yoğunlukta ortaya çıkarır. Daha önce sadece yakın bedensel temasla sonlanırken, zamanla hafif bir dokunuş ya da güven verici bir bakışla bile sonlandırılır (Bowlby, 2014).

İlk yıllar boyunca hem çocuk hem annenin en mutlu görüldüğü örüntüde, bir anne çocuğunun sinyallerini aldığında ve onlara hızlıca ve uygun bir şekilde cevap verdiğinde çocuk çok iyi gelişir ve ilişki mutlu bir hale gelir. Algılamadığında, cevap vermediğinde ya da istediğini ona vermeyip başka bir şey verdiğinde her şey yanlışa gider (Bowlby, 2012a; 2014). Batı dünyasında Bowlby'e göre, en yaygın olan sorun, anneliğin çok az yapılması (annenin rolüne uygun davranmaması) ya da farklı insanların yerine geçmesiyle meydana gelen anneliğin sonuçlarıdır. Bu durum, çocuğun sevgi ve ilgi doyumsuzluğundan değil annesinin bunları ona vermede

zorlanmasından dolayı ortaya çıkar. Çocuktan ipucu almak yerine yakından gözlemlendiğinde aşırı annelik yapan bir annenin tüm insiyatifi kendisinin aldığı görülür ki, çocuğuna yakın olmada, ilgisini meşgul etme ve onu tehlikelerden korumada ısrar etmektedir (Bowlby, 2014).

Kaygı bebeklikten gençliğe kadar tüm yaşlardaki çocukları etkiler ve gerçek bir kişisel acının belirtisidir. Kaygı çocukların yaşamlarında belirgin aksamalara neden olabilir: okul başarısını düşürebilir, arkadaşlık kurmayı engelleyebilir hatta ilerleyen dönemlerde daha ciddi sorunlara madde bağımlılığına, depresyona, intihara yol açabilir. Ayrılma kaygısı yaşayan çocuk ise, anneden uzaklaşmaktan kaçınır, ebeveynini gözünün önünden ayırmamak için odadan odaya onu izleyebilir. Bu davranışın nedeni ayrıldıkları zaman ebeveynin ya da çocuğu başına korkunç birşey geleceği ve bunun sonucunda da birbirlerini bir daha hiç göremeyecekleri korkusuna kapılması olabilir (Rapee ve diğ., 2014).

Bowlby'nin gözlemleri ayrılma araştırmasına, yani hastanede yatırılmaları veya yuvaya gitmeleri nedeniyle annelerinden ayrılan çocukların tepkisine yöneliktir. Tepkileri karşı çıkma ve yeniden birleşme arzusu, umutsuzluk ve kopma olmak üzere 3 evre olarak belitilmiştir (Masterson, 2013; Bowlby, 2014). Bunlar ifade edilirken açık şekilde ayrılmaya uygun olmalarına rağmen, gerçekte her birinin bir sonrakiyle bütünleştiği anlaşılmaktadır. Öyle ki bir çocuk bir evreden diğerine geçiş ya da iki evre arasında değişim aşamasında günler ya da haftalarca kalabilir. Birinci evre, itiraz evresi, hemen başlayabilir ya da gecikebilir. Birkaç saatten bir kaç haftaya kadar sürebilir. Bu süreçte küçük çocuk anne kaybında kesin bir üzüntü gösterir ve sınırlı kaynaklarını tümüyle kullanarak onu geri almaya çalışır. Çoğu kez yüksek sesle ağlayacak, karyolasını sallayacak, kendini savuracak ve kayıp annesinin var olduğunu gösterebilecek herhangi bir görüntü ya da sese yönelik istekli bir arayışa geçecektir. Onun tüm davranışları, annesinin döneceği yönünde güçlü bir beklenti öne sürer. Bu arada bazı çocuklar bir bakıcıya umutsuz bir şekilde bağlanırken o kendisi için bir şeyler yapmayı öneren tüm alternatif figürleri reddedebilir (Bowlby, 2014).

Davranışı artan umutsuzluk izlenimi vermesine rağmen itirazdan sonra gelen umutsuzluk evresi sırasında çocuğun zihni kayıp annesiyle meşguldür. Aktif fiziksel hareketler azalır ya da sonlanır ve monoton bir biçimde ya da aralıklı olarak

ağlayabilir. Geri çekilir ve durgunlaşır. Çevredeki insanlardan hiçbir talepte bulunmaz ve derin bir yas haline girer. Bu oldukça sessiz bir süreçtir ve bazen açıkça yanlış bir şekilde üzüntünün azaldığı sanılır. Çocuk kendi ortamında daha fazla ilgi göstermesine rağmen itiraz ve umutsuzluğun nihayetinde ardından gelen kopma evresi genelde yeniden bulmanın işareti olarak karşılanır. Çocuk artık bakıcıları reddetmez ve gösterdikleri ilgiyi, getirdikleri yiyecek ve giysileri kabul eder hatta gülümseyip girişken olabilir. Bazılarına göre bu değişiklik tatmin edici görünür. Bununla birlikte annesi ziyaret ettiğinde bu yaşta normal görülen güçlü bağlanma davranış karakteristiğinin belirgin şekilde yokluğundan dolayı her şeyin iyi olmadığı görülebilir. Annesini karşılamak bir yana onu zorlukla tanıyabilir; yapışmayı bırakıp uzakta ve ilgisiz kalabilir; gözyaşları yerine başka tarafa yönelmiş mutsuzluk vardır. Hastanede ya da yuvada kalmaya devam edecek ve alışıldığı gibi bıraktığı her bir bakıcıya anlık şekilde bağlanma deneyimine sahip olacaktır. Böylelikle temel anne kaybı deneyimi onun için tekrarlanacaktır. Zamanla annelik de insanlarla temas da çocuk için önemsiz gibi davranacaktır. Sırayla biraz duygu ve güven verdiği birçok anne figürünü kaybederken bir dizi üzüntüden sonra geçen figürlere gittikçe kendini daha az teslim edecek ve zamanla kendini başkasına bağlamayı bırakacaktır. Gittikçe daha fazla benmerkezci olacak, arzularını ve duygularını insanlara yöneltmek yerine şeker, oyuncak ve yiyecek gibi maddi şeylerle meşgul olacaktır (Bowlby, 2012).

Literatür araştırması yapıldığında ayrılık kaygısı sorununu ele alan yaklaşımlardaki düşünceler arasında;

- Küçük çocukların annelerinden ayrıldıklarında duydukları kaygı, doğum travmasının tekrarıdır. Rank (1924) bu durumu “doğum travması” olarak adlandırmıştır (Aktaran: Bowlby, 2014)
- Bebek ya da çocuk annenin yokluğunda travmatik bir ruhsal deneyim yaşama riskiyle karşı karşıyadır. Bu yüzden anne çocuğun yanından her ayrıldığında çocuk kaygı davranışının ortaya çıkmasına yol açan bir güvenlik işleyişi geliştirir. Çocuk bu davranışıyla anneden bir daha uzun süreliğine ayrılmayacağını garanti altına aldığını düşünür. Bu, Freud’un 1926’da sinyal teorisi olarak tanımladığı teoridir (Bowlby, 2014).

- Ayrılık kaygısı çocuğun, annesi ortadan kaybolduğunda onu yediğini ya da başka bir şekilde yok ettiğini ve bunun sonucunda da onu sonsuza dek kaybettiğini düşünmesine yol açar. Bu düşüncenin çocuğun anneye karşı ikircikli duygular hissetmesinden kaynaklandığı, ikircikliğin sebebinin de ölüm içgüdüğü olduğu düşünülen bu görüş Melanie Klein (1935) tarafından geliştirilmiştir (Aktaran: Bowlby, 2014)
- Kaygı başka koşullara bağlı olmaksızın çocuğun anneye bağının kesilmesinden doğan birincil bir tepkidir. Bu teori, engellenmiş bağlanma olarak adlandırılır (Bowlby, 2014).
- Çocuk saldırganlığını annesine yansıtması sonucunda annesini zulmeden biri olarak görür ve gidişini ona verdiği bir ceza olarak yorumlar ya da onun kızgın olduğunu düşünür. Bu nedenle annesi her gittiğinde ya bir daha geri dönmeyeceğini ya da dönünce düşmanca bir tutum içinde olacağını düşünür ve kaygı yaşar. Bu durum Melanie Klein (1934) tarafından “zulüm görme kaygısı” olarak adlandırılır (Aktaran: Bowlby, 2014).

Çocukta kaygı oluşturan etkenler: kalıtım, anne baba tepkisi, örnek alma ve strestir. Ayrıca kaygılı çocukların ortalamasının üzerinde duygusal bir kişiliğe sahip olması olasıdır. Kaygılı çocuk, genellikle kaygılı anne babayı model alarak ‘dünyanın gerçekten tehlikeli olduğu, bununla kendisinin başa çıkmayacağını’ algılamaya başlar (Rapee ve diğ., 2014).

Korkuya duyarlılık göstermede bireysel farklılıklar vardır. Bunlar: yapısal değişkenler: Cinsiyet farklılıkları, minimal beyin hasarı, çocukluk otizmi, körlüktür (Bowlby, 2014).

Kaygılı çocuklar genellikle korktukları şeylerden kaçınırlar ve bu durum kaygının sürdürülmesine yol açar. Kaygıyı sürdüren diğer etmeler ise; aşırı düşünme, başa çıkma güçlüğü, koruyucu anne babalık, kaçınma davranışları, başkalarıyla ilişki güçlüğü, itilip kakılma olarak sayılabilir (Rapee ve diğ., 2014).

Korku yaşamın olağan ve doğal bir parçasıdır. Her çocuk dünyaya belli şekillerde tepki vermeye daha fazla eğilimli olarak gelir fakat gelişimi çevresiyle arasındaki ilişkiye bağlıdır. İnsanların büyük çoğunluğunda korkuyla tepki verme duyarlılığı bakımından, çevresel değişimlere karşı etkin bir biçimde koruma sağlayan

belli bazı gelişimsel eğilimler görülür ancak korkunun ölçüsü çocuktan çocuğa farklılık gösterir. Çocuk 5 (beş) yaşından itibaren genellikle daha önce korktuğu şeyler konusunda daha ayrımcı, önceden korkmuş olduğu durumlar karşısında kendine daha güvenli ve bu durumlarla başa çıkmada daha beceriklidir. Daha ayrımcı olmaya yönelik değişim ve kendine güven, normu temsil ettiği için bunu ortaya çıkaran yaşantıların ve süreçlerin niteliğinin incelenmesi gerekir ki genel duyarlılık eğiliminin azalmasını engelleyen ve korkulan durumların sayısını arttıran etkiler bulunmaktadır (Bowlby, 2014; Rapee ve diğ., 2014).

Duyarlılığı arttıran ve azaltan durumlar vardır.

1. (Öğrenme teorisi çerçevesinde) Korkuya duyarlılığı azaltan yaşantılar ve süreçler:
  - ✓ Alışma
  - ✓ Temsili sönümleme ile sonuçlanan gözlemsel öğrenme
  - ✓ Bir rehber eşliğinde gözlem yoluyla öğrenme
2. Korkuya duyarlılığı arttıran yaşantılar ve süreçler:
  - ✓ Korkutucu yaşantılar
  - ✓ Duyulan hikâyeler
  - ✓ Tehditler (Bowlby, 2014).

2.2.1.Korkuya Duyarlılığı Azaltan Yaşantılar ve Süreçler:

İnsan hayatının normal seyri içinde korkuya yatkınlığı azaltan birçok yaşantı ve süreç vardır. Bunlardan en temeli, güveni arttıran bağlanma figürünün ulaşılabilir olmasıdır (Hazan ve Shaver, 1994; Bowlby, 2012a; 2014). Diğerleri ise, ilk başta tedirginlik oluşturan durumlara alışmaya başlamak, diğer insanların bu durumlarda korkmadığını görmek ve bu durumla aktif olarak başa çıkmayı öğrenirken herhangi bir tehlike olmadığını anlamaktır. Kolayca unutulmuş bir diğer süreç de büyümedir. Kişi büyüdükçe daha güçlü ve becerikli olur. Bu yüzden önceden tehlikeli olduğunu düşündüğü durumlar artık tehlikeli görünmemeye başlar (Bowlby, 2014).

Alışma: Bu süreç bir durumu önemli bir durum takip etmedikçe tepki vermemeyi öğrenmektir. Yabancı olduğu için korkulan diğer durumların sayısını da

azaltır, çünkü bugün yabancı görülen yarın daha tanıdık olur ve bunun olumsuz bir sonuca yol açmadığı keşfedilir. Fakat alışma, yabancı görülen şeylere karşı merakı ya da temel korku tepkisini hiçbir şekilde etkilemez (Bowlby, 2014).

Temsili sönümleme ile sonuçlanan gözlemsel öğrenme: Gözlemsel öğrenme iki yönde de çalışabilir. Gözlemci ya daha önce korkmadığı bir durumdan korkmayı öğrenir ya da önceden korktuğu durumlardan korkmamayı öğrenir. Bandura'ya (1968) göre öğrenmedeki en önemli unsur önceden korkulan bir durumdan korkmamayı öğrenmektir (Aktaran: Bowlby, 2014). Bunda gözlemcinin korkulan durumla herhangi olumsuz bir sonuçla karşılaşmadan başa çıkabileceğini anlaması son derece önemlidir. Bu konuyu sistematik biçimde inceleyen araştırmacılar, sadece açıklama yaparak karşıdaki kişiyi rahatlatmanın oldukça sınırlı bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Olayların normal seyrinde aile içinde büyüyen bir çocuk zararsız olduğu halde korktuğu birçok durumu gözlem yoluyla öğrenmek için birçok olanak bulur. Anne babalar, ağabey ve ablalar, komşular, okul arkadaşları farkında olmadan sürekli olarak bu gerekli bilgileri sağlar (Bowlby, 2014).

Bir rehber eşliğinde gözlem yoluyla öğrenme: Bu sürecin en önemli kısmı öğrenen kişinin durumu kendi açısından incelemesi ve onunla istenmeyen sonuçlara yol açmadan baş edebildiğini keşfetmesidir. Bazı korkular en uygun çözümler bulunsa bile geçmez. Ebeveynler çocuğun bunu aşmasını bekleyebilir. Genellikle birkaç açıklama yaparlar ve çocuklarının sırtını okşarlar. Bu, korkuyu dindirmese bile en azından yatıştırıcı etkiye sahiptir (Bowlby, 2014).

2.2.2.Korkuya Duyarlılığı Arttıran Yaşantılar ve Süreçler:

Üsle iletişim hatları tehlikede olduğunda duyulan korku, alarm durumuna geçilmesine neden olan bir olay yaşandığında geri çekilip kaçmak kadar doğaldır. Bunun sonucunda, kişinin bazı durumlara korkuyla tepki vermesinin nedeni iki farklı türden yaşantı olabilir. Bunlardan biri, kişinin bir noktadan itibaren belli bir durumdan özellikle kaçınmaya ya da geri çekilmeye çalışmasına yol açan yaşantılardır. Diğeri ise bağlanma figürünün ulaşılabilir olmasından kuşku duymasıdır. Paniğe sebep olan bir durum, sadece o an için korkuyla tepki verme eğilimini artırır fakat çocuğun bağlanma figürüne ya da figürlerine

ulaşabileceğinden kuşku duyması birçok duruma korkuyla tepki vermesine yol açar. Çocuğun yaşadığı bu durum yüzer-gezer kaygı olarak nitelendirilir (Bowlby, 2014). Korku tehlikeli durum içinde olunduğu sinyali vererek kişiyi kendini korumaya yöneltir (Cüceloğlu, 2015).

Korkutucu yaşantılar: Bir çocuk hayvanat bahçesinde aniden öten bir baykuşun sesinden korktuktan sonra evdeki kanaryadan da korkmaya başlayabilir. Tatilde ayağı ıslak kum içine saplandığı için hareket edemeyen ve arkadaşları gittiğinde bu yüzden arkada kalan bir kız çocuğunu bu olaydan sonra çamurda yoğun bir şekilde korkmaya başladığı veya çocuk nehre düştükten sonra bir daha nehre yaklaşmadığı şeklinde örnekler vardır. Bütün bu örneklerde çocukların küçük bir olayı kapsamlı şekilde genellediği görülmektedir. Fakat çocukların bazıları da alarm durumuna geçmelerine neden olan bir yaşantıdan sonra kalıcı bir şekilde o durumdan korkar hale gelmeyebilir. Bunun nedeni muhtemelen travmanın yaşandığı andaki koşullardır. Bu koşullardan biri kişinin yalnız olması olabilir (Bowlby, 2014, Yavuzer, 2014a). Örneğin Akman, Baç Karaaslan, Çelebi Öncü ve Güler (2004) 33 çocuğa korkmuş yüz ifadesini gördükten sonra “sence bu çocuk neden korkmuş?” sorusuna verdikleri cevaplar arasında, yalnız kaldığı için ve sevilmediği için ifadelerini kullanırken depremi yaşayan çocuklar ise deprem olduğu için ifadesini daha çok kullanmışlardır.

Duyulan hikâyeler: Jersild ve Holmes’in (1935) New York City çevresinde 5 ile 12 yaş arası 400 çocukla yapılan görüşmelerinde devlet okuluna giden çocukların büyük bölümünün özel okula gidenlerle kıyaslandığında, hırsızlardan, adam kaçıranlardan ve doğüstü olaylardan daha fazla korktuklarını belirtmişlerdir (Aktaran: Bowlby, 2014). Lapouse ve Monk’un (1959) Buffalo’da 482 çocuğun anneleriyle yaptıkları görüşmelerinden yola çıkarak alt sosyo-ekonomik sınıftan gelen beyazların savaştan, selden, kasırğa ve cinayetten, yangın ve adam kaçırmadan; üst sosyo-ekonomik sınıfa göre daha fazla korktuğunu aktarmıştır. Literatürdeki vakalar arasındaki farklılıkların çoğunun kültürel etkilerden kaynaklandığı söylenebilir (Aktaran: Bowlby, 2014).

Tehditler: Kişilerin neden korku geliştirdiklerini açıklamaya çalışan araştırma sonuçlarında, çocukluk döneminde kendilerinden daha büyük çocukları şaka yollu veya ciddi tehditlere maruz kaldıkları belirtilmiştir. Bazen ebeveyn ya da öğretmenler çocuğu disipline sokmak amacıyla tehditlerde bulunmuşlardır. Bazı tehditler fiziksel cezaya yöneliktir. Sıklıkla da çocuğun korkmaya eğilimli olduğu doğal ipuçları (karanlık, yalnızlık ya da terk edilme, sevmeme gibi) kullanılarak yapılmıştır. Aktarılan bir diğer tehdit de çocuğu anne babasından ayırmakla korkutmaktır. Bu tehdit bir kaç biçimde karşımıza çıkar: ya çocuk evinden ve ailesinden uzağa yollanmakla tehdit edilir, ya da çocuğun korktuğu bir kişi onu almaya geleceği veyahut annesinin onu terk edip uzaklara gideceği söylenir. Birçok çocuğun bu tür tehditlere maruz kaldığı ve bu tip tehditlerin kişinin ayrılık kaygısına duyarlılığı arttırmada düşünülenenden daha büyük rol oynadığı görülmektedir (Bowlby, 2014; Yavuzer, 2014).

Sağlıklı çocuk yetiştirmek için yeri geldikçe hem gelenekten, hem bilimden yararlanmalıdır. Temel nokta ise çocuğun duygularına ulaşmaktır. Çocuklarını korkutarak yetiştiren ebeveyn, çocuklarıyla ilişkilerinde hep kendilerini güçlü hissetmek isterler. Türkiye’de ise, çocuğu eze eze ona sözünü dinletmek, istemediği bir şeyi ona zorla yaptırmak zalimce bir davranış olup çocuk görünüşte sağlıklı olarak gelişse bile sağlıksız olarak kalıplanacaktır (Cüceloğlu, 2008).

Çocuğun duygu ve heyecanlarını tanıması ve onları olduğu gibi kabul etmesi anne babanın model davranışlarıyla olur. Duygu ve heyecanları reddedilen çocukla, bu duyguları hissettikçe kendilerinde bir tuhaflik olduğunu, normal olmadıklarını düşünürler ve hem duygularından hem de kendi özbenliklerinden uzaklaşırlar. Doğallığını kaybeden duygu ve heyecanlar, çocuğun yaşama uyumunu sağlayacak yerde, ona ayak bağı olur ve onu mutlu ve doyumlu bir yaşamdan gittikçe uzaklaştırır (Cüceloğlu, 2015).

Tarihte çocuk eğitim metodları arasında korkutma yöntemine başvurulduğu görülmektedir (Akyüz, 2004). Torun ve Yıldız’ın (2013) Türk kültüründe eğitim metodu ile ilgili çalışmasında anne ile ilgili korkutma içeren ninnilerde özellikle çocuk, anneden yoksunlukla tehdit edilmektedir. Dolayısıyla annenin istemediği, hoşuna gitmediği bir durum olduğunda anne çocuğu kendisi ile tehdit etmektedir. Psikoloji açısından bakıldığında anne ile bebek arasındaki bağ özel bir bağdır ve

aralarındaki iletişim özel bir iletişimdir. Dolayısıyla bebeğin o andaki en değerli varlığı annedir ve anneden yoksunluk çocukta endişeye yol açan, güvensizliğe neden olan bir durum doğurur. Annenin koruyuculuğu, çocuğun her anında yanında oluşu ve ilk yardımına koşan annenin olması gibi durumlar çocuk için annenin özel konumunu doğurur. Ninnilerde çocukların kocakarı sembolü ile korkutuldukları da görülür. Kısacası çocukları korkutmak için kullanılan bu hayali varlıkların asıl işlevi ağlayan, söz dinlemeyen, yani yaramaz çocukları eğitmek için ebeveynler tarafından kullanılan yardımcı eğitim metotlarından. Sonuç olarak çocuğun zihni her an sembol bombardımanına tutulur ve bu unsurlar fark edilmeden bilinçaltına/dışına kaydedilir. Ninnilerde çocuk ya suçların babaya söylenmesiyle ya da anneden yoksun bırakılmakla tehdit edilir. Ninniler aracılığıyla bilinçli ya da bilinçsiz çocuğun zihninde anne ve baba profili (görüntüsü) çizilmektedir. Bu durumda büyütülen bir çocuğun yalnız kalmaktan kokması ve annesi tarafından terk edilmekten korkutulması da beklenen bir durumdur (Yavuzer, 2014a; 2014b; Cüceloğlu, 2008; 2015).

Sevilen figürlere bağlanmak hayatın bir parçasıdır. Dolayısıyla ayrılık durumlarında sıkıntı yaşamak ve bunun tekrarlayacağı varsayımıyla kaygı duymak da hayatın bir parçasıdır. Ayrılığın kendi başına korku ve kaygı oluşturmaya yeten bir durum olduğunu kabul etmeyen araştırmacılar vardır. Hayvanlar ve bebekler üzerinde yapılan gözlemler kaygının son tahlilde ayrılık kaygısı olduğunu, yani belirsiz bir tehlikeye karşı verilen bir tepkiden ziyade, koruyan, kollayan ebeveynlerden ayrılığa verilen bir karşılık olduğunu göstermiştir. Fakat bu düşünceye de itirazlar vardır. İlk olarak bilinmeyen tehdit edici bir durumdan ziyade, bilinen koruyucu bir figürün eksikliğinin kaygının nedeni olarak görülmesinin nedeni mantıksızdır. Bunu yapmak, donmayı aşırı soğuğa değil de ince giyinmeye bağlamak gibidir. Donmayı oluşturan koşullar hem aşırı soğuk hem de yetersiz kıyafetlerdir. Bu yüzden her iki koşulun da güvenlik için eşit derecede geçerli olduğu fikri daha uygundur (Bowlby, 2014). Günümüzde çocuk yetiştirme ve gelişimine yön verme konusunda bir uzlaşma olmamasından dolayı, ebeveynler kaygı duyabilmektedirler. Pekiyi ebeveynlik yapamıyor olma kaygısı ve çocuklarını hayal kırıklığına uğratmaktan kaynaklı bir suçluluk yaşanabilir. Günümüzün “paranoyak ebeveynlik” kültüründe, bilhassa anne yeni edindiği simgesel role ilişkin sürekli bir kaygı duyma eğilimindedir ve

çocuklarını yetiştirme konusunda doğru olanı yapmadığından dolayı suçluluk duymaktadır (Salecl, 2014).

2.3. Annenin Çalışma Durumu – Bağlanma – Ayrılık Kaygısı

Anne-çocuk ilişkisindeki süreklilik, tutarlılık ve aynılık, çocukta temel güven duygusunun özünü oluşturur. Bebeklik çağında elde edilen güven duygusunun niceliği, bebeğe verilen besinlerin ya da yapılan sevgi gösterilerinin niceliğine değil, daha çok anne-çocuk ilişkisinin niteliğine bağlıdır (Yavuzer, 2014a; 2014b).

Annenin mutluluğu ve ruh sağlığı çocuk yetiştirmedeki etkinliği açısından da özel bir önem taşır. Örneğin, mesleğini icra etmenin mutluluğunu yaşayan ve eşiyle iyi ilişkiler içinde olan bir annenin çocuğuna karşı tutumu olumludur. İş yaşamının temel üç boyutunda, işin getirdiği para, işin yapılması sırasında diğer insanlarla kurulan ilişkilerde ruhun beslenmesi, işin kendisinin çalışan kişi için anlamlılık derecesi vardır. Aynı zamanda geçimini sağlamanın yanında, çalışmasına gerek olmadığı halde, kendini geliştirmek için, yaşamını daha anlamlı kılmak için, yaşamda daha aktif rol alabilmek için çalışmayı tercih ederek mutlu olduğunu ifade eden anneler de mevcuttur (Cüceloğlu, 2008; Yavuzer, 2014a). Buna karşılık anne birşeylerden endişe duyduğunda, çocuğun hareketleri daha fazla canını sıkacaktır. Ev işleri dışında başka hiçbir uğraşı olmayan ya da eşiyle mutsuz bir birliktelik içerisinde olan bir annenin çocuğuna karşı tavrı olumsuz olabilir. Böyle bir durumda yaşanan bir problem çocuğun davranışından çok, annenin ruh haline bağlı olabilir. Kısaca, mutlu ve doyumlu çocuklar yetiştirebilmek için öncelikle annenin mutlu ve doyumlu bir birey olması gerekir (Yavuzer 2014b).

Diplomasının karşılığını alan ve ekonomik bağımsızlığı olan anne, suçluluk duygusuyla çocuğu şımartmadığı takdirde, ideal annedir. Yeter ki geri kalan zamanını çocuk merkezli geçirmiş olsun ve mutfakta yemeğini yaparken bile çocuğuyla olan birlikteliğini sürdürsün. Bu nedenle çalışan annenin zamanını doğru kullandığı takdirde yetersizliği söz konusu değildir. Önemli olan “çok zaman”ın değil, “kaliteli zaman”ın birlikte geçirilmesidir (Yavuzer, 2014a). Anne gülümsedikçe bebek de gülümser ve karşılıklı sıcak ilişki başlar. İşte bu karşılıklı olumlu ilişki, güvenin temeli oluşturur. Bebekte bu duyguyu doyurmayan anneler, kendine güveni olmayan kişilerin yetişmesine ortam hazırlar. Kısaca anne bebeğin

davranışlarına duyarlıysa, bebek anneye güvenle bağlanmakta, bebeğin etkileşime girme isteğini reddediyorsa, bebek bu güven duygusundan yoksun kalmaktadır. Nasıl ki, çiçeğin suya, güneşe, toprağa ihtiyacı var; insan ruhunun aynen öyle beslenmeye doyurulmaya ihtiyacı var. Dört farklı anne yaklaşımından söz edilebilir: kabul eden anne, işbirliği eğilimli anne, erişilebilir-ulaşılabilir anne. Anneye özgü duyarlılık çocuğun tepkilerini etkileyen en güçlü etkendir. Güvenle bağlı bebeklerde bebeğin davranışlarına karşı duyarlı bir annelik sergilenir. Güven dolu bağlılığın ön koşulu, dikkatli, ilgili ve duyarlı bir bakımdır. Buna karşılık istismar edilen, ihmalkâr ya da tutarsız, değişken bir ilgi ise, güvensiz bir bağlanmayla sonuçlanır. Böyle bir ortamda, kaygılı ve kayıtsız kalınmış bebeklerin etkileşime girmeyi istedikleri davranışları anneleri tarafından reddedilmektedir. Güvensiz bir biçimde bağlı, kaygılı olan ve direnişe geçen bebeklerin ev ortamında, uyumsuz anne bebek ilişkisi egemendir. Güvenli bağlanma gösteren bebeklerin, gelecekteki okul öncesi dönemde; rekabetçi, özgüvenli, arkadaş canlısı, bağımsız özelliklere sahip, sorun çözmede başarılı birer birey oldukları görülür. Buna karşılık güvensiz bağlanma gösterenlerin, okul öncesi dönemde ilgi bekleyen, sürekli onaylanma ihtiyacı duyan ve bağlandığı yetişkinin diğer çocuklarla ilişkisini engelleyecek derecede bu kişiye yapışan çocuklar olduğu gözlemlenmiştir (Cüceloğlu, 2008; Yavuzer, 2014a; 2014b)

Anneden yoksun olmak, annenin kaybedilmesi, bir şekilde anneden uzak kalma durumunu ifade etmesinin yanında çocuğuna duygusal olarak ulaşamayan anneler de çocuklarını anneden yoksun bırakmaktadır. Yavuzer'e göre (2014a; 2014b), anneden yoksun olma, çeşitli düzeylerde davranış bozukluklarının nedenidir. Örneğin, "kısmi yoksunluk" beraberinde kaygı, aşırı sevgi gereksinimi, güçlü intikam duygusu ve bunlardan doğan suçluluk davranışı bunalımı getirebilir. İç dünyasındaki zorlukları bu tür tepkilerle dışa vuran çocuğun sinir sisteminde bozukluklar, davranış ve karakter yapısında dengesizlikler görülebilir. Bowlby, anneden yoksun kalmanın suçlu davranış yapısına yol açabileceğini ileri sürmektedir. Anneden yoksunluğa bağlı olarak duygusal etkileşim eksikliği, bebeğin büyüme ve gelişimini geciktirip engelleyebilir ve motor gelişim becerilerinde gecikme görülebilir. Dil gelişimi gecikebilir, çocuğun diğer insanlarla başarılı iletişim kuramaması sonucu, sosyal gelişiminde gecikme ve saldırganlık gibi olumsuz belirtiler görülebilir (Yavuzer, 2014a).

Oysa ebeveynin çocuklarının ihtiyaçlarına karşılık veremediği durumlar bulunmaktadır: stresli ailevi durum, sağlık problemleri, ebeveynlerin kendilerinin etkin ebeveynlik görmemiş olmaları, çocuktan ayrı kalma, mizaç uyuşmazlıkları (Both ve Jernberg, 2014).

Çalışan anne çocuğunu başkasına emanet etmektedir. Bu durumda bebeğin gereksinimlerine duyarlı bir biçimde tepki veren bakıcı, bebeğe öz-yeterliliğin düzenli olarak deneyimlenmesini sağlamaktadır. Bu sayede bebek de başkasından pozitif bir tepki almak için ne yapması gerektiğini anlamakta ve bu da ilişkilerindeki duygusal güvene katkı sağlamaktadır. Annelerin beyinleri yeni doğan bebeklerinin kokusu, görüntüsü ve sesiyle etkinleşerek onların ihtiyaçlarını karşılama isteği doğurur. Bu istek ve endişe annenin dikkatini, odaklanmasını sağlarken, beyni de çocuğuna uyum sağlar ve bağlanır (Thompson, 2006; Crithchley, 2010; Cozolino, 2014).

Korku duygusu yaşamın bir parçasıdır. Hayatın akışı içinde her insan korku deneyimini kendi kendisine yaşar. Korku tehlikelerden korunmak için gerekli bir duygudur (Steifenhofen, 2000). Bir çocuk kendisini yabancıların yanında ve tanıdığı ebeveyn figürleri olmadan bulursa, o anda sadece yoğun bir şekilde kaygı hissetmekle kalmaz aynı zamanda ebeveyni ile bundan sonraki ilişkisi en azından geçici olarak bozulur (Bowlby, 2012; 2012a; 2014).

Yapılan çalışmalarda Bowlby'nin özellikle üzerinde yoğunlaştığı konuyu şöyle açıklar: bakım evinde annelerinden uzak kalan ve artık evlerine dönmüş olan 10 çocuğun annelerine yönelik davranışlarını kesintisiz olarak evlerinde kalan on çocuktan oluşan bir kıyas grubu ile karşılaştırıldığında; ayrılan çocuklarda sevgiye dayalı davranışlarda, ayrılma yaşamayan kıyaslama grubundaki çocuklarda görülmeyen iki bozulma şekli görülür: bir şekli duygusal kopma, diğer şekli de bunun tam aksi, yani anneye yakın olma yönündeki dizginlenemez istektir. Bu çocuklar bir mağazada yarım saat kaybolduktan sonra birbirlerini gördükten sonra yapacağı anneye doğru koşmak ve ona yapışmak yerine çoğunlukla ona doğru bakar ve onun elini reddeder. Bu sevgi bağındaki tipik yakınlık arayan davranışların tümü eksiktir. Bu eksiklikten dolayı, bazen sadece dakikalar veya saatler bazen de günler boyunca anneye yoğun sıkıntı verir (Bowlby, 2012; 2012a; 2014).

Duyarlılık genellikle bebekten gelen sinyallere karşı bakıcının dikkatli olması, bunları doğru yorumlaması ve duruma uygun ve hızlı tepkileri vermesi şeklinde

ölçülmektedir. Bakıcının duyarlılığının bebekteki duygusal güven üzerinde en azından şu iki nedenle katkısı vardır:

Birincisi, duyarlı biçimde karşılık verme stresi yönetir. Çocuklar ve diğer bazı türler üzerine yapılan çalışmalar bakımın niteliğinin çocuktaki stres yönetimi kapasitesinin gelişmesi ve düzenlenmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir.

İkincisi, duyarlı biçimde karşılık verme, özyeterliği artırır. Bu konudaki önemli kanıtlar şunu göstermektedir: Bebeğin, davranışları ve çevreden gelen tepkiler arasındaki izlerliği algılaması, benlik farkındalığının oluşmasına ve ilişkilere güven duymasına katkı sağlamaktadır (Thompson, 2006; Stahl, 2014).

Yaşamının başlangıcında, çocuk annenin ruhunun bir devamıdır. Anneler ve diğer bakıcılar, çocuğun dünyasının en önemli öğeleri olarak onun öğrendiği her şeyin merkezi konumundadırlar. Anneyi içsel olarak etkileyen şeyleri çocuk, duyuları ve davranışlarıyla ifade eder. Anne ruhundaki hiçbir şeyi çocuğun alıcılarından gizleyemez. Anne bazı duygularının tam olarak farkında değilken bile çocuk annesi için çözülmemiş duygulara dokunur, annenin en derin duygusal ve ruhsal durumunu deneyimler. Çocuk annenin ilişkisel ruhunun bütün duygusal ve ruhsal yapısının aynasıdır. Ancak çocuklar annelerinden bağımsız olarak hayatta kalma isteğine sahiptir (Ruppert, 2011; Cozolino, 2014).

Çocuğun gelişiminde önemli olan annenin çocuğu ile geçirdiği sürenin uzun veya kısa oluşu değil, çocuğu ile geçirdiği sürenin niteliği ve onunla kurduğu iletişimin türü, annenin çocuğuna iyi bir model olması, onunla olumlu bir iletişim kurarak onun güven, sevilme ve bağımsızlık ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir (Aktaş, 1994).

Eşinin ya da topluluğun desteği olmadan, anneler de kolayca güçsüzleşebilir, yorulabilir ve çaresiz kalabilir. Anneler için şartlar ne kadar iyiye, çocuklar için de o oranda iyi olacaktır. Anne ayrıca, çocukken ne kadar çok sevgi almışsa, içinde yaşadığı toplulukça oradaki tüm kadınlarca ve tüm erkeklerce ne kadar çok desteklenmişse o kadar iyi durumda olacaktır. Ruhsal yapının taşları, insan varlığının bu temel koşullarında saklıdır. Tersine de aynı derecede doğrudur. Eğer anne eşinden, kendi annesinden ve diğer akrabalarından destek alamıyorsa, baskı ve strese daha çok maruz kalır. Buna ek olarak diğerleri tarafından aşağılanıp şiddete uğruyorsa, bunun etkileri istisnasız çocuğa aktarılacaktır. Bu yüzden neredeyse her ruhsal

problem erken gelişimsel dönemde anne-çocuk ilişkisinde başlar (Ruppert, 2011; Stahl, 2014). Hatta çocuklarının kendilerine bakmasını bekleyen çoğu ebeveynin belki de tüm ebeveynlerin kendilerine çok yetersiz ebeveynlik yapılmıştır (Bowlby, 2012b).

Korku çocukların okul öncesi döneminde büyüdüğü bir boyuta ulaşır. Hayallerinde canlandırdıkları şekiller, tehdit edici bir canavara dönüşebilir. Okul dönemlerinde ise varoluş sorunları ile ilgili korkular hakimdir. Okul öncesi dönem çocuğu için genellikle akşam saatlerinde hüküm süren sessizlik bazı çocuklar tarafından çok tehdit edici bir unsur olarak algılanır. Kabuslar, korkmasını sağlayan düşünceler, ürkütücü varlıklar bu gelişim döneminin tipik örneklerindedir. Yakın çevrelerinde yaşanmış olan sel, deprem, yangın gibi olaylar ve hastalık ihtimalleri çocukları korkutur. Medyada her gün çıkan açlık krizleri, savaşlar, çevre tahribatları ve afetlere dair haberler kafalarını iyice karıştırır. Şimşek çakması, sağanak yağmur.. gibi tabiat olayları da onları korkutur. Ebeveynin kelimeler ve oyunlar aracılığı ile onlara bazı açıklamalarda bulunmak, teselli ve cesaret vermek çocukların korkularını yenmede önemli yardım sağlar. Çocukta reddedilme, ceza alma ve sevginin esirgenmesi hususlarında endişe ve korku duyma durumu ortaya çıkar. Bu tür sosyal korkularla baş edebilmek için anne baba ve çocuk arasındaki güven duygusunun belli bir ölçüye ulaşmış olması çok önemlidir (Steifenhofer, 2000).

Çocukların korkuları yaşlarına göre değişiklik gösterir. İlk yıllarda ani gürültü, sestən korkan bebek, büyüdüğü anne baba ve yakın çevresi ile geliştirdiği ikili ilişkilerden kaynaklanan terk edilme korkusu, ayrılık korkusu gibi korkular yaşamaya başlar (Steifenhofer, 2000; Cüceloğlu, 2015). Yakın çevresinden aldığı uyarılar korkuya sebep olabileceği gibi televizyon, bilgisayar ve videoda izlediği görüntülerden kaynaklanan korkular, hatta ayrılık kaygısı da ortaya çıkabilir (Steifenhofer, 2000; Büyükbaykal, 2007). Ayrıca ölüm, hastalık, hayalet korkusu gibi korkulara okul öncesi dönemde sıklıkla rastlanır. Çocuklar korkuları ile yüzleşebilmek için ebeveyn desteğine ihtiyaç duymaktadır. Evdeki çocuğuna haber vermeden evden ayrılmak gibi küçük belirsizlikler çocukların içinde dal budak sararak önemli bir korku kaynağı haline gelir. Çünkü çocuklar için anne baba dünyanın kapısı durumundadır. Bütün çocuklar onlar olmadan kendilerini kaybolmuş gibi hissederler. Bu konuda bazı düşünceler üretmek korkuya neden olur, ya bir daha

geri gelmezse, ya kendisini unutulursa gibi.. büyüme gelişme dönemi, emniyetsizlik, şüphe ve korku duygularının yaşadığı dönemdir. Korku çocuğun gelişim süreci içinde sıkça yaşadığı duygulardan biridir. Küçük çocuklar anneden ayrı kalma korkusu yaşarlar. Anneleri olmadan bir şey yapamayacaklarını, çaresiz bir şekilde ortada kalacaklarını sanırlar (Steifenhofer, 2000).

İnsan güvensiz kararsız bağlanmanın tersine güvenli bir bağlanma içinde büyümüşse kendi gelişimini başarılı bir şekilde sürdürür. Annenin duygusal dünyası ve yaşadığı deneyimler ve anılar, çocuğun duygusal ruhsal gelişimi ve kimlik oluşumu için temel yapı bloklarıdır. Bir bakıma anne neyse çocuk odur. Anneyle bağlanmada çocuk kendi kimliğinin ilk örneğini keşfeder (Ruppert, 2011; Paktuna Keskin 2012; Güneş, 2014).

2.4.Konu İle İlgili Araştırmalar

2.4.1.Bağlanma İle İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar:

Turner (1991) bağlanma ve arkadaş ilişkileri üzerine 4 yaşında 40 çocuk (22 kız, 18 erkek) üzerinde yaptığı bir araştırmada, güvensiz olarak sınıflandırılan erkekler güvenli erkeklere göre, daha saldırgan, kırıncı, kendine asırı güvenen, dikkat çekmek isteyen çocuklar olarak bulunmuştur. Güvensiz kız çocukları ise güvenli kız çocuklarına göre daha bağımlı davranış sergilemiş ancak güvensiz erkeklere göre daha uyumlu bulunmuştur.

Çocuğun bağlanma kategorisinin, anneninkinden etkilenip etkilenmediğini araştırmak için Fonagy (1991) 96 anneyle, doğumdan önce bağlanma görüşmesi yapmış ve doğumlarından 12 ay sonra çocukları değerlendirmiştir. Anneyle çocuğun sınıflandırması arasında %75 oranında benzerlik bulunmuştur (Aktaran: Masterson, 2013).

Fonagy (1996) klinik depresyonu olan ve hastanede tedavi gören 82 erginin annesini incelemiş ve 85 kişiden oluşan kontrol grubuyla karşılaştırmıştır. Kontrol grubu annelerin çoğu güvenli/özerk annelerken, hasta annelerin çoğunun çözümsüz/düzensiz olduğu sonucuna ulaşmıştır (Aktaran: Masterson, 2013).

Schneider, Atkinson ve Tardif (2001), ebeveyn-çocuk bağlanması ve akran ilişkilerini konu alan araştırmasında, 63 çalışmayı incelemiş ve güvenli bağlanma ve

akran ilişkileri, erken çocukluk dönemine göre orta çocukluk ve ergenlik dönemi arkadaşlık ilişkilerini daha fazla oranda etkilediği sonucuna varmıştır.

Wilkinson (2004) yaşları 12-19 arası 1998 Norveçli öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada bağlanma ilişkisi ile depresyon, benlik saygısı, algılanan problemler, cinsiyet, ebeveyn ve akran değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bulgulara göre cinsiyet değişkeni bakımından kızların depresyon düzeylerinin daha yüksek ve benlik saygılarının erkeklere göre daha düşük düzeyde olduğu, kızların kendi aralarında daha fazla problem tanımladıkları, güvenli ebeveyn ve akran bağlanma ilişkilerinin daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Ayrıca akran bağlanma biçiminin benlik saygısını önemli düzeyde etkilediği sonucuna varmıştır. Akran bağlanma biçiminin ebeveyn bağlanma biçimine oranla benlik saygısı düzeyinde daha geniş bir etkisi bulunmakla beraber algılanan problemlerin etkisi daha güçsüz kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Seven (2006) 6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi konusu araştırmış ve sonucunda, bağlanma güvenliğiyle sosyal beceriler ve sosyal becerilerin alt ölçekleri olan işbirliği, atılganlık ve öz-kontrol becerileri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmiştir.

Türköz (2007) okul öncesi çocuklarda bağlanma örüntüsünün kişilerarası problem çözme ve açık bellek süreçlerine etkisi konusunda çalışma yapmış ve hem stresle başetme davranışı hem de bellek performansı yönünden güvenli bağlananlar ile güvensiz bağlananlar arasında anlamlı farklar ortaya koymuştur. Kişilerarası stres içeren problem durumlarında, güvenli bağlananlar girişken, pozitif başetme yollarını seçerken, güvensiz bağlananlar çekingen ya da saldırgan başetme yollarına başvurduklarını bulmuştur.

Tanaka, Hasui, Uji, Hiramura, Chen, Shikai ve Kitamura (2008) çalışmalarında 4226 bekar (18-23 yaş) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında bağlanma stillerinin algılanan yetiştirme, aile tutumu, erken yaşam olayları ve kişilik ile ilişkisini incelemiş ve çıkan sonuçlar Bartholomew fikrini desteklediği sonucuna varmışlardır.

Arslan (2008) bağlanma stilleri açısından ergenlerde Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi konusunu araştırmıştır.

Sonucunda ise, araştırmada ergenlerin bağlanma stillerine göre “kararlılık” ve “keşfetme” puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığını bulmuştur. Kayıtsız bağlanma stiline sahip ergenlerin diğerlerine göre daha yüksek kararlılık puanlarına sahip olduğu sonucuna varmıştır. Korkulu bağlanma stiline sahip ergenlerin diğerlerine göre daha yüksek “keşfetme” puanlarına sahip olduğunu bulmuştur.

Hamarta, Deniz ve Saltalı (2009) bağlanma stillerinin duygusal zekayı yordama düzeyini inceledikleri araştırma sonucunda, güvenli bağlanma stiline duygusal zeka yetenekleri ile pozitif ilişkili olduğu, korkulu bağlanma stiline ise negatif ilişkili olduğu bulmuştur. Ayrıca bağlanma stillerinin duygusal zeka yeteneklerini anlamlı düzeyde akladığını ve güvenli bağlanma stiline duygusal zeka yeteneklerinin tüm alt boyutlarını anlamlı düzeyde yordadığını ortaya koymuşlardır.

Bacanlı ve Sürücü’nn (2011) ilköğretim ğrencilerinin kariyer gelişimleri ile ebeveyn bağlanmaları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, ilköğretim ğrencilerinin (6, 7 ve 8. sınıflardaki) ebeveynlerine bağlanmaları ile cinsiyetin birlikte kariyer gelişimleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve ilköğretim ğrencilerinin kariyer gelişimlerinin tek başına en gcl yordayıcısının anneye güvenli bağlanma olduğu ve bunu cinsiyetin izlediğini bulmuştur.

Üniversite ğrencilerinin bağlanma stilleri ve karar stratejileri konusunu araştıran Erözkan (2011) erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha güvenli; kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha korkulu bağlanma stillerine sahip oldukları, karar stratejilerine ilişkin cinsiyetler arasında yapılan karşılaştırmada ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha bağımsız karar verme stiline sahip oldukları, bağlanma stillerine ilişkin, ebeveyn tutumlarına yönelik yapılan karşılaştırmada ebeveynlerinin demokratik tutum sergilediğini düşünen -algılayan- bireylerin daha güvenli; otoriter tutum sergilediğini düşünen -algılayan- bireylerin daha korkulu bağlanma geliştirdikleri, ebeveynlerinin demokratik tutum sergilediğini düşünen -algılayan- bireylerin mantıklı; ebeveynlerinin demokratik ve ilgisiz tutum sergilediğini düşünen -algılayan- bireylerin bağımsız; ebeveynlerinin ilgisiz, tutarsız ve otoriter tutum sergilediğini düşünen -algılayan- bireylerin kararsızlık puanları ortalamalarının diğer gruptan daha yüksek olduğu, güvensiz bağlanma stili geliştiren bireylerin ise -korkulu, saplantılı ve kayıtsız- kişi içi ve kişilerarası uyum

problemleri bağlamında sağlıklı ve gerçekçi karar vermekte güçlükleri bulunduğundan bu araştırmada da güvenli bağlanma ile mantıklı karar verme ve bağımsız karar verme stratejileri arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Subaşı (2012)'nin "üniversite öğrencilerinin Tanrı ile ilişkilerinin bağlanma kuramı açısından değerlendirilmesi" adlı çalışmasında, Türk halkının yetişkinlikte güvenli bağlanmaya eğilimli olduğu ve bunu sırasıyla kaygılı ve kaçınan bağlanma takip ettiğini tespit etmiştir. Katılımcıların hem insanlara hem de Tanrı'ya güvenli bağlanmaya eğilim gösterdiği tespit edilerek, ilahiyat eğitim alanların almayanlara kıyasla Tanrı'ya daha güvenli bağlandıklarını, ayrıca Tanrı'ya kaçınan bağlanma tarzı ile kaygılı yetişkin bağlanma tarzı arasında kısmen anlamlı bir ilişki bulunurken, özellikle yetişkinlikte kaygılı bağlanma ile Tanrı'ya kaygılı bağlanma arasında oldukça anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Türk toplumundaki erken dönem çocuk yetiştirme sürecinde güvenli bir ilişkinin kurulabildiğine veya güvensiz bir ilişki kurulmuş olsa dahi araştırmada göz önünde bulundurulmayan romantik aşk ilişkisi veya evlilikle, bu güvensiz durumun telafi edildiği sonucuna varmıştır.

Karakuş (2012) ergenlerin bağlanma stilleri ile yalnızlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve 581 ergen üzerinde yaptığı araştırma sonucunda güvenli bağlanma stili ile yalnızlık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki, korkulu bağlanma stili ile yalnızlık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Bağlanma stillerinden güvenli bağlanma stili yalnızlığı önemli bir yordayıcısı olduğu sonucuna varmıştır.

Li, Delvecchio, Miconi, Salcuni ve Riso (2014) kültürlerarası ebeveyn bağlanması üzerine yaptıkları çalışmada, Çin'den 350; İtalyan 352; Kostarikalı 343 adolesan dönemi çocuğu incelemiş ve anneye bağlanma durumu İtalyan çocuklarda daha güçlü olduğunu ancak çinli erkek çocuklar annelerine babalarından daha az bağlandıklarını, genel olarak erkek çocukların babalarıyla iletişiminin kızlardan daha yüksek bulmuştur.

2.4.2.Kaygı İle İlgili Yapılmış Yurt İçi Ve Yurt Dışı Çalışmalar:

Breit (1982) çocukları ayrılık kaygısı gösteren annelerin ayrılık kaygısını incelerken, çocuklarında hiçbir psikiyatrik problem olmayan 21 anne, çocuklarında ayrılık kaygısı bozukluğu olan 15 anne, çocukları davranış bozukluğu gösteren 26

anne grubu oluştumuştur. Araştırma sonucunda, çocuklarında ayrılık kaygısı bozukluğu olan annelerin terk edilme, reddedilme konularında daha çok dūřündürdüklerini ve çocuklarının yanında kalmayı daha fazla istediklerini, davranış bozukluğu gōsteren çocukların anneleri çocukların bakımı konusunda daha titiz olduklarını, çocuklarında hiçbir psikiyatrik problem olmayan annelerde bu tür bulguların hiçbirine rastlanmadığını tespit etmiştir.

McBride ve Belsky (1988) annenin ayrılık kaygısı karakteristiklerini, belirleyicilerini ve sonuçlarını araştırmış ve çocukları 3 ve 9 aylıkken annelerin ayrılık kaygılarını ۆlmüřtur. Anneler çocukları 3 aylıkken yaşadıkları ayrılık kaygısı, 9 aylıkken yaşadıkları ayrılık kaygısından daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, kız çocuğa sahip anneler ile erkek çocuğa sahip anneler arasında karşılaştırma yapıldığında kaygı düzeylerinde hiç bir farklılık olmadığı, çalışmayan anneler için ayrılık kaygısının zaman içinde aynı seviyede kaldığı halde, çalışan annelerin ayrılık kaygısının zaman içinde azalma gōsterdięi, ۆğrenim düzeyi dūřük olan annelerin daha kaygılı oldukları, dūřük ۆzgüvenin daha yüksek ayrılık kaygısına neden olduğu sonucuna varmışlardır.

Serbest oyun, yapılanmış oyun ve model alma tekniklerinin anaokuluna yeni başlayan çocuklarda gōrülen ayrılık kaygısının azaltılmasındaki etkilerini araştıran Akman (1988) Anaokuluna yeni başlayan 3 ve 4 yaşlarındaki çocuklar arasındaki ayrılık kaygısının gōrölme düzeyini bulmak amacıyla 114 kız, 117 erkek olmak üzere toplam 231 çocuğun ۆğretmenleri ve anne babalarına çocukların, okula başlamalarından ortalama 15 gün sonra, ayrılık kaygısı belirtisi olarak gōsterebilecekleri davranışları içeren bir ayrılık kaygısı ۆlęi verilerek, çocukların bu ۆleęe göre değerlendirilmesi istenmiştir. Ayrılık kaygısını yoğun olarak yaşayan 16 kız, 16 erkek toplam 32 ocuk, denek olarak seçilmişler ve ayrılık kaygısı puanları ortalamaları birbirlerine benzeyen ve 4 kız, 4 erkekten oluşan dōrt gruba ayrılmışlardır. Bu gruplardan üçü deney grubu olarak seçilmiş ve herbirine ayrı birer oyun tekniği (serbest oyun, yapılanmış oyun ve model alma) uygulanmış, biri ise kontrol grubu olmuştur. Deneysel teknikler, bireysel oturumlar biçiminde haftada bir kez, 45 dakika olmak üzere 8 hafta süre ile uygulanan oyun ve model alma tekniklerinin, anaokuluna yeni başlayan çocukların ayrılık kaygılarının azaltılmasında etkili olduğu sonucuna varmıştır.

Akman (1994), anaokulu öğrencileri için ayrılık kaygısı ölçeğini geliştirmiştir. Ayrılık Kaygısı Ölçeği, öğretmen ve anne-baba formları olmak üzere iki ayrı formdan oluşan toplam 50 maddelik bir ölçektir. Öğretmen formunda okula yeni başlayan çocuklarda gözlenebilecek davranışları düz cümleler biçiminde belirten 25 madde, anne-baba formunda ise okul dışında ayrılık kaygısına bağlı olarak gösterilebilecek davranışları içeren 25 madde bulunur. Beşli dereceleme ölçeği olarak hazırlanmış ve her dereceye puan verilerek değerlendirilebilecek şekilde hazırlanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısını .96 bulmuştur.

Akademik başarının yordayıcısı olarak yalnızlık, sınav kaygısı ve sosyal destek konusunu araştıran Yıldırım (2000)'ın bulgularına göre, öğretmen desteği, aile desteği, yalnızlık ve sınav kaygısı değişkenleri akademik başarıyı manidar olarak yordamakta, arkadaş desteğinin ise yordamadığını bulmuştur.

Bokhorst, Goossens ve Ruyter (2001) 5-6 yaş çocuklarda, yaşlıları ile öğrenme düzeyi bakımından geri kalmasına ve duygusal problemler yaşamasına neden olan sosyal kaygı üzerine inceleme yapmışlardır ve çocukların yaşlılarının çocuk hakkında yaptığı pozitif yargılamalar azaldıkça çocuğun sosyal kaygısının arttığı yönünde sonuca ulaşmışlardır.

Hudson ve Rapee (2001), ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme tarzları ile çocuğun kaygısı arasında bir ilişki olduğuna dair literatür bulgularını gözlem çalışması ile incelemeye almıştır. Bütün çocuklar 7 ile 15 yaş arasında olup, örneklem grubunda 43 kaygı bozukluğu teşhisi konmuş, 20 karşı koyma davranışına sahip çocuk ve 32 herhangi bir tanı konmayan çocuk ve bu çocukların annelerini çalışmaya dahil etmişlerdir. Yaş ve cinsiyetlerine göre incelenen grupta kaygılı ve karşı koyan çocukların annelerinin etkileşim sırasında klinik bir tanı konmayan çocukların annelerine göre daha fazla izinsiz müdahaleci olduklarını izlemiştir. Ayrıca aşırı müdahaleci (kontrol edici) ebeveyn ile çocuğun kaygısı arasında ilişkiyi yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Mindell ve Barrett (2002), Yaşları 5 ile 11 arasında değişen çocukların gece kâbusları ile kaygı düzeyleri arasında bir ilişkinin varlığı araştırmışlardır. Gece kâbusları gören çocukların kâbus görmeyen çocuklara kıyasla daha yüksek kaygı düzeyine sahip olduğu tespit etmişlerdir.

Kronik hastalığı olan çocuklar, anne ve babalarındaki depresyon ve anksiyete düzeylerini inceleyen Toros, Tot ve Düzovalı (2002) kronik hastalığı olan çocuklar ve anne-babaları, sağlıklı çocuklar ve sağlıklı çocukların anne-babalarına göre daha yüksek depresyon ve kaygı düzeylerine sahip olduklarını bulmuşlardır.

Marmara depreminden etkilenen iki ayrı bölgede ergenlerde depresyon, kaygı ve davranış konusunu araştıran Sabuncuoğlu, Çevikaslan ve Berkem (2003) Gölcük ve Avcılar arasında depresyon, kaygı ve davranışlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği sonucuna varmıştır.

Farik-i mümeyyizlik muayenesi için gönderilen çocukların biyopsikososyal özellikleri konusunu araştıran Bilgin, Avcı, Çekin ve Savran (2001) göç eden ailelerdeki çocukların sürekli kaygı puanları daha yüksek olduğunu ayrıca, ayrı yapılanmış bir evde oturan çocukların öz kavram düzeylerinin de gecekonduda oturanlara göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

9-12 yaş çocuklarının kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi konusunu araştıran Demiriz ve Ulutaş (2003) kız çocuklarının durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarının erkek çocukların durumluk-sürekli kaygı puan ortalamalarından yüksek olduğu, çocukların kardeş sayısı arttıkça durumluk-sürekli kaygı düzeylerinin arttığı, anne ve baba öğrenim düzeyi arttıkça durumluk-sürekli kaygı düzeyinin azaldığı tespit etmişlerdir.

İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi konusunu araştıran Kapçı (2004) analizler sonucunda öğrencilerin %40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını, zorbalığın demografik değişkenlerden çok psikolojik değişkenlerle bağlantılı olduğunu bildirmiştir. Ayrıca duygusal zorbalığa maruz kalanların, hem benlik saygısı, hem depresyon ve hem de durumluk kaygı puanları açısından en riskli grup oldukları, cinsel zorbalığa maruz kalanların ise sürekli kaygı açısından en riskli grup oldukları sonucuna varmıştır.

Anne-babası ile yaşayan ve baba yoksunu olan çocukların kaygı düzeylerini araştıran Özdal ve Aral (2005) ilköğretim okullarına devam eden on-on bir yaş grubundaki çocuklarda baba yoksunu olan çocukların sosyo ekonomik düzey, yaş, cinsiyet değişkenleri açısından durumluk ve sürekli kaygılarının anne-babasıyla yaşayan çocukların kaygılarından yüksek olduğunu saptamıştır.

Farklı sosyoekonomik düzeydeki ergenlerin benlik tasarım düzeyleri ile kaygı düzeylerinin incelenmesi konusunu inceleyen Gürsoy (2006) araştırma sonucunda ergenlerin sosyo ekonomik düzeyinin benlik tasarımı, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık yarattığı belirlenirken, cinsiyetin benlik tasarımı, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığını saptamıştır. Ayrıca benlik tasarımı ile durumluk ve sürekli kaygı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Epilepsili çocukta depresyon ve anksiyete belirti düzeyi konusunu araştıran Bilgiç, Yılmaz, Tıraş, Deda ve Kılıç (2006) 8-16 yaş aralığındaki 30 epilepsi hastası çocuğu sürekli-durumluk kaygı ölçeği ile çocuk depresyon ölçeğinden aldıkları puanlar ve intihar düşüncesi açısından sağlıklı çocuklarda oluşan kontrol grubu ile karşılaştırmışlardır. Durumluk kaygı düzeyi ortalamasının epilepsili hastalarda kontrollere göre anlamlı ölçüde yüksek olduğunu, sürekli kaygı düzeyi ve depresyon puanlarında iki grup arasında anlamlı bir fark bulunmazken, erkek hastalarda üç ölçekte de alınan puanların kızlara göre anlamlı ölçüde yüksek olduğu tespit etmiştir.

Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri konusunu araştıran Serin ve Öztürk (2007) anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygıları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu saptamıştır. Ayrıca, anne-babası boşanmamış çocuklarda kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha kaygılı olduğu ve yine anne-babası boşanmamış çocuklarda 9 yaş grubundaki çocukların 11 yaşındaki çocuklara göre benlik saygılarının daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Anneden kopma kaygısı, otistik bulgular ve öğrenilmiş davranış gelişme geriliği konusunu araştıran Keskin (2007) anneden kopma halinde otistik davranışların ortaya çıkabileceği; 4 yaşın altında yeniden anneye bağlanma ile bu davranışların hafiflediği sonucuna ulaşmıştır.

Aşırı koruyucu ebeveyn tutumu ve ayrılık kaygısı konusunu araştıran Mofrad ve diğ., (2009a) ebeveyn aşırı korumasının çocuktaki ayrılık kaygısı ile önemli derecede ilişkili olup, annelerin göstermiş olduğu yüksek düzey aşırı koruma çocuklardaki ayrılık kaygısı skorunun yükselmesi ile ilişkili olduğunu bulmuştur.

Öğrenme güçlüğü görülen çocukların sürekli kaygı ve depresyon düzeylerini inceleyen Deniz, Yorgancı ve Özyeşil (2009) öğrenme güçlüğü görülen çocukların sürekli kaygı ve depresyon puan ortalamalarında cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, okul öncesi eğitim alma durumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Öğrenme güçlüğü görülen kız çocuklarının sürekli kaygı puan ortalamaları, öğrenme güçlüğü görülen erkek çocukların puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğunu bulmuştur. Yaşa göre öğrenme güçlüğü görülen çocukların kaygı düzeylerinde ise 9-11 yaş grubu çocukların sürekli kaygı düzeyleri 12-14 yaş grubu çocukların sürekli kaygı düzeylerinden düşük olduğunu bulmuştur. Kardeş sayısı arttıkça çocukların kaygı düzeyleri anlamlı düzeyde yükseldiği sonucuna varmıştır. Alt sosyoekonomik düzeyde bulunan çocukların sürekli kaygı ve depresyon puan ortalamaları üst sosyoekonomik düzeyde bulunan çocuklardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ergenlerin sosyal kaygılarının kişilerarası problem çözme ve mükemmeliyetçilik açısından inceleyen Hamarta (2009) problem çözme ve mükemmeliyetçiliğin sosyal kaygının (olumsuz değerlendirilme korkusu, genel durumlarda sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma, yeni durumlarda sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma) önemli bir yordayıcısı olduğu sonucuna varmıştır.

Van Gastel, Legerstee ve Ferdinand (2009) çalışmasında, çocuğun kaygısı ile ailenin kaygısı arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Özellikle annelerin kaygılı olmasının çocukların üzerinde daha fazla kaygı oluşturduğu sonucuna varmıştır.

Mofrad, Abdullah, Samah, Mansor, Baba (2009b) İran'da, ilköğretim düzeyinde, normal gelişim gösteren 120 çocuk (66 kız ve 54 erkek) ve annesini çalışmaya almıştır. Çocuklar ayrılık kaygısı değerlendirme ölçeği ile değerlendirerek annelerin kaygı semptomları karşılaştırmış ve yüksek düzeyde ilişki bulmuştur.

Karabel (2009), yenidoğan döneminde iken yoğun bakımda kalmış, bilinen tıbbi, nörolojik ve psikiyatrik hastalığı olmayan, tekiz ve 6 yaşından büyük 57 çocuk ve 50'si yoğun bakımda kalmayan toplam 107 çocuk üzerinde yaptığı çalışma sonucunda; ayrılık kaygısı bozukluğu puanı yoğun bakımda kalanlarda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olarak bulmuştur. Yoğun bakımda kalanlarda ayrılık kaygısı bozukluğunun olması riskinin 3,9 kat daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yenidoğan döneminde yoğun bakımda kalmanın ayrılık kaygısı bozukluğu sıklığını

artırdığını ve bu artışın hastanede kalma süresi ile doğru orantılı olduğu sonucuna varmıştır.

Yurtta ve ailesi yanında kalan ortaöğretim öğretim öğrencilerin kaygı düzeylerinin karşılaştıran Özyürek ve Demiray (2010) kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre yurttan kalan öğrencilerin ailesi yanında kalan öğrencilere göre sürekli kaygı düzeyleri anlamlı ölçüde yüksek bulmuştur.

Başbakkal, Sönmez, Celasin ve Esenay (2010) çalışmasında, 3-6 Yaş grubu çocuğun akut bir hastalık nedeniyle hastaneye yatışa karşı davranışsal tepkileri olarak çocuklarda hastaneye yatış sonrası gece yatmaya giderken ve yemek yerken huysuzluk yapma, huzursuzluk, gece yatağını ıslatma, ayrılık anksiyetesi, ebeveyne aşırı bağlanma, kendi başına yapabileceği işler için yardıma gereksinim duyma, yeni ortam/kişi ve eşyalardan korkma, huysuzluk nöbetleri, doktor/hemşire ve hastane korkusu, karanlık korkusu, kötü rüyalar görme ve ağlayarak uyanma, dışkılamada düzensizlik, uykusuzluk, iştahsızlık, ebeveyne karşı agresif davranışlar, cinsel organıyla oynamada artma, oyuncakları ile evde hastane ortamını anlatan oyunlar oynama şeklinde olduğu sonucuna varmıştır.

4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi konusunu araştıran Ogelman ve Topaloğlu (2012), araştırmalarının sonuçlarında çocukların sosyal yetkinlik puanları cinsiyetlerine, anne-baba mesleğine ve anne-baba eğitim durumuna göre; saldırganlık puanları, anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini; annelerin ebeveynlik görevine ilişkin yeterlik algıları, ebeveynlik görevine yönelik ilgileri ve ebeveynlik görevinden sağladıkları doyum, çocukların saldırganlık ve kaygı puanlarını yordamadığı sonucuna varmışlardır. Annelerin ebeveynlik görevinden sağladıkları doyum, çocukların sosyal yetkinlik puanlarını yordadığını, babaların yeterlik algıları, ilgileri ve ebeveynlik görevinden sağladıkları doyum çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı puanlarını yordamadığını bulmuştur.

İtalyan çocuklarda (6-10 yaş) ayrılık kaygısının değerlendirilmesi konusunu araştıran Chessa, Riso, Delvecchio ve Adrianalis (2012) yalnız kalma ve yalnız bırakılma korkularında kızlar anlamlı düzeyde yüksek puanlara sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Küçük yaş grubu çocuklarda terk edilme korkusu ve

güvendikleri insan veya nesnelere destek alma konusunda anlamlı düzeyde yüksek puanlara sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Üniversite öğrencilerinin sosyal kaygılarının analizi 300 öğrenci üzerinde çalışmasını yapan Çağlar, Dinçyürek ve Arsan (2012) öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerinin cinsiyet ve akademik başarıları dikkate alındığında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulmuştur. Annenin eğitim düzeyinin kritize edilme kaygısı, ilkököl mezunu annelerin çocukları daha fazla kaygı yaşadığını saptayarak, anlamlı fark oluşturduğu sonucuna varmıştır.

Enkoprezisi olan çocuklarda davranış sorunları ve bazı ailesel özellikler konusunu araştıran Demir, Yavuz, Doğançün, Bolat, Kadak, Karaçetin ve Kayaalp (2012) enkoprezis tanısı konulan 31 erkek çocuk ve anneleri ile kontrol grubu olarak kronik hastalığı olmayan, çocuk hastalıkları polikliniğine başvurmuş 26 erkek çocuk ve anneleri karşılaştırmış ve iki gruptaki annelerin sürekli kaygı puanları açısından gruplar arasında bir fark saptamamışlardır.

Kıldan (2012) okul öncesi öğretmenlerinin ve ebeveynlerin okul öncesi dönemdeki çocukların okul korkularına ilişkin görüşlerini incelemiş ve okul öncesi dönemde görülen okul korkusunun temel nedeninin anneden ayrılmak istememe olduğunu ve öğretmenlerin korkuyu yenmek için sevecen davranma, çocukla konuşma ve eğlenceli etkinlik yapma gibi stratejiler kullandıklarını tespit etmiştir.

Çocuklarda ölüm kaygısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi konulu çalışmasında Yılmaz (2013), çocukların yaş, cinsiyet ve yetişkinlerle iletişim düzeyleri ile ölüm kaygısı düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeğinin Türk Kültürüne Seçer ve Gülbahçe (2013) uyarlamıştır. Yılmaz ve Kılıç (2014) Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık İndeksi'nin Türkçe Formunun geçerlilik güvenirlik çalışmasını yapmıştır. Kızlarda kaygı duyarlılığını daha yüksek bulmuştur.

Delvecchio, Di Riso, Mabilia, Salcuni ve Lis, (2014) çocuklar için ayrılık kaygısı ölçeğini 8-11 yaş italyan çocuklara uyarlamış ve kızlardaki ayrılık kaygısının erkeklerden daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Sarıtaş Atalar ve Gençöz'ün (2015) çalışmasında, çocukta algılanan anne reddi ile yetişkinlikteki psikolojik sorunlar konusunu incelemiş ve anne ret algısının kaygıyı anlamlı bir şekilde yordadığını bulmuştur.

2.4.3.Bağlanma – Kaygı İle İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar:

Goodfriend (1993), yeni doğan yoğun bakım ünitesinde kalan çocuklarda bağlanma bozukluğunun tedavisi konusundaki araştırmanın sonucunda; çeşitli nedenlerle doğumdan hemen sonra annelerinden ayrılarak, özel bakıma alınan bebeklerde, gelişmenin yavaşladığını ya da durduğunu, bu bebeklerin yemek yemediklerini, sosyal geri çekilme yaşadıklarını ve yüzlerinde sürekli üzüntülü bir ifade taşıdıklarını belirtmiştir.

Boccia, Laudenslager ve Reite (1994)'nin çalışmasında anne ayrılığında bebeklerin tepkileri konusunu incelemiş ve birincil bağlanma figüründen herhangi bir sebeple ayrılma durumunda, bebeğin kalp atım hızının yükseldiğini ve nörobiyolojik sistemlerin işleyişinde farklılaşmalar olduğunu ifade etmişlerdir.

Warren, Huston, Egeland ve Sroufe (1997) çocuk ve ergenlerde kaygı bozukluğu ve erken bağlanma konusunu araştırarak, bebeklikteki kaygılı bağlanma ile kaygı bozuklukları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır. Kaygılı bağlanma gösteren bebeklerin ileriki yaşantılarında kaygı bozukluğu açısından yüksek risk taşıdıklarını ileri sürmüşlerdir.

Weems, Berman, Silverman ve Rodriguez (2002) bağlanma stilleri ve kaygı duyarlılığı arasındaki ilişkiyi incelemek için yaş ortalaması 15,7 olan 203 yüksekokul öğrencisi ve yaş ortalaması 21,7 olan 324 üniversite öğrencisi üzerinde çalışma yapmış ve her iki grupta da güvensiz bağlananlar, özellikle saplantılı ve korkulu bağlananlarda kaygı duyarlılığını daha yüksek bulmuştur.

Selçuk, Günaydin, Sümer ve Uysal'ın (2005) yaptığı, 'Yetişkin Bağlanma Boyutları İçin Yeni Bir Ölçüm: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II'nin Türk Örneğinde Psikometrik Açıdan Değerlendirilmesi' isimli çalışmasında bağlanma boyutlarından yüksek kaygı düzeyine sahip bireylerin daha çok onaylanmama ve ayrılık kaygısı yaşadığını bulmuştur.

Sümer'in (2006) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı, 'Yetişkin Bağlanma Ölçeklerinin Kategoriler ve Boyutlar Düzeyinde Karşılaştırılması' isimli çalışmasında, saplantılı bağlananların ayrılık kaygısının yüksek olduğu sonucuna varmıştır.

Bar Haim, Dan, Eshel ve Sagi Schwartz (2007) erken bağlanma ilişkileri ve çocuğun kaygısını öngörme konusunu araştırmış ve 136 çocuğun 12 aylıkken Ainsworth'un yabancı durum yöntemini uygulayarak çocuklardaki bağlanma stilini tespit etmiş ve çocuklar 11 yaşına geldiğinde, çocuklar ve annelerinden alınan bilgilerle çocukların kaygı durumlarını incelemiştir. Çocuklukta kararsız bağlanan çocuklar, güvenli bağlanan çocuklara göre okul fobisi daha yüksek bulmuştur.

Brumairu ve Kerns (2008) orta çocuklukta anne-çocuk bağlanması ve sosyal kaygı konusunu araştırmış ve güvenli bağlanan çocukların çelişik bağlananlara göre daha düşük sosyal kaygıya sahip olduğu sonucuna varmışlardır.

Sümer ve Şendağ (2009) orta çocukluk döneminde bebeveynlere bağlanmanın öznel benlik alanları ve kaygı üzerindeki etkilerini incelemiş ve anne babaya güvenli bağlanmanın birbirinden bağımsız olarak bütün benlik alanlarında olumlu değerlendirmeye ve düşük kaygıyla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Anne babaya bağlanma arasındaki ortak etkinin de fiziksel görünüm algısı ve bütünsel özdeğeri anlamlı olarak yordadığını ve benlik değerlendirmelerinin bağlanma ile kaygı arasında tam aracı değişken rolü üstlendiği sonucuna varmışlardır.

Dilmaç, Hamarta ve Arslan (2009) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin sürekli kaygı ve denetim odaklarının bağlanma stilleri açısından incelemiş ve saplantılı ve korkulu bağlanma stilinde olan bireylerin sürekli kaygı puan ortalamalarının güvenli bağlanma stilinde olanlardan yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Mofrad, Abdullah ve Uba (2010) çalışmasında, ebeveyne bağlanma ve ayrılık kaygısı belirtilerini incelemiş ve çocukların ayrılık kaygısı ve güvenli bağlanma arasında negatif bir ilişki; kararsız bağlanma ve çekingen bağlanma ile aralarında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Colonnesi, Draijer ve Stams (2011) 1984-2010 yılları arasında, erken çocukluk dönemiden adölesan dönemine kadar yapılmış 8907 çocuğu kapsayan 46 çalışmayı incelemiş ve çocukta kaygı geliştirmesinde güvensiz bağlanmanın anahtar rol

oynadığı, özellikle çelişkili bağlananlarda bu durum daha güçlü şekilde görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır.

Yahudi soykırımından kurtulanlar ve onların çocukları üzerinde yapılan çalışmada, ebeveynlerin kaygılarını çocuklarına aktardıkları, çocuklarına yönelik sevgi duygularının felce uğraması, çocukların ihtiyaçlarına yönelik içgörülerinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ruppert, 2011).

Kırimer, Akça ve Sümer (2014) çalışmasında ‘Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II) - Orta Çocukluk ve Erken Ergenlik Dönemi Ölçeği’nin Türk Örnekleminde Psikometrik Özellikleri’ konusunu incelemiş ve bu ölçeğin faktör analizleri, YİYE-II - Orta Çocukluk Ölçeği Anne Formunun bağlanma kaygısı ve kaçınma boyutlarını temsil eden, iç tutarlığı yüksek iki faktörlü yapıya sahip olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca YİYE-II - Orta Çocukluk Ölçeğinin geçerliği destekler şekilde her iki boyutu da ebeveyne güvenli bağlanma, arkadaşlara bağlanma, sürekli kaygı, benlik algısı, arkadaşlık kalitesi ve yaşam doyumu ile pozitif yönde ve anlamlı olduğu sonucuna varmışlardır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışmanın araştırma grubu ve çalışmada kullanılan veri toplama araçları hakkında bilgi verilmiştir.

3.1.Araştırma modeli

Bu araştırma genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli özelliğine sahiptir. Genel tarama modelleri; çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkındaki genel yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. İlişkisel tarama modelleri iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2011).

3.2.Araştırma Evreni ve Araştırma Grubu

Bu çalışmanın araştırma evrenini, tam aile yapısına sahip ve ailenin ilk çocuğu olan 6 yaş çocuklar oluşturmaktadır. Araştırma grubu ise, araştırma evreninden tesadüfi eleman örnekleme yöntemi ile seçilen toplam 183 çocuktan oluşmaktadır.

3.3.Araştırmada Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Çocuk / Ebeveyn formu (Separation Anxiety Assessment Scale – Parent/Child – SAAS-C/P) ve Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri (TOBAH) ölçeği (Seven, 2006) kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan bu veri toplama araçlarına ilişkin tanıtıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.3.1.Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri (TOBAH) Ölçeği

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri (TOBAH) Ölçeği Cassidy (1988) altı yaş grubu çocuklar için geliştirmiştir (Aktaran: Seven, 2006). Hikâyeler çocukların bağlanma düzeylerini ve durumlarını belirlemek amacıyla bağlanma teorisinin güvenli barınak, güven esası, ayrılık acısı ve yakınlığın sürdürülmesi

dayanakları esas alınarak oluşturulmuştur. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Seven (2006) tarafından yapılmıştır. Uyarlama esnasında ölçeğin orjinalini geliştiren yazardan izin alınarak 3. hikaye Türk kültürüne göre yeniden düzenlenmiş ve hikaye sıralaması değiştirilmiştir (Seven, 2006).

Bu ölçekte hikâyeler vasıtasıyla çocuğun bağlanma durumuyla ilgili zihinsel temsillerini dışa vurması beklenir. Bu ölçek, çocuğun bebek ailesiyle ilgili her biri yaklaşık 3 dakika süren 6 hikayeyi tamamlaması şeklinde uygulanan bir ölçektir. Bu hikayeler vasıtasıyla çocuğun bağlanma durumuyla ilgili zihinsel temsillerini dışa vurması beklenir. Bu ölçekle çocuğun kendisi ve annesiyle güven ilişkisi ölçülmektedir (Seven, 2006; Seven ve Güngör Aytar, 2010). Her bir hikâye, hikâyelerin detaylarına uygun olarak beş dereceli bir ölçekle puanlanmaktadır. Bağlanma figürüyle güvenli ilişkiyi yansıtan hikâyelere ölçeğin üst ucundaki puanlar (4, 5) verilir. Düşmanca olumsuz ilişkiyi yansıtan hikâyeler 1, 2; kaçınma ilişkisi yansıtan hikâyeler de 3 ile puanlanır (Seven, 2006; Seven ve Güngör Aytar, 2010).

Puanlamada, çocuğu daha önce hiç tanımayan kişiler tarafından harfi harfine kodlama yapılır. Her hikaye çocuk hakkında ön bilgisi olmayan değerlendiriciler tarafından ayrı ayrı kodlanır. Her hikayenin bağımsız olarak kodlanması, hikayelere verilen cevapların kodlanmasında “hale etkisinden” koruma amaçlıdır (Seven, 2006; Seven ve Güngör Aytar, 2010). Araştırmacı ve bir alan uzmanı uygulamaya ait video görüntülerini izleyerek değerlendirilir. Değerlendirmede bağlanma stilleri (negatif, kaçınma, güvenli) belirlenir.

Ölçeğin orjinal çalışmasında, “Cassidy Kukla Görüşmesi”, “Harter Sosyal Kabul ve Yeterlilik Algısı Ölçeği” ve “Cassidy Öz Görüşme” ölçekleriyle tutarlılığı .47 - .68 arasında bulunmuştur. Diğer taraftan alpha güvenilirlik kat sayısı .78, test tekrar test katsayısı .63 olarak tespit edilmiştir. Ölçeği Türkçe’ye uyarlanmasında ise, TOBAH ölçeğinden elde puanlar üzerinde yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin tek faktörlü olduğunu göstermiştir. Analiz için hesaplanan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterlik Ölçüsü .83’dür. Açımlayıcı faktör analizine göre ölçekteki faktörler, toplam varyansın % 55,92’sini açıklamaktadır. Faktörün maddelerde açıkladığı ortak varyans yaklaşık % 39–73 arasında değişmektedir. Ölçeğin faktör yük değerleri, .60- .85 arasında değişmektedir. TOBAH’ın tek faktörlü yapısının doğrulanması amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi ile

hesaplanan uyum istatistikleri şunlardır: $\chi^2=12.09$ (N=60, sd=9, p=.21), $(\chi^2/sd)=1.33$, GFI= .94, AGFI= .85, SRMR= .05 ve RMSEA= .07'dir. Uyum istatistikleri sınanan faktör yapısının gerçek verilerle iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir. Bu bulgular TOBAH ölçeğinin tek faktörlü yapısının geçerli bir yapı olduğunu göstermektedir (Seven, 2006; Seven ve Güngör Aytar, 2010).

Analizlerde t-testi sonuçlarına göre, testteki bütün maddelerinde %27'lik üst ve %27'lik alt gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Diğer taraftan ölçekte yer alan maddelerin madde-toplam korelasyonları .64 ile .86 arasında değişmektedir. Buna göre, ölçekteki maddelerin güvenilirliklerinin yüksek ve aynı davranışı ölçmeye yönelik oldukları söylenilebilir. TOBAH'dan elde edilen puanların iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla hesaplanan alpha katsayısı, .83'dür. Altı maddeden oluşan ölçek puanları için hesaplanan iki yarı güvenilirliği ise .83'dür. Bu bulgular, TOBAH ölçeğinden elde edilen puanların güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu analizler doğrultusunda hazırlanan ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 6; en yüksek puan 30'dur. Puanların yüksek olması yüksek düzeyli bağlanma güvenliğini, puanların düşük olması düşük düzeyli bağlanma güvenliğini göstermektedir (Seven, 2006; Seven ve Güngör Aytar, 2010).

Bu araştırmada TOBAH bağlanma ölçeğinin alpha güvenilirlik katsayısı .83 olarak belirlenmiştir. TOBAH ölçeği için uygulamalar kamera vasıtasıyla videoya alınmış ve iki değerlendirici tarafından çocukların cevapları dikkate alınarak 1–5 arasında puanlar verilmiştir. Araştırmacı tarafından verilen puanlarda elde edilen puanların güvenilirliği için, ikinci bağımsız bir değerlendiricinin verdiği puanlar ile korelasyonuna bakılmıştır. İki bağımsız değerlendirmeci arasındaki uyum .95 bulunmuştur ve bağlanma stilleri belirlenmiştir.

3.3.2. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Çocuk / Ebeveyn Formu

(Yalnız Kalma Korkusu ve Terk edilme Korkusu Alt Boyutu)

Orjinal adı "Separation Anxiety Assessment Scale" olan ölçeğin ilk olarak çocuk versiyonu geliştirilmiştir. SAAS-C, Hahn, Hajinlian, Eisen, Winder ve Pincus

tarafından 2003 yılında geliştirilen bu ölçek 34 madde ve 6 alt boyuttan oluşmakta ve ayrılık kaygısı ve kaygı ile ilişkili belirtileri değerlendirmektedir (Aktaran: Mofrad ve diğ., 2010). 2005 yılında Eisen ve Schaefer tarafından ise ebeveyn versiyonu geliştirilmiştir (Eisen ve Schaefer, 2005). Ölçeğin orjinalinde 34 madde ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Yalnız kalma korkusu, terk edilme korkusu, fiziksel hastalık korkusu, felaket olaylar korkusu, (doğal) felaket olaylar endişesi, güvenli sinyaller indexi. Herbir alt boyutun puanının düşük olması düşük kaygı düzeyini belirtir. Ölçek 4'lü likert tipi bir ölçektir. 'Yalnız kalma korkusu' ve 'terk edilme korkusu' altboyutları çocukların yalnız kaldıkları veya terk edildikleri zaman kötü bir şey olacak diye endişelenmeleri nedeniyle dikkate alınan alt boyutlardır. 'Fiziksel hastalık korkusu' ve 'felaket olaylardan korkma' alt boyutlarında ise çocukların şok gibi fiziksel hislerden korkması ve felaket olayların onların yalnız kalmasına ve terk edilmelerine neden olacakları düşündükleri alt boyutlar olarak değerlendirilmektedir. Bu dört ana alt boyut genel ayrılık kaygısı belirtileri olarak yorumlanmaktadır. Ölçekte çocuğun gördüğü veya duyduğu felaket olayların sıklığı adı altında alt boyut bulunmaktadır. Aynı zamanda sıkıntılı durumlarda çocukların kendilerini güvende hissettikleri yer, obje veya kişi gibi içeriklerin buldukları Güvenlik İşaretleri İndeksi adı altında da alt boyutu bulunmaktadır (Eisen ve Schaefer, 2005 ; Aktaran: Mofrad ve diğ., 2009a; Mofrad ve diğ., 2010; Chessa ve diğ., 2012). Eisen ve Schaefer'in (2005)'in çalışmasında ayrılık kaygısı bozukluğu ile yalnız kalma korkusu %75; terk edilme korkusu %83 oranında uyumlu bulunmuştur. Eisen ve Schaefer'in (2005) geliştirdikleri ölçeğin iç tutarlık katsayısı .86, 'yalnız kalma korkusu' alt ölçeği için .93, "terk edilme korkusu" alt ölçeği için .90, "fiziksel hastalık korkusu" alt ölçeği için .83, "Felaket Olaylar Hakkında Endişe Duyma" alt ölçeği için .82 olarak bulunmuştur (Aktaran: mofrad ve diğ., 2010). Chessa ve diğ., (2012) 6-10 yaş 358 italyan çocuklarda uyarlayarak ayrılık kaygısı değerlendirme ölçeği-çocuk formunun iç tutarlılığı $\alpha=.89$; alt boyutlardan yalnız kalma korkusu alt boyutu için $\alpha=.69$; terk edilme korkusu $\alpha=.72$; felaket olaylar endişesi $\alpha=.72$; fiziksel hastalık korkusu $\alpha=.54$ olarak bulmuştur. Delvecchio ve diğ., (2015) 8-11 yaş italyan çocuklarda ayrılık kaygısı değerlendirme ölçeği-çocuk formunun iç tutarlılığı $\alpha=.83$. alt boyutlardan yalnız kalma korkusu alt boyutu için $\alpha=.68$; terk edilme korkusu $\alpha=.61$; felaket olaylar endişesi $\alpha=.71$; fiziksel hastalık korkusu $\alpha=.58$ olarak

bulmuştur. Talaienejad, Mazaheri, Ghanbari ve Asgari (2014) 302 (154 erkek, 148 kız) okul öncesi İranlı çocukların annelerinden alınan bilgilerle uyarlamıştır. Buna göre, ayrılık kaygısı değerlendirme ölçeği-ebeveyn formunun iç tutarlılığı $\alpha=.76$, alt boyutlardan yalnız kalma korkusu alt boyutu için $\alpha=.72$; terk edilme korkusu $\alpha=.73$; felaket olaylar endişesi $\alpha=.63$; fiziksel hastalık korkusu $\alpha=.68$ olarak bulmuştur.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmamızda 60-84 aylık 403 çocuk ve annesi alınmıştır. İlk aşamada ölçekler ayrı ayrı değerlendirilmiş, ölçekleri eksik ya da yanlış dolduran 21 anne formu örneklemden çıkarılmıştır. Anne formu ile birlikte çocuk formu da dışlanmıştır. Ölçeklerin tamamını eksiksiz dolduran 382 annenin ve araştırmacı tarafından çocuklara sorularak doldurulan 382 çocuğun (199 kız, 183 erkek) verileri değerlendirilmeye alınmıştır. Çalışma sonucunda Türk kültürüne göre işleyen maddeler 2 alt boyutta (yalnız kalma korkusu ve terk edilme korkusu) toplanmıştır. Gerekli açıklama yapıldıktan sonra ebeveyn formu gönüllü anneler tarafından doldurulmuştur. Çocuk formunda ise; çalışma her bir çocuğa açıklanmıştır. Ölçüm araçlarını doldurmak için tüm çocuklar ile özel bir sınıfta görüşülmüştür. Araştırmacı soru formlarında yer alan maddeleri sesli olarak okumuş ve her bir maddeden sonra cevapları kayıt altına almıştır. Böylelikle çocukların okuma kabiliyetlerinin çocukların anlama kapasitelerini etkilemesi engellenmiştir.

3.3.2.1.Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Çocuk / Ebeveyn Formu Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

(Yalnız Kalma Korkusu ve Terk Edilme Korkusu Alt Boyutu)

Kapsam Geçerliği

34 maddelik orjinal Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği (Çocuk/Ebeveyn Formu) Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Öncelikle ölçek üç uzman tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve daha sonra 8 uzman tarafından alt boyut ve madde bazında çevirinin ve içeriğin uygunluğu kontrol edilmiştir. 8 alan uzmanından gelen görüşleri ile ilgili olarak SPSS'de hesaplanan sınıf içi korelasyon katsayısı .91'dir. Bu bulgu, uzmanların ölçek maddelerinin uygunluğuna dair birbirleriyle görüş birliği içinde olduklarını göstermektedir. Bu şekilde uzman görüşlerine dayalı madde ve test geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Benzer Ölçek Geçerliği

Benzer ölçek geçerliği için ölçeği Türkiye’de geçerlilik güvenilirlik çalışmasını yapan kişilerle görüşülerek izin alınmıştır. SAAS-P formu için benzer ölçek olarak Spence Çocuklar için Kaygı Ölçeği- Ebeveyn Formu; SAAS-C formu için benzer ölçek olarak Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi (ÇADİ) kullanılmıştır. Benzer ölçekler ile ilgili bilgiler:

Spence Çocuklar için Kaygı Ölçeği- Ebeveyn Formu: Spence Çocuklar için Kaygı Ölçeği- Ebeveyn Formu Spence tarafından (1999) çocuk formundaki maddelerin ebeveynler tarafından yanıtlanabilecek şekilde düzenlenmesiyle oluşturulmuştur (akt: Orbay ve Ayvaşık 2009). Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması Orbay ve Ayvaşık (2006) tarafından yapılmıştır. Ölçekte kaygı ile ilgili 38 madde bulunmaktadır. Ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 114 olarak hesaplanmış ve kesim noktası 28 puan olarak önerilmiştir. Ölçek kaygı düzeyinin üzerinde genel bir bilgi vermenin yanı sıra alt boyutlarına (ayrılma kaygısı, sosyal fobi gibi.) yönelik bilgi de sağlamaktadır. Her madde sıfır ile üç arasında dört puanlık likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirilmektedir. (0=Hiçbir zaman, 1=Bazen, 2=Sık sık, 3=Her zaman). Alt ölçek puanları, her ölçekteki maddelerden alınan puanların toplanmasıyla ayrı ayrı; toplam puan ise alt ölçek puanlarının toplanmasıyla elde edilmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.88 ve iki yarım güvenilirliği 0.79 olarak bulunmuştur. Alt ölçeklerin güvenilirlik katsayısı 0.54 ile 0.71 arasında değişmektedir. Faktörler arasıkorelasyonlar 0.24 ve 0.58 arasında değişmektedir ($p < .01$) (Orbay ve Ayvaşık, 2009).

Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi (ÇADİ): Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi, Silverman ve arkadaşları (1991) tarafından Reiss ve arkadaşlarının (1986) anksiyete duyarlılığı indeksinin çocuklara uygun şekilde düzenlenmesi ile oluşturulmuştur (Aktaran: Yılmaz ve Kılınc, 2014). On sekiz maddelik bir kendi bildirim ölçeğidir. Çocukların anksiyete oluşturabilecek iç ve dış uyaranların sonrasında hissedilen duygularını sorgular. Erişkin ölçeğinden farklı olarak 4 yerine anlaşılabilirliğin artması için 3’lü likert tipi ölçek olarak düzenlenmiştir. ÇADİ, 7 yaşına kadar küçük çocukların bile kolayca anlayacağı hiç (1), biraz (2), çok fazla (3) şeklinde puanlanır. En düşük 18, en yüksek 54 puan alınabilir. Maddeler fiziksel, fiziksel olmayan ve karışık olmak üzere 3 ana başlık

altında değerlendirilebilir. Silverman ve arkadaşları (1991) tarafından yapılan geçerlik güvenilirlik çalışmasında geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu saptanmıştır (Aktaran: Yılmaz ve Kılınç, 2014). Çocuklar İçin Anksiyete Duyarlılığı İndeksi'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması Yılmaz ve Kılınç (2014) tarafından yapılmıştır ve cronbach alpha= 0,74 ve test tekrar test güvenilirliğinin iyi olduğu ($r= 0,77$, $p<0,001$) olarak belirlemiştir. Açıklayıcı faktör analizinde 6 faktörlü yapı gözlenmiş, ancak yazınla uyumlu şekilde fiziksel, bilişsel ve sosyal olmak üzere 3 faktörlü yapının doğrulayıcı faktör analizinde kabul edilebilir olduğu Yılmaz ve Kılınç (2014) tarafından saptanmıştır.

Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği -Ebeveyn Formu için Geçerlik Ölçümleri:

Geçerlik, bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği, başka herhangi bir özellik ile karıştırmadan, doğru ölçebilme derecesidir. Ölçüm sonuçlarının ne kadarıyla ölçüm hatasını yansıttığı sorusuna yanıt verebilmek için ölçme aracını geçerliğinin saptanmasına gerek vardır (Çilingirtürk, 2011).

Benzer Ölçek Geçerliği: SAAS-P formunun benzer ölçek geçerliğinin belirlenmesi için, 'Spence Çocuklar için Kaygı Ölçeği- (Ebeveyn Formu)' kullanılmıştır. Pearson korelasyon analizi verilerine göre katılımcıların SAAS-P ve alt boyutları ile Spence Çocuklar için Kaygı Ölçeği- (Ebeveyn Formu) korelasyonuna bakılmıştır ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Ebeveyn Formu ve Alt Boyutları ile Spence Çocuklar için Kaygı Ölçeği- (Ebeveyn Formu) Korelasyonu

	Spence Çocuklar için Kaygı Ölçeği- (Ebeveyn Formu)		
	n	R	p
SAAS-P	382	.61 **	< 0.01
Yalnız Kalma Korkusu	382	.67**	< 0.01
Terk Edilme Korkusu	382	.53**	< 0.01

**p < 0.01.

Yapı geçerliği: Yapı geçerliği, bilimsel olduğu kadar felsefi yönü de ağır basan bir geçerlik ölçütüdür. Bir ölçeğin yapı geçerliğini sınamanın bir yolu faktör analizi yöntemidir (Karasar, 2011). Toplanan verilerin faktör analizi için yeterli olup olmadığını test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılmıştır. Bu

çalışmada SAAS-P'nin KMO değeri .87 olarak bulunmuştur. Bu değer 1'e yaklaştıkça mükemmel olarak kabul edilir. SAAS - Ebeveyn Formu'nun faktör yapısını belirlemek üzere, verilere 'Kaiser Normalizasyonu' ve 'varimax dönüştürmesine' göre temel bileşenler analizi yapılmıştır. Faktör yük ölçütü olarak .40 alınmıştır. Faktörlerin elde edilmesinde özdeğer istatistiği (eigen value) 1'den büyük olan faktörler anlamlı kabul edilmiştir. Değişkenlerin rotasyonunun amacı, yorumlanabilir ve anlamlı faktörler elde etmektir. Bu amaçla varimax rotasyon sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir. Yapılan faktör analizinde iki faktör, 1 ve üzeri değerler almıştır. Bu nedenle ölçeğin iki alt faktöre ayrıldığı görülmektedir.

Tablo 2. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Ebeveyn Formu Bileşen Dağılımı

	F1 (Yalnız Kalma Korkusu)	F2 (Terk edilme korkusu)
Madde 22	.75	
Madde 13	.80	
Madde 30	.65	
Madde 1	.65	
Madde 7	.67	
Madde 24	.68	
Madde 12		.62
Madde 33		.60
Madde 15		.66
Madde 19		.60
Madde 6		.53
Madde 21		.50
Madde 20		.48
Madde 25		.42
Özdeğeri	4.47	1.47
Açıklanan varyans	23.52	18.86

Tablo 2 incelendiğinde SAAS-P Formunun 2 faktörlü ve 14 maddeden oluştuğu görülmüştür.

Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Çocuk Formu için Geçerlik Ölçümleri:

Benzer Ölçek Geçerliği: SAAS-C formunun benzer ölçek geçerliğinin belirlenmesi için ‘Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi’ (ÇADİ) kullanılmıştır. Pearson korelasyon analizi verilerine göre katılımcıların SAAS-C ve alt boyutları ile Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi (ÇADİ) korelasyonuna bakılmıştır ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Çocuk Formu ve Alt Boyutları ile Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi (ÇADİ) Korelasyonu

	(ÇADİ) Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi		
	n	R	p
SAAS-C	382	.34 **	< 0.01
Yalnız Kalma Korkusu	382	.28**	< 0.01
Terk Edilme Korkusu	382	.36**	< 0.01

**p < 0.01.

Yapı geçerliği: Bu çalışmada SAAS-C’nin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .85 olarak bulunmuştur. SAAS-C için yapılan faktör analizinde iki faktör, 1 ve üzeri değerler almıştır. Bu nedenle ölçeğin iki alt faktöre ayrıldığı görülmektedir. Birinci faktör yalnız kalma korkusu (madde 1, 7, 13, 22, 24 ve 30) olarak adlandırılmıştır (6 madde; örn: Geceleri yalnız uyumaktan korkar mısınız?) ve toplam varyansın % 22.75’ini açıklamaktadır. İkinci faktör terk edilme korkusu (8 madde; 6, 12, 15, 19, 20, 21, 25 ve 33) olarak adlandırılmıştır ve toplam varyansın % 19.63’ünü açıklamaktadır. Ölçeğin toplam varyansı % 42,38’dir. Temel bileşenler analizi Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Çocuk Formu Bileşen Dağılımı

	F1 (Yalnız Kalma Korkusu)	F2 (Terk edilme korkusu)
Madde 22	.75	
Madde 13	.73	
Madde 30	.70	
Madde 1	.70	
Madde 7	.66	
Madde 24	.58	
Madde 12		.70
Madde 33		.65
Madde 15		.60

	F1 (Yalnız Kalma Korkusu)	F2 (Terk edilme korkusu)
Madde 19		.57
Madde 6		.53
Madde 21		.50
Madde 20		.46
Madde 25		.45
Özdeğeri	4.50	1.44
Açıklanan varyans	22.75	19.63

Tablo 4 incelendiğinde SAAS-C Formunun 2 faktörlü ve 14 maddeden oluştuğu görülmüştür.

Güvenirlilik

Güvenirlilik, bir ölçme aracıyla aynı koşullarda tekrarlanan ölçümlerde elde edilen ölçüm değerlerinin kararlılığının bir göstergesidir. Ayrıca, bir ölçme aracında bütün soruların birbirleriyle tutarlılığını, ele alınan oluşumu ölçmede türdeşliğini ortaya koyan kavramdır (Çilingirtürk, 2011).

SAAS-C/P formu güvenirliliği, test tekrar test tekniği ve iç tutarlık yöntemleri ile ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Test Tekrar Test Tekniği

Test tekrar test tekniği, güvenirliliğin zaman göre değişmezliğini ortaya koymak için yapılır. Zamana göre değişmezlik ölçütü herhangi bir şeyin benzer koşullar altında ve belli zaman aralığı ile ölçümler sonucu elde edilen veri grupları arasındaki ilişkidir (Karasar, 2011). Test tekrar test tekniğinin uygulanması amacıyla, Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği'nin Türkçe formu araştırmacı tarafından 60-84 aylık 83 çocuk ve annelerine 8 hafta arayla uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin ebeveyn formunda; test tekrar test yöntemi ile elde edilen korelasyon puanı $r=.72$ ve $r=.70$ 'dir ($p < .01$). Ölçeğin çocuk formunda; test tekrar test yöntemi ile elde edilen korelasyon puanı $r=.65$ ve $r=.66$ 'dır ($p < .01$). Bu sonuçlar ölçeğin, ebeveyn ve çocuk formunun her uygulandığında kararlı sonuçlar verdiğini göstermektedir.

İç tutarlılık

İç tutarlılık tekniğinin uygulanması amacıyla, SAAS-C/P'nin Türkçe formu araştırmacı tarafından 382 (199 kız, 183 erkek) 60-84 aylık çocuk ve annelerine uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin ebeveyn formu (SAAS-P); tüm ölçeğin güvenirlik katsayısını .83 olarak göstermiştir. Her bir alt ölçeği için iç tutarlılık (Cronbach alpha) katsayıları yalnız kalma korkusu alt ölçeği için $\alpha=.81$ ve terk edilme korkusu alt ölçeği için $\alpha=.71$ 'dir. Alt ölçekler arası korelasyon ise $r=.50$ 'dir. ($p < .01$). Bu sonuca göre ölçeğin bulunan iç tutarlılık katsayılarının yeterli olduğu söylenebilir.

Ölçeğin çocuk formu (SAAS-C); Tüm ölçeğin Cronbach Alpha değeri .83 olarak göstermiştir. Her bir alt ölçeği için iç tutarlılık (Cronbach Alpha) katsayıları yalnız kalma korkusu alt ölçeği için $\alpha=.81$ ve terk edilme korkusu alt ölçeği için $\alpha=.72$ 'dir. Alt ölçekler arası korelasyon ise $r=.52$ 'dir. ($p < .01$). Bu sonuca göre ölçeğin bulunan iç tutarlılık katsayılarının yeterli olduğu söylenebilir.

SAAS-C ile SAAS-P arasındaki korelasyon .75 olarak bulunmuştur. Yalnız kalma korkusu alt boyutu için korelasyon .88 olarak bulunmuştur. Terk edilme korkusu alt boyutu için korelasyon .73 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan ebeveyn ve çocuk formundan alınan sonuçlardaki korelasyon yüksek düzeyde olmasından dolayı ebeveynden alınan verilerle, çocuktan alınan verilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışmalar sonucunda, SAAS-C/P Formunun geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Ölçeklere Ait Araştırma Grubunun Dağılımı

TOBAH, SAAS-C Toplam puan, 'yalnız kalma korkusu' ve 'terk edilme korkusu' alt boyutlarından elde edilen puanların dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. TOBAH, Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği – Çocuk Formu (SAAS-C) Toplam Puan, SAAS-C Yalnız Kalma Korkusu ve SAAS-C Terk Edilme Korkusu Alt Boyutlarına Ait Betimsel İstatistikler

	n	min	max	Aritmetik Ortalama	Ortanca	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
TOBAH	183	9	29	20.51	21.00	3.84	-.40	.28
SAAS-C Toplam Puan	183	14	54	26.20	24.00	9.18	.82	.13
SAAS-C Yalnız Kalma Korkusu Alt Boyutu	183	6	24	10.40	9.00	4.61	.80	.16
SAAS-C Terkedilme Korkusu Alt Boyutu	183	8	32	15.40	14.00	5.35	.81	.14

Tablo incelendiğinde Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği-Çocuk Formu (SAAS-C) toplam puan ve alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık katsayılarının ∓ 1.00 aralığında kalması ölçek puanlarının normal dağılımdan aşırı sapma göstermediğine işaret etmektedir.

Öte yandan, TOBAH bağlanma ölçeği için aritmetik ortalama 20.51, ortanca 21.00, standart sapması 3.84, çarpıklık -.40 ve basıklık .28 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, TOBAH bağlanma ölçeği puanlarının da normale yaklaşık bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya katılanlar, bağlanma ölçeği puanlarına göre negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma olarak üç gruba ayrılmıştır. Çocukların bu gruplara ayrılmasında ortalama ve standart sapma esas alınmıştır. Buna göre ortalamanın bir standart sapma altında veya daha düşük puana sahip olanlar (<17) negatif bağlanma stili; bir standart sapma veya daha yüksek puana sahip olanlar (>24) güvenli bağlanma stili ; ∓ 1.00 standart sapma aralığında kalanlar (18-23) kaçınma bağlanma stili grubuna atanmışlardır.

Tablo 6'da TOBAH ölçeği puanlarına göre araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri verilmiştir.

Tablo 6. Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri

	Frekans	Yüzde %
Negatif	37	20.2
Kaçınma	89	48
Güvenli	57	31.2
Toplam	183	100

Tablo 6 incelendiğinde kaçınma bağlanma stilinde olan çocukların % 48, en büyük grubu oluşturduğu görülürken güvenli bağlanan çocukların % 31.2, negatif bağlanan çocukların %20.2 oluşturduğu görülmektedir.

3.4.Verilerin Toplanması ve Analizi

3.4.1.Verilerin toplanması

Çocukların verileri 4 ilde (Adana, Antalya, Karaman ve Gaziantep) toplanmıştır. Her bir çocuğa araştırmacı tarafından TOBAH bağlanma ölçeği uygulaması yapılmıştır. Ayrıca, SAAS-P ve alt boyutları ile SAAS-C ve alt boyutları arasındaki korelasyonun yeterli olmasından çocuk formu ile ebeveyn formu arasındaki korelasyonun yüksek olması, çocuklar tarafından hissedilen yalnız kalma korkusu ve terk edilme korkusu ile çocukların ebeveynleri tarafından algılanan yalnız kalma korkusu ve terk edilme korkusunun tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumdan dolayı çalışmamızda ölçeğin çocuk formu (SAAS-C) kullanılması yeterli ve uygun görülmüştür. Likert tipi ölçeğin anlaşılması için, ölçeğin uygulaması bire bir çocuk ile karşılıklı uygulamalar şeklinde yapılmıştır. Çocuğa anlayabileceği şekilde araştırmacı tarafından her bir madde açıklanmış ve verdiği cevaplara göre uygun olanı işaretlenmiştir. Elde edilen veriler SPSS 20 paket programına kodlanarak bilgisayara girilmiştir. Verilerin toplanmasında tam aile yapısına sahip, 6 yaş ilk çocuklara ulaşılmıştır.

3.4.2.Verilerin analizi

Bu aşamada tam aile yapısına sahip, 6 yaş ilk çocuk olan 183 kişiden elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma grubu çocuklara Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri (TOBAH) Bağlanma Ölçeği ve Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği - Çocuk Formu (SAAS-C) uygulanmıştır.

Bu araştırmanın bağımsız değişkenleri cinsiyet, annenin çalışma durumu ve bağlanma stilleridir (negatif, kaçınma, güvenli). Bağımlı değişkeni ise; ayrılık kaygısıdır (yalnız kalma korkusu, terk edilme korkusu).

Her iki ölçekten elde edilen puan dağılımları, cinsiyet ve annenin çalışma durumu kodlanarak bilgisayara girilmiştir. Verilerin istatistiksel analizi bağımsız değişkenin bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerini ortaya koyacak bir desen içinde ele alınmıştır. Verilerin analizinde SPSS 20 istatistiksel paket programı kullanılmıştır.

SAAS-C, yalnız kalma korkusu ve terk edilme korkusu olarak iki alt boyutta puan vermektedir. Örneklemi oluşturan 183 çocuğun alt boyutlardan aldıkları puanlar ve bağlanma puanları belirlenip bağlanma stilleri sınıflandırılmıştır.

Ayrılık kaygısı alt boyutları puanları ile bağlanma puanları arasındaki ilişki düzeyini belirlemede Pearson Momentler Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

Ayrılık kaygısı puanlarının, cinsiyete göre bağlanma stilleri (negatif, kaçınma, güvenli) arasında farklılaşmanın olup olmadığı iki yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Farklılaşmanın kaynağını bulmak için t testi ve tukey testi kullanılmıştır.

Ayrılık kaygısı puanlarının, annenin çalışma durumuna göre bağlanma stilleri (negatif, kaçınma, güvenli) arasında farklılaşmanın olup olmadığı iki yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Farklılaşmanın kaynağını bulmak için t testi ve tukey testi kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde denenceler ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Denence 1.0.: “6 yaş ilk çocukların ayrılık kaygı puanı ile bağlanma puanı arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki vardır”

Araştırma grubu çocukların ayrılık kaygısı puanları ile bağlanma puanlarının negatif yönde anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin iki alt denence halinde incelenmiştir.

Denence 1.1.: “6 yaş ilk çocukların yalnız kalma korkusu puanları ile bağlanma puanları arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki vardır”

Bu denencede araştırma grubu çocukların ayrılık kaygısı ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puanları ile bağlanma puanları arasındaki korelasyona bakılmıştır.

Tablo 7: TOBAH Bağlanma Ölçeği Puanları İle ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanları Arasındaki Korelasyonlar (n=183)

	$\bar{X}$	Ss	Pearson korelasyon	p
Bağlanma puanı	20.51	3.85	-.18*--	.014*
Yalnız kalma korkusu	10.80	4.68		

*p<.05

Tablo incelendiğinde araştırma grubu çocukların bağlanma puanıyla yalnız kalma korkusu puanı arasında negatif yönde, düşük düzeyde ilişki olduğu görülmektedir (p<.05). Diğer bir deyişle, araştırma grubu çocukların bağlanma puanı arttıkça yalnız kalma korkusu azalmaktadır.

Denence 1.2.: “6 yaş ilk çocukların terk edilme korkusu puanı ile bağlanma puanı arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki vardır”

Bu denencede araştırma grubu çocukların ayrılık kaygısı ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puanları ile bağlanma puanları arasındaki korelasyona bakılmıştır.

Tablo 8: TOBAH Bağlanma Ölçeği Puanları İle Ayrılık Kaygısı ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanları Arasındaki Korelasyonlar (n=183)

	$\bar{X}$	Ss	Pearson korelasyon	p
Bağlanma Puanı	20.51	3.85	-.14	.064
Terk Edilme Korkusu Puanı	15.41	5.36		

p<.05

Tablo incelendiğinde araştırma grubu çocukların bağlanma puanıyla terk edilme korkusu puanı arasında ilişki olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Denence 2.0.: “6 yaş ilk çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.”

Araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bir temel denence ve ayrılık kaygısı ile ilgili olan iki alt denence halinde incelenmiştir.

Denence 2.1.: “Araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.”

Bu denence 6 yaş ilk çocukların negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma stillerine ve annenin çalışma durumuna göre ayrılık kaygısı ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin olup araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve anne çalışma durumuna göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları iki yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Gruplara ilişkin n , $\bar{X}$, Ss değerleri Tablo 9’da; iki yönlü varyans analizi sonuçları ise tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 9: Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına Ait n , $\bar{X}$, Ss Değerleri

Anne Çalışma Durumu	Bağlanma Stilleri	n	$\bar{X}$	Ss
Çalışan	Negatif	18	11.94	5.25
	Kaçınma	33	8.38	3.36
	Güvenli	34	10.60	4.64
Çalışmayan	Negatif	19	13.16	5.99
	Kaçınma	56	10.84	4.74
	Güvenli	23	9.35	2.92

Tablo 9 incelendiğinde negatif ($\bar{X}=11.94$) bağlanma stiline sahip annesi çalışan araştırma grubu çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamasının güvenli ($\bar{X}=10.60$), kaçınma ($\bar{X}=8.38$), bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Annesi çalışmayan çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan

ortalamaları incelendiğinde ise; negatif ($\bar{X}=13.16$) bağlanma stiline sahip çocukların puan ortalamasının, kaçınma ($\bar{X}=10.84$), güvenli ($\bar{X}=9.35$) bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 10: Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Anne Çalışma Durumu	2.885	1	2.885	.136	.713
Bağlanma Stilleri	209.503	2	104.751	4.935	.008**
Anne Çalışma Durumu* Bağlanma Stilleri	14.434	2	7.217	.340	.712
Hata	3757.241	177	21.227		
Toplam	25320.000	183			

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 10 incelendiğinde bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu bağımsız değişkenlerinin, araştırma grubu çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu değişkenleri ayrı ayrı ele alındığında bağlanma stillerine göre yalnız kalma korkusu puan ortalamalarına ait F değeri 4.935 ve p değerinin ise 0.008 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasında 0.01 düzeyinde anlamlı bir fark vardır. Bağlanma stilleri değişkeni açısından farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan tukey testi tablo 11’de verilmiştir. Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları t testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ile ilgili değerler tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 11: Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stillerine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Bağlanma stilleri		Ortalama farkı	Standart Hata	p
Güvenli	Negatif	-3.068*	.980	.002**
	Kaçınma	-1.422	.801	.078
Kaçınma	Negatif	-1.647	.011	.072

*p<0.05 **p<0.01

Tablo incelendiğinde güvenli bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocuklar ile negatif bağlanma stiline sahip çocuklar arasındaki farkın 0.01 düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmektedir. Yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasındaki fark incelendiğinde; negatif bağlanma stiline sahip çocukların kaçınma ve güvenli bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu bulunmuştur. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği'nin 'yalnız kalma korkusu' alt boyutunda yüksek puanın kaygı açısından daha fazla yalnız kalma korkusu ifade ettiği düşünüldüğünde; bu sonuç negatif bağlanma stiline sahip çocukların, güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan daha fazla yalnız kalma korkusu yaşadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 12: Araştırma Grubu Çocukların Anne Çalışma Durumuna Göre 'Yalnız Kalma Korkusu' Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları

Anne Çalışma Durumu	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Çalışan	85	10.64	4.57	-.44	.663
Çalışmayan	98	10.94	4.79		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo incelediğinde araştırma grubu çocukların 'yalnız kalma korkusu' boyutu puan ortalamaları anne çalışma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Grupların yalnız kalma korkusu puan ortalamalarına bakıldığında annesi çalışmayan çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları ($\bar{X}$ = 10.94) annesi çalışan çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamalarına ($\bar{X}$ =10.64), göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç annesi çalışmayan çocukların ayrılık kaygısı konusunda, yalnız kalma korkusuna daha fazla sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat çıkan sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Denence 2.2.: "Araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre 'terk edilme korkusu' alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır."

Bu denence araştırma grubu çocukların negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma stillerine ve annenin çalışma durumuna göre ayrılık kaygısı 'terk edilme korkusu' alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin olup araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve anne çalışma durumuna göre 'terk

edilme korkusu' alt boyutu puan ortalamaları iki yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Gruplara ilişkin n, $\bar{X}$, Ss değerleri Tablo 13'de; iki yönlü varyans analizi sonuçları ise Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 13: Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre 'Terk Edilme Korkusu' Puanlarına Ait n, $\bar{X}$, Ss Değerleri

Anne Çalışma Durumu	Bağlanma Stilleri	n	$\bar{X}$	Ss
Çalışan	Negatif	18	15.11	4.71
	Kaçınma	33	12.73	3.26
	Güvenli	34	14.94	5.19
Çalışmayan	Negatif	19	19.63	5.71
	Kaçınma	56	16.25	5.89
	Güvenli	23	14.65	4.66

Tablo 13 incelendiğinde negatif ($\bar{X}=15.11$) bağlanma stiline sahip annesi çalışan araştırma grubu çocukların 'terk edilme korkusu' puan ortalaması sırasıyla, güvenli ($\bar{X}=14.94$), kaçınma ($\bar{X}=12.73$) bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Annesi çalışmayan çocukların 'terk edilme korkusu' puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif ($\bar{X}=19.63$) bağlanma stiline sahip çocukların puan ortalamalarının, kaçınma ($\bar{X}=16.25$), güvenli ($\bar{X}=14.65$) bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 14: Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre 'Terk Edilme Korkusu' Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Anne Çalışma Durumu	262.294	1	262.294	10.131	.002**
Bağlanma Stilleri	225.269	2	112.635	4.351	.014*
Anne Çalışma Durumu* Bağlanma Stilleri	166.106	2	83.053	3.208	.043*
Hata	4582.344	177	25.889		
Toplam	48676.000	183			

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 14 incelediğinde, bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu bağımsız değişkenlerinin araştırma grubu çocukların ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark oluşturduğu görülmektedir. Araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu değişkenleri ayrı ayrı ele alındığında; bağlanma stillerine göre terk edilme korkusu puanlarına ait F değerinin 4.351 ve p değerinin ise 0.014 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre araştırma grubu çocukların bağlanma stillerine göre terk edilme korkusu puan ortalamaları arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark vardır. Bağlanma stilleri değişkenine göre farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla tukey testi yapılmış ve sonucu tablo 15’te verilmiştir. Anne çalışma durumu değişkenine göre terk edilme korkusu puanlarına ait F değerinin 10.131 ve p değerinin ise 0.002 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu değişkenine göre terk edilme korkusu puan ortalamaları arasında 0.01 düzeyinde anlamlı bir fark vardır. Araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu değişkenine göre terk edilme korkusu puan ortalamaları t testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ile ilgili değerler tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 15: Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stillerine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Bağlanma stilleri		Ortalama farkı	Standart Hata	p
Güvenli	Negatif	-2.575*	.083	.018*
	Kaçınma	.308	.885	.728
Kaçınma	Negatif	-2.883*	1.006	.005**

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 15 incelendiğinde güvenli bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme puan ortalamaları ile negatif bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Kaçınma bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme puan ortalamaları ile negatif bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Diğer yandan güvenli bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları ile kaçınma bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamsızdır. Bu

sonuçlar negatif bağlanma stiline sahip çocukların kaçınma ve güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan daha yüksek terk edilme korkusu yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 16: Araştırma Grubu Çocukların Anne Çalışma Durumuna Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları

Anne Çalışma Durumu	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Çalışan	85	14.12	4.52	-3.11	.002**
Çalışmayan	98	16.53	5.78		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 16 incelendiğinde araştırma grubu çocukların ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamaları anne çalışma durumuna göre 0.01 düzeyinde anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Grupların terk edilme korkusu puan ortalamalarına bakıldığında annesi çalışan çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları ($\bar{X}$ = 14.12), annesi çalışmayan çocukların terk edilme korkusu puan ortalamalarına ($\bar{X}$ = 16.53) göre daha düşük olduğu görülmektedir (p<.01). Bu sonuç annesi çalışmayan çocukların ayrılık kaygısı konusunda, terk edilme korkusuna daha fazla sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Denence 3.0.: “Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır”

Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bir temel denence ve ayrılık kaygısı ile ilgili olan iki alt denence halinde incelenmiştir.

Denence 3.1.:“Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.”

Bu denencede annesi çalışan araştırma grubu çocukların negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma stillerine ve cinsiyete göre ayrılık kaygısı ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyete göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları iki yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır.

Gruplara ilişkin n , $\bar{X}$, Ss değerleri Tablo 17’de; iki yönlü varyans analizi sonuçları ise tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 17: Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına Ait n , $\bar{X}$, Ss Değerleri

Cinsiyet	Bağlanma Stilleri	n	$\bar{X}$	Ss
Kız	Negatif	6	11.67	4.89
	Kaçınma	11	10.73	5.90
	Güvenli	21	10.38	3.83
Erkek	Negatif	12	12.08	5.63
	Kaçınma	22	11.09	4.42
	Güvenli	13	8.34	3.36

Tablo 17 incelendiğinde annesi çalışan araştırma grubu çocukların negatif ($\bar{X}=11.67$) bağlanma stiline sahip kız çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalaması sırasıyla kaçınma ($\bar{X}=10.73$), güvenli ($\bar{X}=10.38$) bağlanma stiline sahip kız çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkek çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif ($\bar{X}=12.08$) bağlanma stiline sahip erkek çocukların puan ortalamaları, kaçınma ($\bar{X}=11.09$), güvenli ($\bar{X}=8.34$) bağlanma stiline sahip erkek çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 18: Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	2.894	1	2.894	.138	.711
Bağlanma Stilleri	75.202	2	37.601	1.796	.173
Cinsiyet * Bağlanma Stilleri	26.599	2	13.300	.635	.533
Hata	1654.279	79	20.940		
Toplam	11372.000	85			

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

Tablo 18 incelendiğinde bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerinin annesi çalışan 6 yaş ilk çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenleri ayrı ayrı ele alındığında; bağlanma stillerine ve cinsiyete göre yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamsızdır. Cinsiyet değişkenine göre ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları t testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ile ilgili değerler tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19: Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Cinsiyetine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Kız	38	10.68	4.56	-.088	.930
Erkek	47	10.60	4.64		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 19 incelendiğinde annesi çalışan araştırma grubu çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ boyutu puan ortalamaları cinsiyet durumuna göre 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir.

Denence 3.2.:“Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.”

Bu denencede annesi çalışan araştırma grubu çocukların negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma stillerine ve cinsiyete göre ayrılık kaygısı ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyete göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları iki yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Gruplara ilişkin n, $\bar{X}$, Ss değerleri Tablo 20’de; iki yönlü varyans analizi sonuçları ise tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 20: Annesi Çalışan Araştırma Grubu Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına Ait n, $\bar{X}$, Ss Değerleri

Cinsiyet	Bağlanma Stilleri	n	$\bar{X}$	Ss
Kız	Negatif	6	15.33	4.97
	Kaçınma	11	12.82	2.68
	Güvenli	21	15.90	5.69
Erkek	Negatif	12	15.00	4.81
	Kaçınma	22	12.68	3.58
	Güvenli	13	13.38	3.99

Tablo 20 incelendiğinde annesi çalışan araştırma grubu çocukların güvenli ($\bar{X}=15.90$) bağlanma stiline sahip kız çocukların ‘terk edilme korkusu’ puan ortalaması sırasıyla kaçınma ($\bar{X}=12.82$), negatif ($\bar{X}=15.33$) bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkek çocukların ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif ($\bar{X}=15.00$) bağlanma stiline sahip erkek çocukların puan ortalamalarının güvenli ($\bar{X}=13.38$), kaçınma ($\bar{X}=12.68$) bağlanma stiline sahip erkek çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 21: Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	17.497	1	17.497	.888	.349
Bağlanma Stilleri	80.865	2	40.433	2.052	.135
Cinsiyet * Bağlanma Stilleri	25.271	2	12.636	.641	.529
Hata	1556.629	79	19.704		
Toplam	18654.000	85			

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 21 incelendiğinde bağlanma stilleri ve cinsiyet bağımsız değişkenlerinin ortak etkisinin, annesi çalışan araştırma grubu çocukların ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamaları üzerinde 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmektedir. Annesi çalışan araştırma grubu çocukların cinsiyet ve bağlanma stilleri ayrı ayrı ele alındığında, bağlanma stillerine ve cinsiyete göre terk edilme korkusu puan

ortalamları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamsızdır. Cinsiyete göre terk edilme korkusu puan ortalamaları t testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ile ilgili değerler tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22: Annesi Çalışan Araştırma Grubu Çocukların Cinsiyetine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Kız	38	14.92	4.97	-1.485	.241
Erkek	47	13.47	4.05		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 22 incelendiğinde annesi çalışan araştırma grubu çocukların ‘terk edilme korkusu’ boyutu puan ortalamaları, cinsiyete göre 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmektedir. Bu sonuç kız çocukların ayrılık kaygısı konusunda, yalnız kalma korkusuna daha fazla sahip olduğunu fakat sonucun istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymaktadır.

Denence 4.0.: Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bir temel denence ve ayrılık kaygısı ile ilgili olan iki alt denence halinde incelenmiştir.

Denence 4.1.: Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

Bu denencede annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma stillerine ve cinsiyete göre ayrılık kaygısı ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyete göre ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları iki yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Gruplara ilişkin n, $\bar{X}$, Ss değerleri tablo 23’de; iki yönlü varyans analizi sonuçları ise tablo 24’te verilmiştir.

Tablo 23: Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına Ait n, $\bar{X}$, Ss Değerleri

Cinsiyet	Bağlanma Stilleri	n	$\bar{X}$	Ss
Kız	Negatif	8	15.63	7.67
	Kaçınma	21	11.57	5.25
	Güvenli	13	9.62	3.04
Erkek	Negatif	11	11.36	3.88
	Kaçınma	35	10.40	4.43
	Güvenli	10	9.00	2.87

Tablo 23 incelendiğinde annesi çalışmayan araştırma grubu çocuklardan; negatif ($\bar{X}=15.63$) bağlanma stiline sahip kız çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalaması sırasıyla kaçınma ($\bar{X}=11.57$), güvenli ($\bar{X}=9.62$) bağlanma stiline sahip kız çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkek çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif ($\bar{X}=11.36$) bağlanma stiline sahip erkek çocukların puan ortalamalarının, kaçınma ($\bar{X}=10.40$) ve güvenli ($\bar{X}=9.00$) bağlanma stiline sahip erkek çocuklara göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 24: Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	77.993	1	77.993	3.652	.059
Bağlanma Stilleri	179.470	2	89.735	4.201	.018*
Cinsiyet * Bağlanma Stilleri	40.640	2	20.320	.931	.390
Hata	1965.040	92	21.359		
Toplam	13948.000	97			

*p<0.05 **p<0.01

Tablo incelendiğinde bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerinin ortak etkisinin, annesi çalışmayan 6 yaş ilk çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları üzerinde 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmektedir.

Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenleri ayrı ayrı ele alındığında bağlanma stillerine göre yalnız kalma korkusu puanlarına ait F değerinin 4.201 ve p değerinin ise 0.018 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stillerine göre yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark vardır. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan tukey testi tablo 25'te verilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre yalnız kalma korkusu puanlarına ait F değerinin 3.652 ve p değerinin ise 0.059 olduğu görülmektedir. Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların cinsiyet değişkenine göre yalnız kalma korkusu puan ortalamaları t testi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ile ilgili değerler tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 25.: Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stillere Göre 'Yalnız Kalma Korkusu' Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Bağlanma Stilleri		Ortalama Farkı	Standart Hata	p
Güvenli	Negatif	-4.187	1.448	.005**
	Kaçınma	-1.678	1.163	.152
Kaçınma	Negatif	-2.509	1.249	.048*

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 25 incelendiğinde annesi çalışmayan araştırma grubu çocuklardan, güvenli bağlanma stiline sahip çocuklar ile negatif bağlanma stiline sahip çocuklar arasındaki farkın 0.01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklar ile negatif bağlanma stiline sahip çocuklar arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmektedir. Yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasındaki fark incelendiğinde negatif bağlanma stiline sahip çocukların kaçınma ve güvenli bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Ayrılık Kaygısı Değerlendirme Ölçeği'nin 'yalnız kalma korkusu' alt boyutunda yüksek puanın kaygı açısından daha fazla yalnız kalma korkusu ifade ettiği düşünüldüğünde bu sonuç negatif bağlanma stiline sahip çocukların güvenli bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha fazla yalnız kalma korkusu yaşadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 26.: Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Cinsiyetine Göre ‘Yalnız Kalma Korkusu’ Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin t testi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Kız	42	11.74	5.53	-1.440	.153
Erkek	56	10.34	4.09		

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 26 incelendiğinde annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların yalnız kalma korkusu’ boyutu puan ortalamaları cinsiyet değişkenine göre 0.05 düzeyinde anlamlı fark yoktur. Grupların yalnız kalma korkusu puan ortalamalarına bakıldığında kız çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları ($X=11.74$), erkek çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamalarına ($X=10.34$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç kız çocukların ayrılık kaygısı konusunda yalnız kalma korkusuna daha fazla sahip olduğunu ortaya koysa da çıkan sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Denence 4.2.:“Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.”

Bu denencede annesi çalışmayan ve 6 yaş ilk çocukların negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma stillerine ve cinsiyete göre ayrılık kaygısı ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyete göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları iki yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Gruplara ilişkin n, $\bar{X}$, Ss değerleri Tablo 27’de; iki yönlü varyans analizi sonuçları ise tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 27: Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stilleri Ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına Ait n, $\bar{X}$, Ss Değerleri

Cinsiyet	Bağlanma Stilleri	n	$\bar{X}$	Ss
Kız	Negatif	8	21.25	7.07
	Kaçınma	21	16.52	6.52
	Güvenli	13	14.69	4.37
Erkek	Negatif	11	18.45	4.48
	Kaçınma	35	16.09	5.58
	Güvenli	10	14.60	5.25

Tablo 27 incelendiğinde annesi çalışmayan araştırma grubu çocuklardan, negatif ($\bar{X}=21.25$) bağlanma stiline sahip kız çocukların terk edilme korkusu puan ortalaması sırasıyla kaçınma ($\bar{X}=16.52$), güvenli ($\bar{X}=14.69$) bağlanma stiline sahip kız çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkek çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif ($\bar{X}=18.45$) bağlanma stiline sahip erkek çocukların puan ortalamalarının kaçınma ($\bar{X}=16.09$), güvenli ($\bar{X}=14.60$) bağlanma stiline sahip erkek çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 28: Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Bağlanma Stilleri ve Cinsiyet Değişkenine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	23.584	1	23.584	.739	.392
Bağlanma Stilleri	286.840	1	143.420	4.495	.014*
Cinsiyet * Bağlanma Stilleri	22.982	2	11.491	.360	.699
Hata	2935.377	92	31.906		
Toplam	30022.000	98			

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 28 incelediğinde, bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerinin ortak etkisinin annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenleri ayrı ayrı ele alındığında cinsiyet değişkenine göre terk edilme korkusu puanlarına ait F değerinin .739 ve p değerinin ise 0.392 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre araştırma grubu çocukların cinsiyet değişkenine göre, terk edilme korkusu puan ortalamaları arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark yoktur. Bağlanma stillerine göre terk edilme korkusu puanlarına ait F değerinin 4.495 ve p değerinin ise 0.014 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre araştırma grubu çocukların bağlanma stillerine göre terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır. bir fark vardır. Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stillerine göre terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla tukey testi yapılmıştır ve sonucu tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29.: Annesi Çalışmayan Araştırma Grubu Çocukların Bağlanma Stillerine Göre ‘Terk Edilme Korkusu’ Puanlarına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Bağlanma Stilleri		Ortalama farkı	Standart Hata	p
Güvenli	Negatif	-5.206	1.770	.004**
	Kaçınma	-1.659	1.421	.246
Kaçınma	Negatif	-3.548	1.526	.022*

*p<0.05 **p<0.01

Tablo 29 incelendiğinde annesi çalışmayan araştırma grubu çocuklardan, güvenli bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme puan ortalamaları ile negatif bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Kaçınma bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme puan ortalamaları ile negatif bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Diğer yandan güvenli bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları ile kaçınma bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamsızdır. Bu sonuçlar negatif bağlanma stiline sahip çocukların kaçınma ve güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan daha yüksek terk edilme korkusu yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde üç farklı bağlanma stiline (güvenli, kaçınma, negatif) göre ayrılık kaygısı (yalnız kalma korkusu, terk edilme korkusu) puan ortalamaları, araştırma grubundan toplanan verilerin analiz sonuçlarına göre tartışılmıştır.

Araştırma bulguları 183 (80 kız, 103 erkek) 6 yaş ilk çocuklardan toplanan verilerden elde edilmiştir. Evliliğin ilk yılları, eşlerin evliliğe alışmaları ve uyum süreci olarak bilinmektedir. Özellikle bu dönemde, karşısındakini değiştirme çabaları, kimlik savaşları, kimliklerin karşı tarafa kabul ettirilmesi, zeka farklılıkları gibi durumlar aile ortamını kaosa sürükler. Çocuk sahibi olmak, evliliğin ilk yıllarındaki bu sürece denk gelmektedir. Çocuk açısından bakıldığında, aile bir korunaktır fakat aile ortamı kaos içindeyse, çocuk kaygı duyması muhtemeldir (Paktuna Keskin, 2012a). Ailedeki ilk çocukların ebeveynin duygu durumundan daha fazla etkilendiği düşünülerek tam aile yapısına sahip normal gelişim gösteren 6 yaş ilk çocuklar çalışmamıza alınmıştır. Aile tutumu ve doğum sırasının ilişkileri etkileyebileceği düşünülmüştür. Bu araştırmanın çocukta ayrılık kaygısı ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki Bowlby'nin düşüncesi çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır. Bulgular, önceki çalışmalar ve Türk kültürü dikkate alınarak tartışılmıştır.

Denence 1'de 6 yaş ilk çocukların ayrılık kaygı puanı ile bağlanma puanı arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki olup olmadığı sınıanmıştır.

Araştırma grubu çocukların bağlanma puanıyla yalnız kalma korkusu puanı arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu bulunmuştur ($p < .05$). Bu sonuç araştırma grubu çocukların bağlanma puanı arttıkça yalnız kalma korkusunun azaldığını ortaya koymaktadır. Çocuğun yaşamındaki bu ilk bağlanma kişinin, yaşam gücünü ve hayattan lezzet alması durumunu şekillendiren bir yol çizecektir. 6 yaşındaki çocukların annelerinden sorunsuz bir şekilde ayrılmaları beklenir. Güvenli bağlanan çocuklar annelerinin meydana çıkabilecek ihtiyaçlarını karşılayacağından emin oldukları için ebeveynlerinden kolayca ayrıldığı düşünüldüğünde, ebeveynine (özellikle annesine) güvenemeyen, anne ile ilişkilerini tehdit altında algılayan ve ebeveyninin nasıl davranacağını kestiremeyen çocuklar yapışma eğilimi

göstereceğinden, annenin kendisinden uzaklaşmasına tahammül edemediği ve yalnız kaldığında korkuları ile başedemeyeceği düşünerek büyük sıkıntıya girdiği şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca çocuk yetiştirme konusundaki kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Ölçeğin Türk örneklemini yansıtmadığı düşünüldüğünde, bu durumun yalnız kalma korkusu ile bağlanma puanı arasındaki ilişkinin düşük çıkmasını etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

Son 30 yıllık sürede çocuk gelişimi ile ilgili bilgilerde önemli gelişmeler yaşanmıştır (Cox ve Bialoskurski, 2001; Thompson, 2006). Ancak yine de yanıtlanmayı bekleyen önemli sorular varlığını korumaktadır. Özellikle ebeveynliğin nasıl olması gerektiği konusu bunlardan biridir. Annenin duyarlılığı ve bebeklerdeki bağlanmanın güvenli olması arasındaki ilişkileri inceleyen geniş araştırma literatürü, duyarlılığın güvenilir ve tutarlı bir biçimde güvenli bağlanmayı yordadığını ortaya koymuştur (Thompson, 2006). Güvenli bağlanamama, ebeveynlerin çocuklarına tutarsız davranış sergilemesi ya da onların ihtiyaçlarına karşı duyarsız kalmalarından da kaynaklanabilir (Both ve Jernberg, 2014). Bowlby, duyarlılık kavramını “çocuğa saygı” olarak tanımlamaktadır. Bakıcının dünyayı çocuğun gözünden algılayabilmesi, çocuğun amaçlarına ilgi duyduğunu belirtmesi, çocuğun duygularını, güdülerini, isteklerini ve davranışlarını etkileyen kişilik özelliklerini algılayabilmesi Bowlby'nin zihnindeki saygının birer parçasını oluşturmaktadır (Thompson, 2006).

Annesine güvenli bağlanan bir çocuk, ona inanmayı ve güvenmeyi öğrenir. Yorgun, stresli, üzgün veya korktuğu zaman teselliyi annesinde arar. Annelerinin desteği ve ilgisi ile özgüvenleri yükselirken başkalarına da güvenmeye hazır hale gelirler. Ayrıca, karşısındakine güvenmekten keyif alarak suçluluk ve kaygı duymadan itiraz edebilirler (Stahl, 2014).

Çocuk sahibi olan anne baba, çocuklarının gelişmesiyle çözülmemiş duygusal çatışmalar yoğun bir şekilde yüzeye çıkar. Çocuk sahibi olmak bu nedenle insanın kişisel ve duygusal gelişimi için büyük bir fırsat olabilirken çözülmemiş problemlerin koşulları altında duygusal bir çökme riskini de taşır (Ruppert, 2011). Bağlanma düzeyinde ebeveyn-çocuk ilişkisi, anne babanın kendi ebeveynleriyle kurduğu bağlanma deneyiminin tekrarı olma eğilimindedir. Bir kişinin kendi çocuklarıyla güvenli bağlanma geliştirmesinin en iyi temeli, kendi anne babasıyla

olan güvenli bağlanmadır (Lippe, Eilertsen, Hartmann, Kille, 2010; Ruppert, 2011; Bowlby, 2012a). Ebeveynlik becerilerinin düzeyi, sahip oldukları empati kapasitesine, duygusal olgunluğa ve kendi ebeveynlerinden gördükleri davranışlara bağlıdır (Cozolino, 2014).

Anne-çocuk ikilisi birbirinin duygularını karşılıklı anlar ve gece gündüz yakın temasta olmaktan keyif alır. Anne mutluyduysa bebek de mutludur; anne üzgün, gergin, öfkeliyse ya da ortamdan uzaktaysa, ortamda olduğu halde kendisiyle ilgilenmiyorsa bebek de kaygılı, gergin, üzgün ve hırçındır (Paktuna Keskin, 2012). Güvensiz bağlanan ebeveynler, çocuklarının duygularını ifade etmelerine karşı eleştirici, cezalandırıcı ya da dikkate değer görmeme yönünde bir tutum sergilediği görülür. Güvensiz bağlanan çocuklardaki kaygı ise yalan söylemek, unutkanlık, kendini yetersiz hissetmek, bağımlılık, sorumluluktan korkma, agresif ve şiddet davranışları gibi problemleri beraberinde getirdiği bulunmuştur (Gürsoy, Aral, Bütün Ayhan ve Aydoğan 2004; Thompson ve Meyer, 2007; Stahl, 2014; Savage, 2014).

Çocuğa bakan kişinin (genellikle anne) yorgunluktan tükenmemesi için annenin kendisine önemli ölçüde destek gerekir (Bowlby, 2012b). Çocuktaki bağlanma stiline oluşmasında en önemli etkenlerden biri de annenin bağlanma stilidir. Güvenli bağlanamayan annelerin çocukları ise, annelerine tam olarak güven sağlayamadıklarından kaygılı davranışlar sergiledikleri şeklinde yorumlanabilir. Bowlby (2014) bağlanma stiline anneden çocuğa aktarıldığını savunur ve güvenli bağlanamayan anneler, çocuklarının hissettiklerinin ve yaşadıklarının farkında değildir. Çünkü kendileri düzgün bir şekilde hissedemezler. Uygun ve uygunsuz fiziksel yakınlık ve mesafeyi ayırt edemezler ve çocuklarının kendi bedenleri veya arkadaşça sevgileri hakkında net bir duygu geliştirmesini sağlayamazlar. Bazıları sürekli çocukları için endişelenir ama çoğunlukla onlara duygusal gıda vermekte yetersiz kalırlar. Kendi çocukluk deneyimlerini çocuklarının yetiştirilme sürecine dahil edemezler çünkü bu çok fazla acı vericidir, dolayısıyla benliklerinin bu parçasını kilitli tutarlar. Yetişkinin içindeki eziyet çeken çocuğun kendini göstermesine ya da konuşmasına izin verilmez, bu bölümün gizli ve sessiz kalması lazımdır. Ebeveynleri tarafından duygusal bakımdan yaralanmış olmanın acısını ve ızdırabını kabul edemezler. Buna dayanamayacaklarından korkarlar ve böylece bilinçdışı bir şekilde kendi çözümlenmemiş korkularını çocuklarına aktarırlar. Tıpkı

küçük çocuklar gibi, kaygıları üzerinden kendi çocuklarına yapışır, aynı zamanda yaşadıkları duygusuzlukla çocuklarını reddederler (Ruppert, 2011; Bowlby, 2014). Güvenli bağlanamayan ebeveynler, çocuklarıyla etkileşimi içerisinde sert ve saldırgan biçimde davranmakta, çocuklarını korkutmakta ya da çocuklarından ötürü kendileri de korku yaşamaktadır. Çoğu ebeveyn, çocuklarıyla oynarken ya da onlarla ilgilenirken güçsüzlük ya da çaresizlik duygusuna kapılır. Korku yaşayan ya da yetersizlik hisseden ebeveynler çocuklarına “güvenli, duygusal sığınak” hissini aktaramadıkları için, aralarındaki bağlanma sürecinde çocuğun sabit, güvenilir bir duygusal güvenlik deneyimi edinmesi mümkün olmayacaktır. Her iki ebeveynle olan etkileşim, çocuk için aynı anda hem öngörülemez bir kaygı hem de potansiyel güvenlik kaynağı haline gelir. Her iki durumda da tam olarak neye güvenebileceklerini hiç bir zaman bilemeyeceğinden çocukta kaygıya sebep olur (Ruppert, 2011).

Doğumdan itibaren çocukta kaygı oluşumunda birçok etken rol oynamaktadır. Bunlardan birisi de bağlanma stilleridir. Yapılan çalışmalarda güvenli bağlanmanın düşük kaygıyla ilişkili olduğunu bulunmuştur (Manassis, Bradley, Goldberg, Hood, Swinson, 1994; Kochanska, 1998; Essakow, Ungerer ve Rapee, 2005; Keskin, 2007; Sümer ve Şendağ 2009. Dilmaç ve diğ.. 2009; Mofrad ve diğ., 2010; Chessa ve diğ., 2012; Kırmıner ve diğ., 2014; Breinholst, Esbjorn ve Dunne, 2015). Van-Emmichoven ve arkadaşlarının 2003 yılında yapmış oldukları çalışmaya göre güvensiz bireyler çevrelerinde kaygı uyarıcı nedenler ile daha fazla meşgul oldukları için endişeli davranışlara daha yatkın olduklarını belirtmektedir (Aktaran: Mofrad ve diğ., 2010). Mofrad ve diğ., (2010) çalışmasında kararsız bağlanma stili gösteren çocuklarda, bakım vericilerin tutarsız yaklaşımlarıyla kaygıları arasında ilişki bulunmuştur ve özellikle kararsız bağlanma yaşayan çocukların sürekli yalnız kalma korkusu ile yaşadıkları belirtmektedir. Bu çalışmalar bizim bulgumuzu desteklemektedir.

Araştırma grubu çocukların bağlanma puanıyla terk edilme korkusu puanı arasında negatif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Güvenin düşük olması onun aktiviteleri ve duygularında negatif reaksiyonların ortaya çıkmasına, güvensiz duyguların ve kaygının oluşmasına neden olabilmektedir

(Mofrad ve diğ., 2010). 6 yaş çocuklarındaki ayrılık kaygısı daha çok yalnız kalma yönünde olduğu düşünülmektedir.

Denence 2’de, araştırma grubu çocukların anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı sınınanmıştır.

Araştırma grubunun %31.2’si (n=57) güvenli bağlanma stili; %48’i (n=89) kaçınma bağlanma stili; 20.2’si (n=37) negatif bağlanma stili özellikleri taşımaktadır. Bağlanma stillerine göre araştırma grubu çocukların ayrılık kaygısı yalnız kalma korkusu puan ortalamaları güvenli bağlanma için 9.51; kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklar için 10.89; negatif bağlanma stiline sahip çocuklar için 12.52’dir.

Bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu bağımsız değişkenlerinin araştırma grubu çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu değişkenleri ayrı ayrı ele alındığında bağlanma stillerine göre yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Farkın kaynağını incelemek amacıyla tukey testi yapılmıştır. Bu inceleme sonucu güvenli bağlanma stili gösteren çocuklarla kaçınma bağlanma stili gösteren çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız olduğu bulunmuştur. Öte yandan güvenli bağlanma stili gösteren çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları negatif bağlanma stili gösteren çocukların yalnız kalma korkusu arasındaki fark, güvenli bağlanma özelliği gösteren araştırma grubu çocukların lehine 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Başka bir deyişle, negatif bağlanma stili gösteren çocukların yalnız kalma korkusu güvenli bağlanma özelliği gösteren araştırma grubu çocuklardan daha yüksektir.

Ayrılık kaygısı değerlendirme ölçeği yalnız kalma korkusu alt boyutundan elde edilebilecek en düşük puan 6, en yüksek puan 24’tür. Puanlar yükseldikçe yalnız kalma korkusu arttığına karar verilmektedir. Ayrılık kaygısı yalnız kalma korkusu puan ortalamaları anne çalışma durumuna göre bakıldığında annesi çalışmayan çocukların puan ortalamaları (10.94) annesi çalışan çocukların puan ortalamalarına (10.64) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Anne çalışma durumuna göre yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasındaki 0.05 düzeyinde anlamlı bir farklılık yoktur. Başka bir deyişle, bu sonuç annenin çalışıp çalışmaması çocuğun yalnız

kalma korkusunu etkilemediğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç annenin çalışıp çalışmamasından daha çok, çocuğun en yakın zamanda anneye duygusal olarak ulaşabilmesi ve çocukla geçirilen zamanın kaliteli ve etkili olmasının daha önemli olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çocuğun ilgiye olan açlığını giderebilmek için, dünyayı öğrenebilmesi için, annenin, çocuğunu ne ölçüde özgür bırakması gerektiğini bilmesi önemlidir (Stahl, 2014). Ayrıca çalışmamızda çalışan annelerin eğitim seviyesinin çalışmayan annelere oranla daha yüksek olması bu sonucun çıkmasında önemli faktörlerdendir. Bu durum ve çalışan annelerin yaşamdan daha fazla doyum sağladıkları düşünüldüğünde kendine güvenen, kendini daha rahat ifade edebilen ve ufku geniş olan çalışan kadının çocuğunu gelişimsel açıdan daha iyi yönlendirebileceği ve çocuğuyla daha sağlıklı ilişkiler kurabileceği söylenebilir. Genellikle çalışan annelerin çalışmayan annelere göre sosyal çevresi daha geniş olması ve çocuğundan uzak kaldığı dönemde sorunlarını daha kısa sürede görebilmesi, değerlendirebilmesi ve ulaşabileceği kaynaklarla farkındalık seviyesinin artması sorunların kısa sürede çözüme kavuşmasında etkili olduğu düşünülebilir. Buna rağmen çocuğun ilk nesnesi annesi olduğundan dolayı, çalışan annelerin çocuklarında anne yokluğuna tepki gösterdiği bulunmuştur (Akhan ve Batmaz, 2011). Moore'ye göre, küçük çocukların çoğu için ayrılığın stres oluşturan bir deneyim olduğu açıktır. Özellikle iki ve üç yaşındaki çocuklar ayrılık karşısında son derece savunmasızdır. Moore (1969) çalışmasında; istikrarsız ve günlük olarak değişen bir bakım gören iki yaşını doldurmamış on beş çocuk sonraki yıllarda belirgin şekilde güvensiz ve kaygılı olduğu; annelerin aktardıkları bilgilere göre, çocuklar altı yaşına geldiklerinde; annenin dizine oturmak, annesi gittiğinde yoğun bir huzursuzluk yaşamak, uyku vakti ilgi istemek gibi anneye bağımlılık davranışlarında artış görüldüğünü belirtmiştir (Aktaran: Bowlby, 2014).

Günümüzde kadınlar, gerek ekonomik zorunluluklardan dolayı aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla, gerekse yaşam standartlarını yükseltmek, meslek sevgisi, toplumda prestij kazanmak, çevre edinmek, yeni insanlar tanımak ve eşinin yanında konumunu yükseltmek, hayatını anlamlı kılmak gibi bir dizi psikolojik nedenlerle çalışma hayatında yerlerini almışlardır. Çalışan anneler ve çocukları üzerinde yapılan araştırmaların arasında tam bir tutarlılık olmamakla birlikte,

bulgular genellikle beklenilenin tersine, annenin çalışmasının çocuğu olumsuz yönde etkilemediği şeklindedir (Aktaş, 1994; Cüceloğlu, 2008).

Anne duygusal olarak ulaşamaz durumdaysa veya bilinçli ya da bilinçsiz kendini çocukta geri çekiyorsa o zaman çocuk bu hayatta kalma isteğini daha güçlü bir şekilde hisseder ve anneye yapışma eğilimindedir (Ruppert, 2011; Cozolino, 2014). Essakow ve diğ., (2005) 3-4 yaş toplam 104 çocuk ve çocukların anneleriyle yaptıkları çalışmada annedeki kaygı düzeyi ile çocuktaki kaygı düzeyini ilişkili bulmuştur.

Çocuğun ilk yıllarında anne ile bir arada olması istenen durumlar arasında iken, bir diğer önemli mesele ise çocuk yetiştirirken bilinçli yaklaşım sergilenmesidir. Çalışmayan anneler için çocukla bir arada olmak avantaj konumunda iken bilinçli yaklaşım konusunda geleneksel yöntemlerden uzaklaşmamak dezavantaj olarak görülebilir. Çalışan anneler için ana problem zamanın yetmemesidir. Ayrıca çalışan annede günün sonunda işten ayrıldıklarında, evde yeni stresler, ödüller, destekler, enerji ve zamanda yeni baskılar beklemektedir. Evde geçirilen süre ve ortamın doğası, aile hayatına geçmeden önce dinlenme ve gevşemeye fırsat olup olmaması, çocuk bakımı, ev işleri gibi evde bekleyen sorumluluklar çalışanların duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendiren iş sonrası ortam özellikleridir. Bunun yanında çalışan annenin iş tatmini ile birlikte çocuğuna bilinçli yaklaşım sergileme konusunda çalışan annenin çevresel destekleri daha fazla olduğu düşünülebilir. Çalışan anneler arasında çocuk bakımında eşler arasındaki işbölümü daha fazla olup çalışmayan annelerde bu desteğin yetersiz olduğu düşünülebilir. Ayrıca annelerin çalışma saatlerinde çocuğun, annenin ve çocuğun güvenebildiği bir kişi ile bırakılmış olması da etkili bir faktör olabilir. Anneler çalışmalarından dolayı evde olmadıkları zamanlardan çocuklarının etkilenebileceği bilincinde olmalarından dolayı, çocuklarıyla geçirdikleri zamanda bu durumdan daha az etkilenmeleri için güven verici konuşmalar ve davranışlar sergilemiş olmaları da etkili olduğu düşünülebilir.

Anne, insanın kendisi ile dış dünya arasında kurduğu ilişkide bir köprü olmaktadır. Bir anlamda anne bebeğin kendisine ve dış dünyaya ilişkin algılarının, tutumlarının, değer yargılarının olumlu veya olumsuz olmasına yön vermektedir (Solmuş, 2010). Negatif bağlanma stiline sahip çocukların özellikle anneleri tarafından sevildiği ve değerli olduğu hissini yaşayamaması ve kendilerini rahatlıkla

ifade edememesi gibi durumlardan dolayı yalnız kalmaktan korkuyor olması beklenir. Kaçınma bağlanma stiline sahip bireyler duygusal katılımı en aza indirebilmek, bağlanma ihtiyaçlarını inkar edebilmek, rahatsız edici düşünce ve duyguları bastırabilmek, otonomi ve kontrolü sağlayabilmek ve stresi azaltabilmek adına yakın ilişkilerden kaçınmaktadırlar. Bu kişiler, stresle baş edebilmek için stresin oluşmasını sağlayan tüm durumlardan uzak durma eğilimindedir. Bu durumların başında anneden ayrı kalma ve terk edilme korkusu geldiği düşünülmektedir.

Annenin çocuğu ile etkileşimindeki hataları sağlıklı şekilde görebilmesi adına annenin ortamdaki uzaklaşması ve kendini eleştirebilmesi önemlidir. Çalışan annelerin bu fırsatı yakalama şansı yüksektir. Çalışmayan annelerde ise çocuklarıyla sürekli bir arada olması, sorunu görebilmesini engelleyebilir. Aynı zamanda çocuklarında disiplini sağlayabilme adına tehdit içeren ifadeleri daha fazla kullanmaları ayrılık kaygısını tetiklemesi şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca çocuklarıyla gün boyu birlikte olan annelerin çocukları üzerinde sıkı denetim uygulaması da kaygı düzeyini arttırabilir. Gürsoy ve diğ., (2004) yaptığı çalışmada çocuktaki algılanan kaygı düzeyinin annenin çalışıp çalışmaması durumu etkilemediğini bulmuştur. Aynı zamanda annesi çalışmayan çocukların bağımlılık eğilimi anlamlı düzeyde yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu değişkeninin ortak etkisinin araştırma grubu çocuklarda ayrılık kaygısı terk edilme korkusu üzerinde .05 düzeyinde anlamlı bir fark oluşturduğu bulunmuştur. Araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu değişkenleri ayrı ayrı ele alındığında bağlanma stillerine göre terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Farkın kaynağını incelemek amacıyla tukey testi yapılmıştır. Bu inceleme sonucunda kaçınma bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme puan ortalamaları ile negatif bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Güvenli bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme puan ortalamaları ile negatif bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Diğer yandan güvenli bağlanma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme

korkusu puan ortalamaları ile kaçınma stiline sahip araştırma grubu çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark yoktur. Bu sonuç negatif bağlanma stiline sahip çocukların kaçınma ve güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan daha yüksek terk edilme korkusu yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Ayrılık kaygısı değerlendirme ölçeği terk edilme korkusu alt boyutundan elde edilebilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 32'dir. Puanlar yükseldikçe terk edilme korkusu arttığına karar verilmektedir. Bağlanma stillerine göre araştırma grubu çocukların ayrılık kaygısı terk edilme korkusu puan ortalamaları güvenli bağlanma için 14.82; kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklar için 14.94; negatif bağlanma stiline sahip çocuklar için 17.43'tür. Güvenli bağlanma stiline sahip çocukların düzenli, güvenli duygu durumu karşısında terk edilme korkusunu düşük düzeyde yaşaması beklenen bir durumdur şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma grubu çocukların anne çalışma durumuna göre 'terk edilme korkusu' puan ortalamalarına ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında araştırma grubu çocukların 'terk edilme korkusu' puan ortalamaları anne çalışma durumuna göre 0.01 düzeyinde anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Grupların terk edilme korkusu puan ortalamalarına bakıldığında annesi çalışan çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları ($\bar{X}$ = 14.12), annesi çalışmayan çocukların terk edilme korkusu puan ortalamalarına ($\bar{X}$ = 16.53) göre daha yüksek olduğu görülmektedir ($p<.01$). Bu sonuç, annesi çalışmayan çocukların ayrılık kaygısı konusunda terk edilme korkusuna daha fazla sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum anne ile çocuk arasındaki ilişkinin niteliğinden kaynaklanmış olabilir. Anne ile çocuk sürekli bir arada olmalarına rağmen, anne çocuğa duyarsız, ilgisiz veya otoriter, eleştirel, baskıcı yaklaşımlar sergileyebilmektedir. Disiplin aracı olarak annelerin kullandığı tehditler, özellikle terk etmekle korkutmaları çocuklardaki terk edilme korkusunu oluşturan bir durum olarak düşünülebilir.

Denence 3'de annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı sınınmıştır.

Bu araştırma bulguları 85 (38 kız ve 47 erkek) annesi çalışan 6 yaş ilk çocuklardan toplanan verilerle elde edilmiştir. Annesi çalışan araştırma grubu

çocukların %21.2'si (n=18) negatif, %38.8'i, (n=33) kaçınma ve %40'ı (n=34) güvenli bağlanma stili özellikleri taşımaktadır. Bağlanma stillerinin ve cinsiyetin, annesi çalışan araştırma grubu çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin 0.05 düzeyinde olmadığı bulunmuştur. Bu sonuç annesi çalışan çocuklar arasında bağlanma stillerinin yalnız kalma korkusu yaşamalarında etkili olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum annelerin çocukları ile nitelikli ilişkiler kurmasının yanında çocuğuna bakacak kişi olarak genellikle anneanne ya da babaannenin tercih edilmesi veya çocuğa bakan kişi ile ilgili çocuğun güven duyabilmesi, annenin hergün iş çıkışında eve geleceğini çocuğun bilmesi, çocuğa durum hakkında gerekli açıklamaların uygun dille yapılması, mesai saatlerinin esnekliği gibi faktörlerin çocuklarda yalnız kalma korkusu yaşamamaları adına rol oynadığı ve bu durumun çocukların cinsiyetine göre farklılaşmadığı; bir başka deyişle kız ve erkek çocukların aynı durumu benzer şekilde yaşadıkları söylenebilir.

Annesi çalışan araştırma grubu çocukların cinsiyetine göre yalnız kalma korkusu boyutu puan ortalamalarına bakıldığında kız çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalaması 10.68 (n=38), erkek çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalaması 10.60 (n=47) olduğu bulunmuştur. Araştırma grubu kız çocukların yalnız kalma korkusu boyutu puan ortalamaları yüksek olsa da; annesi çalışan araştırma grubu çocukların 'yalnız kalma korkusu' boyutu puan ortalamaları cinsiyet durumuna göre 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerinin ortak etkisinin annesi çalışan araştırma grubu çocukların 'yalnız kalma korkusu' puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bu sonuç annesi çalışan çocukların bağlanma stili ve cinsiyet değişkeninin ortak etkisinin yalnız kalma korkusu yaşamada anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, annelerin çalışmaya gönüllü veya zorunlu olması, istediği meslekte çalışması ve çalışmakta mutlu olması, işyerinin yoğunluğu veya kurum içi iletişim, çalışma saatlerinin uygunluğu, çocuğuna ulaşabileceği mesafe, çocuğuna bakan kişi veya kurumun güvenilirliği gibi durumlar annenin çocuğuyla ilgilenmesini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Çalışan annenin çocuğunda annenin belirli saatlerde işe gitmesine alışması, bakıcının gün geçtikçe daha tanıdık olması ve bu durumun olumsuz bir sonuca yol açmadığı keşfedilmesi, çocuğun çevreyi gözlemleyerek annenin işe gitmesinin ve

yaşanan ayrılığın normal karşılanmaya başlanması ve ebeveynin çocuğa açıklamalarda bulunması çocukta kaygı düzeyini azaltabilir.

Çalışmamızda annenin çalışıyor olup olmaması yönünden irdeledik. Oysa çalışan anneler arasında öğretmen, memur, serbest meslek, işçi, esnaf olması, çocuktaki kaygı düzeyi yönünden de fark oluşturabilir. Örneğin, Güngör (2009) çalışmasında, öğretmen/akademisyen ile diğer meslek grubuna dahil olan annelerin çocuklarının kaygı düzeyleri arasında önemli fark olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu duruma çalışmayan anneleri de eklersek, işi olmayan bir birey ile akademisyen olarak çalışan bir birey arasında gerek sosyal statü, gerek çevre gerekse entellektüel bilgi açısından çok fazla fark vardır. Bu durum, annelere çocuklarına karşı bilinçli yaklaşım tarzı konusunda daha kolay bilgi edinme gibi olanaklar sunar. Ayrıca akademisyen ve serbest meslekte çalışanların çoğunun eğitim düzeyi diğer mesleklere oranla daha yüksektir. Bu, çocukta kaygıyı engellemek için olumlu bir faktör olarak düşünülebilir.

İlkokul ve ortaokul mezunu kadınlar daha düşük nitelikli işlerde çalışmaktadırlar. Ülkemizde bu kadınlar genellikle vardiyalı ya da düzensiz iş saatleri olan işlerde çalışmaktadırlar. Çocuk yetiştirmede bilinçli olmayan yaklaşımın yanında ebeveynler düşük nitelikli işlerde çalıştıklarında çocuklarda daha fazla duygusal ve davranışsal problemler yaşanmaktadır. Araştırma grubumuzda çalışan annelerin çoğunluğu yüksekokul ve lisans mezunu annelerden oluşması ortaya çıkan sonuçta etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu konuda, çalışan annelerin çocuklarındaki söz konusu kaygı puanı yüksek olanların anne meslek grupları ve çalışma saatlerine (annenin tam zamanlı çalışması, gece ya da vardiyalı çalışma, düzensiz ve uzun çalışma saatleri) göre nasıl değiştiğini anlamak için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Bağlanma stili, anne ile çocuklukta yaşadığı deneyimlere bağlıdır. Yani beynin bağlanma olgusunu ‘güven, sıcaklık ve koruma’ ile mi, yoksa ‘terk edilmek, yalnızlık ve korku’ ile mi bağdaştırdığı ile ilgilidir (Stahl, 2014). Doğduğunda çocukta hiçbir yönelim ve kendisiyle ilgili güvenlik duygusu yoktur (Ruppert, 2011). Çocuk anneye güvendiği kadar hayata güven duyacaktır (Güneş, 2013a; Stahl, 2014). Kişilerarası bağlanma çok büyük oranda duygusaldır, söz konusu olan sadece karşıdaki kişinin orada olması değil, nasıl orada olduğudur. Mesele o kişinin

duygularıyla, her şeyden önce de sevgiyle orada olup olmadığıdır. İnsan duygularının kökleri bağlanma sürecine uzanır ve duygu alışverişi bağlanma sürecinin temel bir bileşenidir. İnsanların birbirleriyle paylaştığı duygular, birbirlerine tepki verme yolları hakkında bilgi verir. Bir annenin çocuğuyla ilişkisinin duygusal niteliğinin olmadığı durumlarda, çocuk kendini bir makine gibi hissedebilir (Ruppert, 2011).

Anneler ve kızları arasındaki bağların daha güçlü olduğu düşünülür. Annelerin en iyi kızlarıyla empati kurmasının sebebi, bayanlardaki daha duygusal yapı olduğu söylenebilir. Kızlarda ayrılık kaygısı erkeklerden önemli düzeyde yüksek bulunan çalışmalar bulunmaktadır (Riso, 2012; Chessa ve diğ., 2013a.; Delvecchio ve diğ., 2015). Bu konuda kaygı düzeylerinde, cinsiyetler arasında fark saptanmayan çalışmalar da mevcuttur (Batur, Demir, Ulu, Güneş, Irmak ve Aşkın, 2005; Güngör, 2009; Sümer, 2009; Chessa ve diğ., 2012; Ayaz, Ayaz, Fiş ve Güler, 2012). Doğan, Karaman, Çoban ve Çok (2012) çalışmasında arkadaşlık ilişkilerinde cinsiyetin, anneye bağlanma ve anne eğitiminin etkisi bulunmuştur. Chessa ve diğ., (2012) italyan 6-7 yaş çocuklarda ayrılık kaygısı değerlendirme ölçeğini uygulamış ve ayrılık kaygısı yalnız kalma korkusunun cinsiyete göre değişmediğini bulmuştur.

Annesi çalışan araştırma grubu çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları güvenli bağlanma için 14.94; kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklar için 12.73; negatif bağlanma stiline sahip çocuklar için 15.11'dir. Bağlanma stillerinin annesi çalışan araştırma grubu çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur.

Annesi çalışan araştırma grubu çocukların cinsiyetine göre terk edilme korkusu boyutu puan ortalamalarına bakıldığında kız çocukların terk edilme korkusu puan ortalaması 14.92 (n=38), erkek çocukların terk edilme korkusu puan ortalaması 13.47 (n=47) olduğu görülmüştür. Araştırma grubu kız çocukların terk edilme korkusu boyutu puan ortalamaları yüksek olsa da; annesi çalışan araştırma grubu çocukların terk edilme boyutu puan ortalamaları cinsiyet durumuna göre 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerinin ortak etkisinin annesi çalışan araştırma grubu çocukların terk edilme puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak 0.05 düzeyinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Kızlardaki

terk edilme korkusunun erkeklere göre daha yüksek çıkmasını kızların duygusal yapısı ve anne ile daha güçlü olan bağları etkili olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Çocukların ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olan anneler daha güvenli bağlanma yaşayan çocukların yetişmesine neden olur. Sorumlu ebeveyn tutumları çocuğu çocukluk dönemi boyunca çocuğun gelişimini sürekli olarak etkiler. Güvenli bağlanma yaşayan çocuklar sık sık terk edilme korkusu yaşamazlar. Güvenin düşük olması onun aktiviteleri ve duygularında negatif reaksiyonların ortaya çıkmasına, güvensiz duyguların ve kaygının oluşmasına neden olabilmektedir (Yavuzer, 2014a; 2014b).

Çalışan anneler diğer yetişkinlerle daha çok etkileşimde bulunarak benzer sorunları paylaşımları ve başkalarının deneyimlerinden yararlanmaları sayesinde çocuklarıyla ilişkilerinde farklı davranışlar ve farklı çözüm yolları geliştirmelerine yol açmaktadır. Çalışmayan anneler bu tür etkileşimlerden kısıtlı kalmış ve bakış açıları ise yetersiz kalmış olabilir. İlbars'a (1999) göre çocuk için anne ailenin merkezidir. Bu durumda çalışan annenin stresle baş edebilmesi ve çocuğuna bilinçli yaklaşabilmesi adına çalışan anne olması avantajdır.

Açıkgöz (2014)'ün çalışmasında çalışan annelerin çocuklarına karşı tutumunun çalışmayan annelere nazaran daha olumlu ve yapıcı olduğu, anneliği daha az kısıtlayıcı ve yıpratıcı olarak değerlendirdiği bulunmuştur. Chessa ve diğ., (2012) ayrılık kaygısı-terk edilme korkusunun cinsiyete göre değişmediğini bulmuştur.

Denence 4'de annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyet değişkenlerine göre ayrılık kaygısı puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı sınıanmıştır.

Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların bağlanma stillerine göre yalnız kalma korkusu puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif bağlanma stiline sahip çocukların puan ortalamaları 13.16 (n=19), kaçınma bağlanma stiline sahip çocukların puan ortalamaları 10.84 (n=56), güvenli bağlanma stiline sahip çocukların puan ortalamaları 9.35 (n=23) bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuca göre araştırma grubu çocukların bağlanma stillerine göre yalnız kalma korkusu puan ortalamaları arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark vardır (p=.035<.05). Farkın kaynağını incelemek amacıyla tukey testi yapılmıştır. Bu inceleme sonucuna göre, güvenli bağlanma stili gösteren çocukların yalnız kalma

korkusu puan ortalamaları ile negatif bağlanma stili gösteren çocukların yalnız kalma korkusu arasındaki fark, güvenli bağlanma özelliği gösteren araştırma grubu çocukların lehine 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Ayrıca kaçınma bağlanma stili gösteren çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları ile negatif bağlanma stili gösteren çocukların yalnız kalma korkusu arasındaki fark, kaçınma bağlanma özelliği gösteren araştırma grubu çocukların lehine 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Bu sonuca göre, güvenli bağlananların negatif ve kaçınma bağlanma stili gösteren çocuklara göre daha az yalnız kalma korkusu göstermektedir.

Annesi çalışmayan araştırma grubu kız çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalaması 11.74 (n=42) ve annesi çalışmayan araştırma grubu erkek çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalaması 10.34 (n=56)'dır. Bu sonuca göre kız çocukların ayrılık kaygısı konusunda yalnız kalma korkusuna daha fazla sahip olduğunu ortaya koysa da çıkan sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>.05$).

Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların negatif ($\bar{X}=15.63$) bağlanma stiline sahip kız çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalaması, sırasıyla kaçınma ($\bar{X}=11.57$), güvenli ($\bar{X}=9.62$) bağlanma stiline sahip anneleri çalışan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkek çocukların yalnız kalma korkusu puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif ($\bar{X}=11.36$) bağlanma stiline sahip erkek çocukların puan ortalamalarının, kaçınma ($\bar{X}=10.40$), güvenli ($\bar{X}=9.00$) bağlanma stiline sahip erkek çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur. Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların arasında bağlanma stillerine göre cinsiyetler arasında yalnız kalma korkusu puanı erkeklerin lehine düşük olsa da çıkan sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=.059 >.05$).

Çalışmayan anneler, çocukları ile geçirebilecekleri daha fazla zamana sahiptirler. Annelerin evde çocukları ile geçirdikleri zaman nitelikli ise, çocuğunu daha iyi tanıma fırsatına sahiptir ki bu çocuğu ile ilişkilerinde olumlu bir etkidir. Çocuğunu tanıyan anne, çocuğunun ilgi ve ihtiyaçlarını bilir ve ona göre davranış sergiler. İhtiyaçları karşılanan, annesi tarafından anlaşıldığını düşünen bir çocuk için olumlu aile yaşantısına sahiptir şeklinde düşünülebilir. Bu da çocukta kaygı oluşumunu engelleyen bir tutumdur. Bu açıdan bakıldığında annesi çalışmayan çocukların kaygı düzeylerinin daha düşük olması beklenmektedir. Fakat bu durumun

tam aksi şeklide söz konusu olabilir. Küçük yaştan itibaren sürekli annesi ile olan bir çocuk okula başladığı dönem ayrılık kaygısını daha belirgin yaşayabilir ve bu da onun kaygı düzeyinin yüksek çıkmasına neden olabilir. Yine annenin sürekli evde olması ve bu durumdan hoşnut olmaması annenin psikolojinin bozulması ile sonuçlanabilir ve çocuğu ile geçirilen zaman niteliksiz bir zaman olabilir. Evde sıkıntılı bir anne ile ilişki içerisinde olan çocuğun kaygı düzeyinin daha yüksek olması beklenebilir.

Annenin değişken ruh hali içinde olması zaman zaman çocuğa yönelik tutumunu olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin mutsuz, sıkıntılı anne çocuğunun şikâyetlerini, isteklerini tolere edemeyebilir. Bu da çocuğun anneye güven duymasını ve olumlu kişilik geliştirmesini engellediği şeklinde düşünülebilir.

Stresli durumlar karşısında, güvenli bağlanan çocuklar kaygıları ve benzer olumsuz duygularıyla uğraşmak yerine sorunla nasıl baş edecekleri üzerine yoğunlaşırlar dolayısıyla kaygılarını ve korkularını kontrol altında tutarak olumsuz duyguları yaratıcı bir şekilde kullanabilirler. Kaçınmacı ve negatif bağlanan çocuklar ise olumsuz duygularını kontrol edemezler ve anneye yapışma eğiliminde bulunabilirler (Şahin, 2015).

Güvenli bağlanma geliştiren çocukların olumsuz duyguları kabul edip bu duygularını yakındaki kişilerle rahatlıkla paylaşabildiklerini ve sorunlarında yakınlarından duygusal destek arama eğilimi gösterdikleri, tehdit altında olduğu durumlarda diğerlerinden yardım isteyebilmesinin başa çıkma becerilerini geliştirdikleri için kaygıdan uzak olmaları muhtemeldir. Ayrıca anneleriyle olan yakınlık ve ayrılık durumlarında gerginlik yaşamazlar.

Bağlanma figürüyle kurulan ilişkinin, bebeğin kendini güvende hissetmesi, ihtiyaçlarının giderilmesi, duygusal yakınlık görme beklentilerinin karşılanması gibi olumlu bir süreçte ilerlemesi durumunda, bebek kendini sevmeye ve onaylanmaya layık görerek önemli olduğunu hissedecek ve aynı zamanda karşısındakileri ve dünyayı güvenilir ve olumlu bir yer olarak algılayacak ve duygularını rahatça ifade edebilecektir (Bowlby, 2014; Kim, Stifter, Philbrook ve Teti, 2014).

Güvenli bağlanan bir çocuk, ilişkilere güvenir ve onu yönetebilmeyi öğrenerek olumlu tepkisel ve güvenilir bir bakım veren modeli ile sevgi ve dikkati hak eden bir kendilik modeli geliştirir ve bunu daha sonraki ilişkilerine de taşıyabilir. Güvensiz

bağlanan çocukta ise dünyaya ve insanlara ilişkin tehdit edici ya da olumsuz beklentiler ile kendisine ilişkin değersizlik duyguları gelişir (Knox 1999; Türköz 2007; Stahl, 2014).

Türk kültüründe geleneksel çocuk eğitim metodu olarak korkutma kullanılmaktadır. Çocuk özellikle, anneden yoksunlukla tehdit edilmektedir (Torun ve Yıldız 2013; Yavuzer, 2014a). Bu şekilde geleneksel çocuk yetiştirmek özellikle kendini geliştiremeyen ebeveynde görüldüğü düşünüldüğünde çalışmayan annelerin bu geleneksel yöntemi daha çok benimsediği ve kız çocukların duygusal yapısının bu durumdan daha fazla etkilendiği şeklinde yorumlanabilir.

Ainsworth, kaçınan bebeklerin yoğun kaygı yaşamamış olsalar bile, genellikle yaşamlarının birinci yılında özellikle anneleriyle temas kurmak istediklerinde, anneleri veya bakıcıları tarafından duygusal kararsızlık, kabullenememe hatta reddedilme tepkileriyle bebeklerin bu isteğinin gözardı edildiğini belirtmiştir (Ainsworth ve Bowlby, 1991; Stahl, 2014). Çocuklarda kaygının oluşumunda ailesel yaşantılar, bireysel duyarlılıklar ve stresin etkisi gibi durumlar rol oynayabilir. Ülkemizde kültürel değerler açısından bakıldığında, ailelerin, genel olarak erkek çocuklarına kızlarına nazaran daha az baskı yaptığı, erkeklere daha çok konuşma ve kendini ifade etme fırsatı verdikleri görülmektedir. Bu davranışlarından dolayı erkek çocukların kaygıya neden olabilecek ailesel yaşantılar ve yaşadıkları stres yönünden daha şanslı oldukları söylenebilir ve bu durumda kız çocuklarının duygusal yapılarının da etkisiyle ve ebeveynin disiplin sağlama adına tehditlerinden daha çok etkilendiği göz önünde bulundurulursa kız çocuklarının kaygı düzeylerinin daha yüksek olması beklenir.

Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların (98; 42 kız, 56 erkek) bağlanma stillerine göre terk edilme korkusu puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif bağlanma stiline sahip çocukların puan ortalamaları 19.63 (n=19), kaçınma bağlanma stiline sahip çocukların puan ortalamaları 16.25 (n=56), güvenli bağlanma stiline sahip çocukların puan ortalamaları 14.65 (n=23) bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuca göre araştırma grubu çocukların bağlanma stillerine göre terk edilme korkusu puan ortalamaları arasında 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark vardır ($p=.014<.05$). Farkın kaynağını incelemek amacıyla tukey testi yapılmıştır. Bu inceleme sonucuna göre, güvenli bağlanma stili gösteren çocukların

terk edilme korkusu puan ortalamaları ile negatif bağlanma stili gösteren çocukların terk edilme korkusu arasındaki fark, güvenli bağlanma özelliği gösteren araştırma grubu çocukların lehine 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Ayrıca, kaçınma bağlanma stili gösteren çocukların terk edilme korkusu puan ortalamaları ile negatif bağlanma stili gösteren çocukların terk edilme korkusu arasındaki fark, kaçınma bağlanma özelliği gösteren araştırma grubu çocukların lehine 0.05 düzeyinde anlamlıdır. Bu sonuca göre, annesi çalışmayan çocuklar arasında, kaçınma ve negatif bağlanma stiline sahip çocuklar güvenli bağlanma stiline sahip çocuklara göre daha fazla terk edilme korkusu yaşamaktadır. Bu durum, çalışmayan annelerin çalışan annelere göre çocuklarının fiziksel bakımı ve disiplinlerine daha fazla zaman ve enerji harcamaları ve bütün gün evde çocuğu ile birlikte olmaları bu ailelerde anne-çocuk ilişkisinin daha fazla yıpranmasına neden olmaktadır. Çalışmayan annelerin parasal sıkıntıları da bazı problemlerin ortaya çıkmasına neden olmakta ve bu durum anne-çocuk ilişkisini olumsuz yönden etkilemektedir. Evde annesi tarafından bütün ihtiyaçları karşılanan çocuk, zorunlu olarak diğer bireylere bağımlı olmakta ve bununla birlikte tüm gün annesinin gözetiminde ve denetiminde veya baskı altında sürekli korunan ve cezalandırılan çocukların daha kaygılı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca güvenli bağlanan çocuklar çevrelerine ve annelerine karşı güven duydukları için terk edileceklerine dair bir korku yaşamamakta ve annenin varlığına, ihtiyacı durumunda yanında olacağına dair güven duymaktadır. Kaçınma ve negatif bağlanma stiline sahip çocuklarda yeterli güven duygusuna sahip olmadıkları için daha fazla terk edilme korkusu yaşayabilirler. Disiplin aracı olarak yalnız bırakılacaklarının söylenmiş olması da terk edilme korkusunu arttırıcı etki yapabilir. Annenin evde işlerden bunalması ve bu durumdan şikayetçi olması gibi söz ve davranışları, negatif ve kaçınma bağlanma stiline sahip çocukları olumsuz etkileyebilir. Annelerinin kendilerini bırakıp gideceği ile ilgili kaygı duymalarına neden olabilir.

Anneleri çalışmayan araştırma grubu kız çocukların terk edilme korkusu puan ortalaması 16.86 (n=42) ve annesi çalışmayan araştırma grubu erkek çocukların terk edilme korkusu puan ortalaması 16.29 (n=56)'dır. Bu sonuca göre kız çocukların ayrılık kaygısı konusunda terk edilme korkusuna daha fazla sahip olduğunu ortaya koysa da çıkan sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>.05$).

Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların negatif bağlanma stiline sahip kız çocukların terk edilme puan ortalaması 21.25 (n=8), sırasıyla kaçınma 16.52 (n=21), güvenli 14.69 (n=13) bağlanma stiline sahip anneleri çalışan kız çocuklarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Erkek çocukların terk edilme puan ortalamaları incelendiğinde ise; negatif bağlanma stiline sahip erkek çocukların puan ortalamalarının 18.45 (n=11), kaçınma 16.09 (n=35) ve güvenli 14.60 (n=10) bağlanma stiline sahip erkek çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur. Annesi çalışmayan araştırma grubu çocukların arasında bağlanma stillerine göre cinsiyetler arasında terk edilme korkusu puanı erkeklerin lehine düşük olsa da çıkan sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>.05$). Bu sonuç annesi çalışmayan çocuklar arasında, negatif bağlanma stiline sahip çocuklar, güvenli ve kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklardan daha fazla terk edilme korkusu yaşadığını ortaya koysa da puan ortalamaları arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark yoktur. Kısaca annesi çalışmayan kız ve erkek çocuklarda terk edilme korkusu cinsiyete göre değişmemektedir.

Çalışmamızda güvenli ve kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklarda terk edilme korkusu arasında anlamlı fark çıkmamıştır. Bu durumu, kaçınma bağlanma stiline sahip bireylerin stresli koşullar altında bağlanma ile ilgili düşüncelerini bastırabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklar, anneleri mesafeli davranarak onları dışladığı için onunla yakınlaşamazlar ve ne yaparlarsa yapsınlar annelerini memnun edemezler. Büyüdükçe sürekli eleştirildiklerini ve kendileriyle ilgilenilmediğini fark ederler. Bu yüzden reddedilmekten, terk edilmekten aşırı korkarlar ve gerilim içinde yaşarlar (Stahl, 2014). Güneş (2014)'e göre, çağımızın en önemli sorunu, aileler çocuklarını ciddiye almamasıdır. Onların etrafında dört dönse de, ne dese olsa bile, ciddiye almamasıdır. Ayrıca, otoriter, mükemmeliyetçi annelerin elinde yetişen çocuklar kaygılı yaşamaktadır. Güngör (2009) çalışmasında ebeveynin mükemmeliyetçilik düzeylerinin ebeveynin algıladığı çocuk kaygısının anlamlı yordayıcısı olduğu sonucuna varmıştır.

Çalışmayan annenin çocuğunda anneye duygusal ulaşılabilirliğinden kuşku duyması, annenin çocuğu sürekli eleştirmesi, otoriter-mükemmeliyetçi anne, evliliğin ilk yıllarında yaşanan evliliğe uyum aşamasında daha çok yaşanan geçimsizlikler,

ebeveyn tartışmaları gibi sıkıntılardan ailenin ilk çocuğunun daha fazla etkilenmesi, olayların sonrasında annesinin duygularını daha fazla gözlemleme fırsatının olması, annenin evdeki çocuğuna haber vermeden evden ayrılması, annesinin kendisini sevmediğini zannederek içsel çalışma modellerini etkilemektedir ve bu durum bağlanma stillini şekillendirmektedir. Ayrıca, çocuğun yalnızken korkutucu olaylara şahit olması (gece baykuş sesinden korkması gibi), çocuğun televizyona daha fazla maruz kalarak yaşına uygun olmayan korkutucu çizgi filmler izlemesi, anne ile daha fazla bir arada bulunduğu sırada büyüklerin konuşmalarına ve yorumlarına daha fazla maruz kalma (hırsızlık olayları, terk edilme olayları, boşanma..), çocuğun duyduğu bir şeyi kendi içinde büyütmesi, çocuğunu eğitmeyi, sıklıkla da çocuğun korkmaya eğilimli olduğu doğal ipuçları (karanlık, yalnızlık ya da terk edilme, sevmeme gibi) kullanarak yapması çocukta ayrılık kaygısına duyarlılığı arttırdığı düşünülebilir.

Hem duygusal bir yapıya sahip olan, hem de reddedilen ve eleştirilen çocuklar kaçınma bağlanma stili geliştirmeye yatkındırlar. Bu çocukların, genellikle mesafeli, soğuk, alaycı, aşağılayıcı ve kötü davranan anneleri vardır. Bu çocuklara, bebeklik çağlarına boşluk duygusu, reddedilme, yakınlaşamama ve anlayışsızlık deneyimleri damgasını vurmuştur (Stahl, 2014). Anne babaları yanında olduğu halde, yeterince fark edilmeyen, ilişki kuramayan, değer görmeyen çocuklar kendilerini zamanla görünmez hissetmeye başlar ve görünmez çocuklar kendilerinden uzaklaşır. Çocuklar ebeveyninin kendilerine olan tavrı içselleştirdiklerinden dolayı yani içsel temsilleri ile değersizlik ve kaygı hisleriyle büyürler. Ayrıca annelerin çocuklarını disipline etme sırasında ‘söylediğini yapmazsa çocuğunu sevmeyeceği, bırakıp gideceği, annenin hasta olacağı, hatta öleceği...’ gibi tehditlerde bulunması çocuktaki kaygı düzeyini arttıracığı düşünülmektedir. Özellikle okul öncesi dönemde ayrılık kaygısı yaşayan çocuklar için ailenin çocuk yetiştirme metodunun etkin rolü olduğu için ailenin bilinçlendirilmesi önemlidir (Ratna ve Meghana, 2015). Ebeveyn çocukla iletişimde yanlış sözcük kullanıyorsa çocukların benlik saygısı zedelenebilir (Elkind, 2001). Aynı zamanda çocuk ihmal edilirse, anne çocuğuna bağlanamazsa, kapının dışına bırakırsa, hayır diye iterse, ihtiyaçlarını görmezden gelirse, değerlilik hissini hissettiremeyen anne baba karşısında çocukta kaygı oluşması muhtemeldir.

Dolayısıyla annesi ile tam bir duygusal bağ kuramayan çocuklarda annesinin kendisini terk edeceği ya da ayrı kalacağı korkusunu yaşayabilmektedir.

Ebeveyni ile güvenli bağlanma geliştiren bebekler mutlu ve huzurlu bir ortamda büyüdüğünden yoğun kaygılar yaşamazlar. Özellikle annenin sevgisini hissettiren, güven verici ve tutarlı yaklaşımı çocuktaki terk edilme korkusu yaşamasını engellediği düşünülmektedir. Bu desteği alamayan ve bunun yanında ihmalkarlık, sevgiden yoksun bırakma veya çocuğa kötü muamele sonucu çocukta negatif duygular uyarılarak geliştiği düşünülen kaçınma ve negatif bağlanma stiline sahip çocuklar daha yoğun kaygılar geliştirebilirler. Bu kaygıların başında ayrılma kaygısı, terk edeceği ya da yalnız kalacağı.. gibi korkular geliştirebilecekleri düşünülmektedir.

Çocukların kendilerine ilişkin bilgi edinmek için fazla araçları olmadığından, bağlanma figürleriyle ilişkileri önemli bir referans noktasıdır. Eğer değer görür ve ihtiyaçları karşılanırsa çocuk, kabul gördüğü mesajını alarak kendini özel ve değerli hisseder. Ancak ihmal edilir ya da reddedilirse kendilik temsili değersizleşir (Hazan ve Shaver, 1994; Stahl, 2014).

Ülkemizde henüz okul öncesi eğitim zorunluluğu bulunmadığından, ayrılık kaygısının genellikle çocuğun ilkokula başladığı dönemde ortaya çıkmaktadır. Bu döneme kadar aile tarafından anlayışla karşılanan, anneden ayrılamama yakınmasına, yalnız yatamama, yalnız kalamama ve bu nedenlerle ve özellikle okula gitmek istememe gibi yakınmaları sorunun farkına varılmasını sağlamadığı düşünülmektedir. Annenin evde olmasının çocuğun okul fobisi bulgusu göstermesi açısından kolaylaştırıcı bir etken olabileceğini düşündürmektedir. Annenin sürekli evde olması, çocukla daha yakın ve yoğun ilişki kurması, bağımlı ilişki tarzını pekiştirip çocuğun rahat, korunaklı bulunduğu anne yanından uzaklaşıp bağımlılıktan kurtulma görevini yerine getirmesini engelleyebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Bağlanma kuramı bireyleri kişilerarası ilişkiler içerisinde incelemektedir. Bir çocuğun duygu dünyasına, kişiliğine, kaygılarına en çok tesir eden kişi anne olduğu, en önemli ayrıntı olması durumunda çocukların ayrılık kaygılarını anlamada bağlanma stilleri ile birlikte annenin bağlanma stilini ve aile tutumu, annelik rol doyumuna yönelik yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Bir çocuk anneye ne kadar bağlanabilmiş ve anne çocuğa ne kadar bağlanabilmiş ve bu bağlanmayı saygın bir biçimde götürebiliyorlarsa, çocukta

olumlu benlik yapılanması oluşmaya başlar. Bu bağlanma sonucunda çocuk insan olarak kendini sevmeye başlar (Güneş, 2014). Annenin mutlu olması, çocuğun da anne ile ilişkisinde mutlu olmasına dolayısıyla bu ilişkiden doyum sağlamasıyla birlikte, çocuğun kaygıdan uzak kalmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Anne çocuk arasında güvenli ve destekleyici bağ kurma açısından uygun olmayan koşullar: erken doğum, ilaç, yenidoğanın anneden erken ayrılması, anne ve bebek arasında çok az fiziksel temas olması, emzirmeden kaçınma olarak sayılabilir. Anne ve çocuk için doğum deneyimi korku ve acı ile damgalanmışsa, sıkıntılı ve kaygılı çocuk, daha sonradan annenin yoğun bakımına rağmen güvensiz ve yalnız hissedecektir (Ruppert, 2011). Bu durumda anneye daha fazla yapışma görülmesiyle annenin bunalarak çocuğu ile kaliteli vakit geçirmesi neredeyse imkansız hale gelebilir. Ruhsal problem yaşayan annenin güvenli bağlanma stiline sahip çocuk yetiştirebilmesi de oldukça zor bir durumdur. Ayrıca, annenin bu durumu, aile ortamında sorunları ve tutarsız davranışları beraberinde getirebilir ve bu ortamda yetişen çocuğun kaygı yaşaması olasıdır.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularına dayalı olarak ulaşılan genel sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırma grubu çocukların ayrılık kaygısı ‘yalnız kalma korkusu’ alt boyutu puanları ile bağlanma puanlarının negatif yönde, düşük düzey ilişki bulunmuştur. ‘Terk edilme korkusu’ alt boyutu puanları ile bağlanma puanları arasında ilişki olmadığı bulunmuştur.

Bağlanma stilleri ve anne çalışma durumu bağımsız değişkenlerinin araştırma grubu çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamaları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunurken, negatif bağlanma stiline sahip çocukların güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan daha yüksek ‘yalnız kalma korkusu’ puanlarına sahip olduğu bulunmuştur.

Anne çalışma durumu ve bağlanma stillerine göre ‘terk edilme korkusu’ alt boyutu puan ortalamaları incelendiğinde; annesi çalışmayan çocukların daha yüksek ‘terk edilme korkusu’ puanlarına sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca negatif bağlanma stiline sahip çocukların terk edilme puan ortalamaları, kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklardan 0.01 düzeyinde; güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan 0.05 düzeyinde anlamlı farklılaşmanın olduğu bulunmuştur.

Annesi çalışan araştırma grubu çocukların bağlanma stilleri ve cinsiyetin ortak etkisi incelendiğinde; ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamalarının ve ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Annesi çalışmayan negatif bağlanma stiline sahip çocukların ‘yalnız kalma korkusu’ puan ortalamalarının ve ‘terk edilme korkusu’ puan ortalamalarının, kaçınma bağlanma stiline sahip çocuklardan 0.05 düzeyinde farklılaştığı bulunurken; güvenli bağlanma stiline sahip çocuklardan 0.01 düzeyinde farklılaştığı bulunmuştur.

Ulaşılan bu sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilebilir;

1. Araştırma grubundaki çocukların (183) bağlanmalarının ölçülmesinde kullanılan TOBAH'ın uygulama ve değerlendirme sürecinin uzun zaman alması, puanlamanın iki farklı kişi tarafından yapılması araştırma grubu sayısının artırılmasını güçleştirmiştir. Yeni araştırmalarda daha geniş araştırma grubu seçilmesi, ayrılık kaygısı ve bağlanma konusunu daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir ve bu durum sonuçların genellenebilme gücünü arttıracaktır.
2. Çocuğun güvenli bağlanma geliştirebilmesi için ailelerin, özellikle annelerin bilinçlenmesi daha sağlıklı nesillerin yetişmesine katkı sağlamak için ailelere eğitim semineri verilebilir.
3. 6 yaş çocukların ayrılık kaygısı yalnız kalma korkusu ve terk edilme korkusu konusunda bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler başka çalışma grupları (örn: kurumlarda kalan çocuklar, parçalanmış aile çocukları, körler...) üzerindeki yeni araştırmalarla incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, M.D.S., Bowlby, J. (1991). An Ethological Approach to Personality Development. *American Psikologist*, 46 (4), 333-341.
- Akhan, L.U., Batmaz, M. (2011). 0-6 Yaş Grubu Çocuğu Olan Çalışan Annelerin Çocuk Bakımı ile İlgili Karşılaştıkları Sorunların ve Sorun Çözme Yaklaşımlarının İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 19 (3), 161-167
- Akman, Y. (1988). Serbest Oyun, Yapılanmış Oyun ve Model Alma Tekniklerinin Anaokuluna Yeni Başlayan Çocuklarda Görülen Ayrılık Kaygısının Azaltılmasındaki Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 99-104
- Akman, Y. (1994). Anaokulu Çocuklarında Ayrılık Kaygısı Ölçeği. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (1), 13-18
- Akman, B., Baç Karaaslan, Çelebi Öncü E. Güler T. (2004). Okul öncesi Dönem Çocuklarının Duygusal Yüz İfadelerini Algılama Becerileri, IV. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara.: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Arastırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Aktaş, Y. (1994). Çalışan Anne ve Çocuğu. *Yaşadıkça Eğitim*, 36, 7-11
- Akyüz, D. (2011). Ergenlerin Ebeveynleri İle Yaşadıkları Problemleri Çözüm Biçimleri İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracı Rolünün İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akyüz, T. (2004). Çocukluğun Tarihi Açısından Türk Eğitim Tarihine Genel Bir Bakış, IV. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Arastırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Arslan E. (2008). Bağlanma Stilleri Açısından Ergenlerde Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ayaz, A.B., Ayaz, M., Fiş, N.P., Güler, A.S. (2012). Gençlerdeki Somatorform Bozukluklarda Kaygi Düzeyi, Annenin Bağlanma Biçimi ve Aile işlevselliği. *Klinik Psikiyatri*, 15 (2), 121-128

- Bacanlı, F., Sürücü, M. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Kariyer Gelişimleri İle Ebeveyne Bağlanmaları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (4), 679-700
- Bar Haim, Y., Dan, O., Eshel, Y., Sagi-Schwartz, A. (2007). Predicting Children's Anxiety From Early Attachment Relationships, *Journal of Anxiety Disorders* 21 (8), 1061–1068
- Batur, S., Demir, H., Ulu, P., Güneş, H., Irmak, E., Aşkın, A. (2005). Yeme Tutumu ve Cinsiyetle Bağlanma Biçimleri Arasındaki İlişki. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8 (15), 21-32
- Başbakkal, Z., Sönmez, S., Celasin, N. Ş., Esenay, F. (2010). 3-6 Yaş Grubu Çocuğun Akut Bir Hastalıklanedeniyle Hastaneye Yatışa Karşı Davranışsal Tepkilerinin Belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 456-468
- Bayraktaroğlu, M.G. (2010). Anaokulunda Çocuğu Olan Çalışan Ve Çalışmayan Annelerin Rol Memnuniyetine Göre Depresyon Ve Kaygı Belirtileri Düzeylerinin Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bertan, M., Haznedaroğlu, D., Koln, P., Yurdakök, Y., Güçiz, B. (2009). Ülkemizde Erken Çocukluk Gelişimine İlişkin Yapılan Çalışmaların Derlenmesi (2000-2007) *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 52 (1), 1-8.
- Boccia, ML, Laudenslager, ML, Reite ML. (1994). Intrinsic and Extrinsic Factors Affect Infant Responses To Maternal Separation. *Psychiatry*, 57 (1), 43-50.
- Bokhorst, K., Goossens. F.A. ve Ruyter. P.A. (2001). "Early Detection of Social Anxiety: Reliability and Validity of a Teacher Questionnaire for the Identification of Social Anxiety in Young Children". *Social Behavior and Personality*, 29 (8), 787–798.
- Both, P. B., Jernberg, A.M. (2014). Bağlanma Temelli Oyun Aracılığıyla Ebeveynlere ve Çocuklara Daha İyi İlişkiler Kurmakta Yardım Etmek. (Çeviren: Melis Gültekin) İstanbul: Gün Yayıncılık
- Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss: Cilt 1. Attachment. <http://www.abebe.org.br/wp-content/uploads/John-Bowlby-Attachment-Second-Edition-Attachment-and-Loss-Series-Vol-1-1983.pdf>, Erişim Tarihi: 3.11.2014.

- Bowlby, J. (1973). Attachment And Loss Separation Anxiety and Anger. <http://www.abebe.org.br/wp-content/uploads/John-Bowlby-Separation-Anxiety-And-Anger-Attachment-and-Loss-Vol-2-1976.pdf>, Erişim Tarihi: 3.11.2014.
- Bowlby, J. (2012). Bağlanma (Çeviren: Tuğrul Veli Soylu) 1. Baskı, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bowlby, J. (2014). Ayrılma (Çeviren: Müge Günay) 1. Baskı, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bowlby, J. (2012a). Sevgi Bağlarının Kurulması ve Bozulması (Çeviren: Meltem Kamer) 1. Baskı, İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Bowlby, J. (2012b). Güvenli Bir Dayanak. (çev: Sarp Güneri) 1. Baskı, İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Bowlby, J. (2015). Kaybetme. (Çeviren: Nur Nirven, Nüket Diner) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). Çocuk Gelişim Psikolojisi (Çeviren: Okhan Gündüz) 1. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bilgiç, A., Yılmaz, S., Tıraş, S., Deda, G., Kılıç, E. (2006). Bir Grup Epilepsili Çocukta Depresyon Ve Ansiyete Belirti Düzeyi ve İlişkili Faktörler. Türk Psikiyatri Dergisi. 17 (3), 165-172
- Brown, L. S. ve Wright, J. (2001). Attachment Theory in Adolescence and its Relevance to Developmental Psychopathology. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 8 (1), 15-32.
- Brumariu, L. E. ve Kerns, K. A. (2008). Mother-Child Attachment and Social Anxiety Symptoms in Middle Childhood. *J Appl Dev Psychol*, 29 (5), 393–402
- Bilgin, N.G., Avcı, A., Çekin N., Savran, B. (2001). Farik-i Mümeyyizlik Muayenesi İçin Gönderilen Çocukların Biyopsikososyal Özellikleri, Adli Tıp Bülteni; 6 (3): 103-110.
- Breinholst, S., Esbjorn, B.H., Dunne, M.L.R. (2015). Effects of Attachment and Rearing Behavior on Anxiety in Normal Developing Youth: A Mediation Study. *Personality and Individual Differences*. 81, 155-161.
- Breit, M. (1982). Separation Anxiety In Mothers Of Latency-Age Fearful Children, *J Abnorm Child Psychol*, 10 (1), 135-44.

- Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, 28, 31-44.
- Ceyhan A, A. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Geçmişte Yaşadıkları Ayrılık Kaygısının Öğrenilmiş Güçlülük, Kaygı ve Psikolojik Belirtileri Yordama Düzeyi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 6 (1), 53-79.
- Chessa, D., Riso, D.D., Delvecchio, E., Adrianalis. (2012). Assessing Separation Anxiety İn Italian Youth: Preliminary Psychometric Properties of The Separation Anxiety Assessment Scale. Perceptual and Motor Skills Physical Development Measurement, 115 (3), 1-22.
- Chessa, D., Riso, D.D., Delvecchio, E., Lis, A., Eisen, A.R. (2013). A Preliminary Examination of The Psychometric Properties of The Separation Anxiety Symptom Inventory in İtalian Children, Bollettino Di Psicologia Applicata, 266, 29-36
- Collins, N.L. ve Feeney, B. C. (2013). Attachment and Caregiving in Adult Close Relationships: Normative Processes and Individual Differences, Attachment and Human Development, 15 (3), 241–245
- Colonnesi, C., Draijer, E.M., Stams, G.J.J.M., Bölgels, S.M., Noom, M.J. (2011). The Relation Between Insecure Attachment and Child Anxiety: A Meta-Analytic Review, Journal of Clinical Child, Adolescent Psychology, 40 (4), 630–645.
- Cox, C, Bialoskurski, M. (2001). Neonatal Intensive Care: Communication and Attachment. Br J Nurs, 10 (10), 668-76.
- Cozolino, L. (2014). İnsan İlişkilerinin Nörobilimi, (Çeviren: Mirel Benveniste) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Crithchley, S. (2010) Sonsuz Talep (Çeviren: Tuncay Birkan) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2008). Korku Kültürü Niçin ‘Mış Gibi’ Yaşıyoruz? (1. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2015). İçimizdeki Çocuk (51. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çilingirtürk, A.M. (2011). İstatistiksel Karar Almada Veri Analizi (1. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çağlar, M., Dinçyürek S., Arsan N. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygılarının Analizi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43, 106-116

- Delvecchio, E., Di Riso, D., Mabilia D., Salcuni, S., Lis A. (2014). Developmetrics The Separation Anxiety Scale For Children: Validation with Italian Children, *European Journal of Development Psychology*, 11 (5), 635–644.
- Delvecchio, E., Miconi, D., Riso, D.D. (2015). Early evidence of the Italian Validation of Separation Anxiety Assessment Scale for Children. *European Journal of Development Psychology*, 12 (3), 335-343.
- Demir, T., Yavuz, M., Doğangün, B., Bolat, N., Kadak, T., Karaçetin, G., Kayaalp, L. (2012). Enkoprezisi olan Çocuklarda Davranış Sorunları ve Bazı Ailesel Özellikler, *Türk Pediatri Arşivi*, 47 (1):33-37
- Demiriz, S., Ulutaş, İ. (2003). 9-12 Yaş Çocuklarının Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi*, 3 (1), 1-9
- Deniz, M.E., Yorgancı, Z., Özyeşil, Z. (2009). Öğrenme Güçlüğü Görülen Çocukların Sürekli Kaygı ve Depresyon Düzeylerinin incelenmesi, *Elementary Education Online*, 8(3), 694-708.
- Dilmaç, B., Hamarta, E., Arslan, C. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Kaygı ve Denetim Odaklarının Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (1), 127-159.
- Doğan, T., Karaman, N.G., Çoban, A.E., Çok, F. (2012). Ergenlerde Arkadaşlık İlişkilerinin Yordayıcısı Olarak Cinsiyet ve Aileye İlişkin Değişkenler. *Elementary Education Online*, 11 (4), 1010-1020.
- Eisen, A.R. Schaefer, C.E. (2005). *Separation Anxiety in Children and Adolescents*. New York. London: The Guilford Press.
- Elkind, D. (2001). Değişen Dünya'da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim. Dünya'da ve Türkiye'de Değişen Çocukluk. III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Elkind, D. (2003). *Images of the Young Child*, National Association for the Education of Young Children Washington, DC. (Çeviren: Yard. Doç. Dr. Demet Öngen) Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Essakow, G.S., Ungerer, A.J. ve Rapee, M.R. (2005). Attachment, Behavioral Inhibition and Anxiety in Preschool Children. *Jornal of Abnormal Child Psychology*, 33 (2), 131-13.

- Ereymiş, S., Bellibaş, E., Özbaran, B., Demiral-Büküşoğlu, N., Altıntoprak, E., Bildik, T., Korkmaz-Çetin, S. (2009). Ayrılma Anksiyetesi Bozukluğu Olan Okul Öncesi Yaş Grubu Çocukların Annelerinin Mizaç Özellikleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20 (1), 14-21
- Erözkan, (2011). Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ve Karar Stratejileri, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), 60-74.
- Feigon, S. A., Waldman, I. D., Levy, F., Hay, D. A. (2001). Genetic and Environmental Influences on Separation Anxiety Disorder Symptoms and Their Moderation by Age and Sex. *Behavior Genetics*, 31 (5), 403-411.
- Furedi, F. (2014). *Korku Kültürü Risk Almamanın Riskleri*. (Çeviren: Barış Yıldırım) (2. Basım) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goodfriend, M.S. (1993). Treatment of Attachment Disorder of Infancy in a Neonatal Intensive Care Unit. *Pediatrics*, 91 (1), 139-42.
- Güneş, A. (2013). *Doğal Ebeveynlik* (1. Basım) İstanbul: Timaş Yayınları
- Güneş, A. (2013a). *Çocuk Eğitiminde Pozitif İltişim Cezasız Çocuk Eğitimi* (1. Basım) İstanbul: Nesil Yayınları.
- Güneş, A. (2014). *Güvenli Bağlanma* (1. Basım) İstanbul: Timaş Yayınları
- Güngör, H. (2009). Ebeveyn ve Öğretmen Mükemmeliyetçiliğinin 5-6 Yaş Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Algılanan Kaygı Düzeyini Öngörmedeki Rolü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Gürsoy, F. (2006). Farklı Sosyo Ekonomik Düzeydeki Benlik Tasarım Düzeyleri İle Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 183-190.
- Gürsoy, F., Aral, N., Bütün-Ayhan, A., Aydoğan, Y. (2004). Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Bağımlılık Eğilimlerinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 62-71
- Hazan, C. ve Shaver, P.R. (1994). Bağlanma (Yakın İlişkiler İle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve) (Çeviren: Ali Dönmez), *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-2
- Hamarta, E. (2009). Ergenlerin Sosyal Kaygılarının Kişilerarası Problem Çözme ve Mükemmeliyetçilik Açısından İncelenmesi, *Elementary Education Online*, 8(3), 729-740.

- Hamarta, E., Deniz, M.E., Durmuşoğlu-Saltalı, N. (2009). Bağlanma Stilllerinin Duygusal Zekayı Yordama Düzeyi Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9 (1) 195-229.
- Hasta, D., Güler, M.E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(1), 64-10.
- Horvath, J. (2007). Executive Functioning Deficits in Disorganized Attachment, Ph. D. Thesis, Wayne State University, Detroit, Michigan.
- Hudson, L.J., Rapee, M.R. (2001). Parent-Child Interactions and Anxiety Disorders: an Observational Study. Behaviour Research and Therapy, 39 (12), 1411–1427.
- İlbars, Z. (1999). Türk Toplumunda Çocuk Anlayışı ve Çocuğa Bakış. 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları
- Karabel, M. (2009). Yenidoğan Döneminde Yoğun Bakımda Kalan Çocuklarda Ayrılık Kaygısı Bozukluğunun İncelenmesi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Fatih Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.
- Karasar, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemi. (22. Basım) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kapçı, E.G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37 (1), 1-13
- Kaplan, B. ve Aksel, E.Ş. (2013). Ergenlerde Bağlanma ve Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Nesne Psikoloji Dergisi, 1(1), 20-49
- Karakuş, Ö. (2012). Ergenlerde Bağlanma Stilleri ve Yalnızlık Arasındaki İlişki. Toplum ve Sosyal Hizmet, 23(2), 33-46.
- Kayahan, A. (2002). Annelerin Bağlanma Stilleri ve Çocukların Algıladıkları Kabul ve Reddin Çocuk Ruh Sağlığı ile İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kesebir, S., Özdoğan-Kavzoğlu, S., Üstündağ, M.F. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 3(2), 321-342.

- Keskin, S. (2007). Anneden Kopma Kaygısı: Otistik Bulgular ve Öğrenilmiş Davranış Gelişme Geriliği. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 27 (5) 665-71.
- Kıldan, A.O. (2012). Okul Öncesi Öğretmenlerinin ve Ebeveynlerin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Okul Korkularına İlişkin Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (1), 49-73
- Kırimer, F., Akça, E., Sümer, M. (2014). Orta Çocuklukta Anneye Kaygılı ve Kaçınan Bağlanma: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II Orta Çocukluk Dönemi Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (33), 45-57
- Kim, B., Stifter, C. A., Philbrook, L.E., Teti, D.M. (2014). Development Infant Emotion Regulation: Relations to Bedtime Emotional availability, Attachment Security and Temperament. *Infant Behavior and Development*, 37, 480–490.
- Knox, J. (1999). The Relevance Of Attachment Theory to A Contemporary Jungian View Of Internal World: Internal Working Models, Implicit Memory and Internal Objects. *Journal of Analytical Psychology*, 44, 511-530.
- Kochanska G. (1998). Mother-Child Relationship, Child Fearfulness, and Emerging Attachment: A Short-Term Longitudinal Study, *Developmental Psychology*, 34(3), 480-90.
- Li, J-B., Delvecchio, E., Miconi, D., Salcuni, S., Riso, D.D. (2014). Parental Attachment Among Chinese, Italian, And Costa Rican Adolescents: A Cross-Cultural Study, *Personality and Individual Differences*, 71, 118–123.
- Linzdey, G. Thampson, R.F. ve Spring, B. (1989). Gelişim Psikolojisi: Kuramlar, Yöntemler ve Yaşamın İlk Yılları. (Çeviren: Figen Çok). *Development Psychology: Theory, Methods and Early Life*. New York: Worth Publishers.
- Lippe, A., Von Der Eilertsen, D. A., Hartmann, E., Kille, K. (2010). The Role Of Maternal Attachment In Children's Attachment And Cognitive Executive Functioning: A Preliminary Study. *Attachment and Human Development*, 12(5), 429-444.
- Manassis, K, Bradley, S, Goldberg, S., Hood, J., Swinson, R.P. (1994). Attachment in Mothers with Anxiety Disorders and Their Children. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 33(8),1106-13.
- Manav, F. (2011). Kaygı Kavramı, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(9), 201-211.

- McBride, S., Belsky, J. (1988). Characteristics, Determinants, and Consequences of Maternal Separation Anxiety, *Developmental Psychology*, 24(3), 407-414.
- Masterson, J.F. (2013). *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları* (Çeviren: Habibe Şentürk), (2. baskı) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Mindell, J.A., Barret, K.M. (2002). Nightmares and Anxiety in Elementary Aged Children: is There a Relationship?. *Personality and Individual Differences*, 41, 341-352.
- Mofrad, S., Abdullah, R., Samah, B.A. (2009a). Perceived Parental Overprotection and Separation Anxiety: Does Specific Parental Rearing Serve as Specific Risk Factor. *Asian Social Science*, 5(11), 109-116
- Mofrad, S., Abdullah, R. Samah, B.A., Mansor, M.B., Baba, M.B. (2009b). Maternal Psychological Distress and Separation Anxiety Disorder in Children, *European Journal of Social Sciences*, 8(3), 386-394
- Mofrad, S., Abdullah, R., Uba, I. (2010). Attachment Patterns and Separation Anxiety Symptom, *Asian Social Science*, 6(11), 148-153
- Morsümbül, Ü., Çok, F. (2011). Bağlanma ve İlişkili Değişkenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 553-570
- Muris, P. L. Loxton, H., Neumann, H., Du-Plessis, A., King, M. N., Ollendick, T.H. (2006). DSM-Defined Anxiety Disorders Symptoms in South African Youths: their Assessment and Relationship With Perceived Parental Rearing Behaviors. *Behaviour Research and Therapy*, 44, 883-896.
- Ogelman, H. G., Topaloğlu, Z.F. (2012). 4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal Yetkinlik Saldırganlık Kaygı Düzeyleri İle Anne Babalarının Ebeveyn Özyeterliği Algısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 241-271.
- Orbay, Ö., Ayvaşık, H.B. (2006). Spence Çocuklar İçin Kaygı Ölçeği-Ebeveyn Formu: Ön Çalışma, *Türk Psikoloji Yazıları*, 9 (18), 33-48.
- Özdal, F., Aral, N. (2005). Baba Yoksunu Olan ve Anne-Babası ile Yaşayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 6 (2), 255-267.

- Özyürek, A., Demiray, K. (2010). Yurtta ve Ailesi Yanında Kalan Ortaöğretim Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (2), 247-256.
- Paktuna Keskin, S. (2012). *Anneye Güvenli Bağlanma* (2. Baskı) İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Paktuna Keskin, S. (2012a). *Çocuk Davranışlarındaki Korkuyu Tanımak ve Başatmek* (4. Baskı) İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Paktuna Keskin, S. (2014). *Anne İş'te Çalışan Anne ve Çocuğu* (11. Baskı) İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Rapee, R.M., Spence, S.H., Cobham, V., Wignall, A. (2014). *Kaygılı Çocuğa Yardım* (Çeviren: Rasim Baykaldı) (2. Baskı) Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ratna B., MD. Meghana B., P. (2015). A Model for Management for Young Children Aged 3-7 Years with Separation Anxiety Disorder, *J. Indian Assoc. Child Adolesc. Ment. Health*, 11(1), 32-55.
- Riso, D.D., Chessa, D., Adrianalis, E.D., Eisen, A.R. (2012). Early evidence for factorial structure of the Separation Anxiety Symptom Inventory in Italian children, *Psychological Reports: Mental Physical Health*, 111(3) 724-732.
- Ruppert, F. (2011). *Travma, Bağlanma ve Aile Konstelasyonları*, (Çeviren: Fatma Zengin) (1. Basım) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sabuncuoğlu, O., Çevikaslan, A., Berkem, M. (2003). Marmara Depreminden Etkilenen İki Ayrı Bölgede Ergenlerde Depresyon, Kaygı ve Davranış, *Klinik Psikiyatri*, 6 (4), 189-197.
- Sakman, E. (2011). *Bağlanma Stilleri, Tehdit ve Bağlanma Figürü Çağrıştırıcılarının Kognitif Dikkat Performansı Üzerinde Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Salecl, R. (2014). *Kaygı Üzerine*. (Çeviren: Barış Engin Aksoy) (2. Basım) İstanbul: Metis yayınları.
- Sarıtaş-Atalar D., Gençöz T. (2015). Anne Red Algısı İle Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26 (1), 40-47.

- Savage, J. (2014). The Association Between Attachment. Parental Bonds And Physically Aggressive And Violent Behavior: A Comprehensive Review. *Aggression and Violent Behavior*, 19 (2),164-178.
- Schore, A. N. (2000). Attachment and the Regulation of the Right Brain. *Attachment and Human Development*, 2 (1), 23-47.
- Schore, A. N. (2012). Duygulanımın Düzenlenmesi ve Kendiliğın Onarımı. (Çeviren: Öznur Karakaş). İstanbul: Özak Yayınevi.
- Seçer, İ., Gülbahçe, A. (2013). Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması, *Middle Eastern African Journal of Educational Research*, 3, 91-106
- Selçuk, E., Günaydin, G., Sümer, N., Uysal A. (2005). Yetişkin Bağlanma Boyutları İçin Yeni Bir Ölçüm: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II'nin Türk Örneğinde Psikometrik Açından Değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8, 1-11.
- Serin, N. B., Öztürk, S. (2007). Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 117-128
- Seven, S. (2006). 6 Yas Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyleri İle Bağlanma Durumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Seven, S., Güngör Aytaç, A. (2010). Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği'nin Türk Çocuklarına Uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10 (1), 491-513
- Schneider, B.H., Atkinson, L., Tardif, C. (2001). Child –Parent Attachment And Children's Peer Relations: A Quantitative Review, *Developmental Psychology*, 37 (1), 86-100
- Soysal, A.Ş., Bodur, Ş., İşeri, E., Şenol, S. (2005). Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış, *Klinik Psikiyatri*, 8 (2), 88-99

- Sroufe, L. A., Duggal, S., Weinfield, N., Carlson E. (2000). 5 Relationships, Development, and Psychopathology. Handbook of Developmental Psychopathology, New York: Plenum Publishers.
- Stahl, S. (2014). Bağlanma Korkusu. (Çeviren: Ceyda Aydın) İstanbul. Kuraldışı Yayıncılık
- Steiner, H. (2007). Okul Öncesi Çocukların Terapisi, (Çeviren: Şafak Çakmak) (1. Basım) İstanbul: Prestij Yayınları.
- Steifenhofer, M. (2004). Çocuğunuzun Uyku Problemini Çözmek İçin 55 Öneri (Çeviren: Ayşe Dolamcı) İstanbul: Erdem Yayınları.
- Subaşı, H. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 12 (3), 175 -198.
- Sümer, N. (2006). Yetişkin Bağlanma Ölçeklerinin Kategoriler ve Boyutlar Düzeyinde Karşılaştırılması. Türk Psikoloji Dergisi, 21 (57), 1-24.
- Sümer, N., Şendağ, M.A. (2009). Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma Benlik Algısı ve Kaygı. Türk Psikoloji Dergisi, 24 (63), 86-101.
- Şahin, G. (2015). Okul Öncesi Çocukların Yürütücü İşlevlerinin ve Duygu Düzenleme Becerilerinin Bağlanma Örüntüleri Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Taşdelen, H., Turhan, M., Erikçi, M., Özkan, S., Güdücü S. (2013). Anne Baba Yoksunluğu Proje Grubu, Boşanmış Aile Çocukları, Konya.
- Thompson, R.A. (2006). Erken Donemde Bağlanma ve Sonraki Gelişim Üzerindeki Etkileri, (Çeviren: Melike Sayıl ve Gözde Özdikmenli Demir) Türk Psikoloji Bülteni, 12 (38), 113-120
- Thompson, R. A., Meyer, S. (2007). The Socialization Of Emotion Regulation In The Family. J. Gross (Ed.). Handbook Of Emotion Regulation, New York: Guilford Press.
- Talainjad, N., Mazaheri, M.A., Ghanbari S., Asgari A. (2014). Psychometric Properties of Separation Anxiety Assessment Scale (Parent Version), The Neuroscience Journal of Shefaye Khatam, 2(3), 112.

- Tanaka, N., Hasui, C., Uji, M., Hiramura, H. Chen, Z., Shikai, N., Kitamura, K. (2008). Correlates Of The Categories Of Adolescent Attachment Styles: Perceived Rearing, Family Function, Early Life Events, and Personality, *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 62 (1), 65–74.
- Turner, P. J. (1991). Relations Between Attachment, Gender, and Behavior With Peers In Preschool. *Child Development*, 62 (6), 1475-1488.
- Toros, F., Tot, Ş., Düzovalı, Ö. (2002). Kronik Hastalığı Olan Çocuklar, Anne ve Babalarındaki Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri, *Klinik Psikiyatri*, 5 (4), 240-247.
- Torun, A., Yıldız, K. (2013). Bir Eğitim Metodu Olarak Tehdit ve Korkutma İçeren Ninniler ve Bunların Jung'un 'Ortak Bilinçdışı' kavramı açısından Tahlili. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages. Literature and History of Turkish*, 8 (8), 1313-1333.
- Türköz, Y. (2007). Okul Öncesi Çocuklarda Bağlanma Örüntüsünün Kişilerarası Problem Çözme ve Açık Bellek Süreçlerine Etkisi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tüzün, O., Sayar, K. (2006). Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji, *Düşünen Adam*, 19 (1), 24-39.
- Uluç, S., Öktem, F. (2009). Okul Öncesi Çocuklarda Güvenli Yer Senaryolarının Değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24 (63), 69-83.
- Ünal, İ. (2015) Çocuk ve Biz. Nesil Digital. İstanbul <https://books.google.com.tr/books>. erişim tarihi: 05.05.2014.
- Wilkinson, R. B. (2004). "The Role of Parental and Peer Attachment in The Psychological Health and Self-Esteem of Adolescents". *Journal of Youth and Adolescence*. 33 (6), 479-493.
- Van Gastel, W., Legerstee, J.S., Ferdinand, R.F. (2009). The Role of Perceived Parenting in Familial Aggregation of Anxiety Disorders in Children, *Anxiety Disorders*. 23 (1), 46–53.
- Warren, SL, Huston, L, Egeland, B, Sroufe, LA. (1997). Child and Adolescent Anxiety Disorders and Early Attachment. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 36 (5), 637-44.

- Weems, C.F., Berman, S.L., Silverman, W.K., Rodriguez, E.T. (2002). The Relation Between Anxiety Sensitivity and Attachment Style in Adolescence and Early Adulthood, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 24 (3), 159-168.
- Wilcox, N. H. (2003). Social Competence and Self-Regulation as Mediators of The Relationship Between Attachment and Adjustment Among Early Adolscents, Ph. D. Thesis, University of Missouri, Kansas City.
- Yavuzer, H. (2004). Ülkemizde Çocuğun Dünü, Bugünü ve Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler, IV. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara.: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Arastırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Yavuzer, H. (2014a) . Çocuk Psikolojisi, (37. basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2014b). Çocuğu Tanımak ve Anlamak, (12. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, İ. (2000). Akademik Başarının Yordayıcısı Olarak Yalnızlık, Sınav Kaygısı ve Sosyal Destek, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18, 167-176.
- Yılmaz, S. (2013). Çocuklarda 'Ölüm Kaygısı'nın Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Bilimname XXV*, 2 (25), 169-189.
- Yılmaz, S., Kılıç, E. (2014). Çocuklar İçin Anksiyete Duyarlılığı İndeksi'nin Türkçe Formunun Geçerlilik Güvenirlik Çalışması-Türk Psikiyatri Dergisi; 25 (Baskıda)
- Zeanah, CH, Benoit, D, Barton, M, Regan, C, Hirshberg, LM, Lipsitt, LP. (1993). Representations of Attachment in Mothers and Their One-Year-Old Infants. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 32 (2), 278-86.